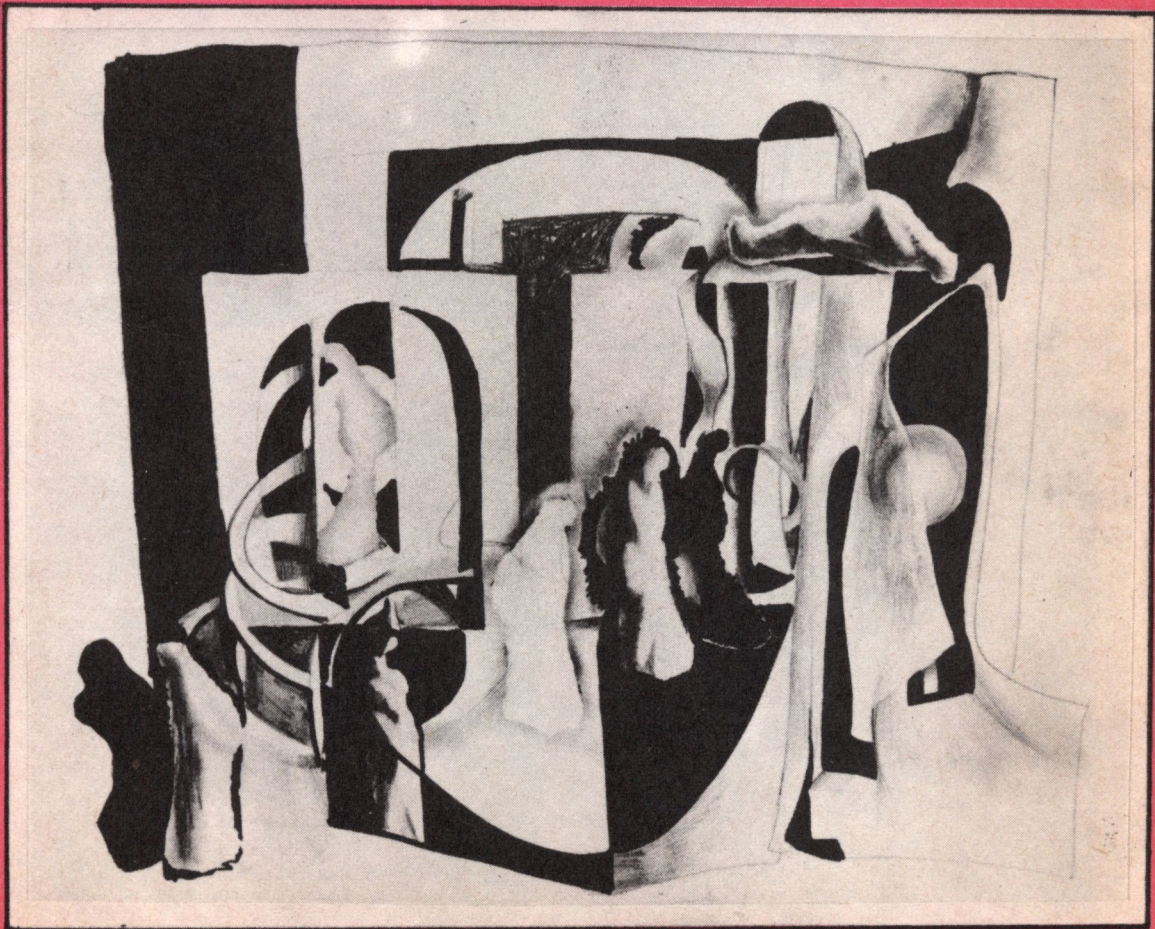

'87 | 11

Könnyvtáros

Pusztai Ferenc művelődési miniszterhelyettes

Dr. Hans Peter Geh, az IFLA elnöke

**Képek az MKE
XIX. vándorgyűléséről
Cikkünket lásd a 637. oldalon
(Révész András felvételei)**

Vámos Tibor akadémikus

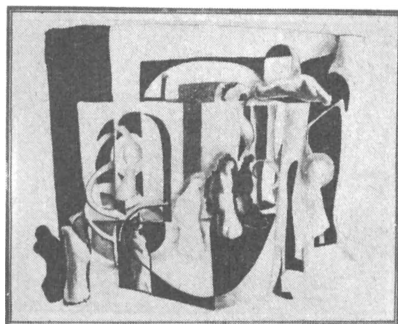

**Billédi Ferencné dr. átadja az MKE emlékérmét
dr. Hofrat Ferdinand Baumgartnernek**

Dr. Hoffmann Istvánné egyetemi tanár

37. évfolyam, 11. szám
1987. november

Könyvtáros

TARTALOM

Bereczky László	Így állt össze a novemberi szám	635
Poprády Géza	A Magyar Könyvtárosok Egyesületének XIX. vándorgyűlése	637
Pusztai Ferenc	A könyvtárak szerepe az információközvetítésben	640
Vámos Tibor	Információs infrastruktúra	644
Dr. Hoffmann Istvánné	Az információ áru és nem áru	648
Ambrus Zoltán	Bevezető a zenei könyvtáros szekció és a módszertani munkabizottság tanácskozásához	654
Hegedús Péter	A marketing és a könyvtárak	658
Gereben Ferenc	Társadalmi kereslet – könyvtári kínálat	660
Hollós Máté	Zenei életünkről – könyvtárosoknak	661
Gyimes Ferenc	A zenei szekció litániája	664
KÖNYVTÁRI ÉLET		
Füleki Mihály	Utözöngye egy vándorgyűléshez	666
Dr. Csalyai András	A könyvtárak szerepe a cigányság társadalmi felemelkedésében	667
	Névadó a Ludas Matyiiban. AraTóni (Napló)	670
	Perszonália	671
		673
HOLMI		
LÁTÓKÖR		
Alföldiné Dán Gabriella	Közgazdasági könyvtárak nemzetközi értekezlete	674
	Lapozgató	675, 687, 693
KÖNYVTÁROSOK ÉS BIBLIOGRÁFUSOK		
Pogány György	Fitz József élete és munkássága. 2. A könyvtárigazgató (1930–1945)	676
Dr. Berényi Zsuzsanna	Kuncz Aladár, az iskolai könyvtáros	686
Ágnes		
VISSZHANG		
Fekete Gábor	Államilag engedélyezett magánkönyvtárak?	688
Geller Ferencné dr.	A „Könyvtári kiadványok”-ról, a szerkesztő szemével	690
Meiszner Tamásné –		
Ottovayné Ecsedi Klára	A kibicnek semmi sem drága	692
Abody Rita	Mermeze Nóra (<i>A Könyvtáros galériája</i>)	694
Futala Tibor	Kiterjedt teljesítmény elhibázott cím alatt (<i>Könyvekről</i>)	695
A lapunk e számában közölt grafikák Mermeze Nóra alkotásai		

Из содержания

19-я выездная сессия Общества венгерских библиотекарей. (Отчет генерального секретаря *Гезы Попради*, доклады *Ференца Пустай*, *Тибора Вамош*, *Иштванне Хофман*, *Золтана Амбруш*, *Петера Гегедюш*, *Ференца Геробен*, *Мате Голлош* и *Ференца Димеш*) (637);
Андраш Чалаи: Роль библиотек в общественном подъеме цыган (667);
Дьёрдь Погань: Жизнь и творчество Йожефа Фитца 2. (676).

From the contents

19th annual conference of the Hungarian Library Association. (Account by *Géza Poprády*, general secretary; lectures held by *Ferenc Pusztai*, *Tibor Vámos*, *Mrs. István Hoffmann*, *Zoltán Ambrus*, *Péter Hegedűs*, *Ferenc Gereben*, *Máté Hollós* and *Ferenc Gyimes*) (637);
András Csalay: The role of the libraries in the social upgrading of gypsies (667).
György Pogány: József Fitz. His life and works 2. (676).

Aus dem Inhalt

Die XIX. Wanderversammlung des Vereins Ungarischer Bibliothekare.
(Bericht des Generalsekretärs *Géza Poprády*, sowie die Vorlesungen von *Ferenc Pusztai*, *Tibor Vámos*, *Frau I. Hoffmann*, *Zoltán Ambrus*, *Péter Hegedűs*, *Ferenc Gereben*, *Máté Hollós* und *Ferenc Gyimes*) (637);
András Csalay: Die Rolle der Bibliotheken im gesellschaftlichen Aufstieg der Zigeuner (667);
György Pogány: Leben und Werk von József Fitz 2. (676).

Cikkeink szerzői

Abody Rita, a Könyvtáros munkatársa; *Alföldiné Dán Gabriella*, az MKKE Központi Könyvtárának tudományos főmunkatársa; *Ambrus Zoltán*, a Békés Megyei Könyvtár igazgatója; *Bereczky László*, a Könyvtáros főszerkesztője; *dr. Berényi Zsuzsanna Ágnes*, a Thán Károly Vegyipari Szakközépiskola könyvtáros-tanára; *dr. Csalay András*, az Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet tudományos munkatársa; *Fekete Gábor* fiókkönyvtárvezető, VK, Kaposvár; *Futala Tibor*, az OMIKK igazgatója; *Füleki Mihály*, a Hadtudományi Könyvtár igazgatója; *Gellér Ferencné dr.*, a Debreceni Megyei Könyvtár munkatársa; *Gereben Ferenc*, az OSZK KMK munkatársa; *Gyimes Ferenc*, az Állami Gorkij Könyvtár zeneműtárának vezetője; *Hegedűs Péter*, az MKKE Központi Könyvtárának fősztályvezetője; *dr. Hoffmann Istvánné* egyetemi tanár, MKKE; *Hollós Máté* zeneszerző, az ARTISJUS munkatársa; *Meiszner Tamásné*, az FSZEK ny. főkönyvtárvezetője; *Ottovayné Ecsedi Klára*, az FSZEK főkönyvtárigazgatója; *Pogány György*, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének osztályvezetője; *Poprády Géza*, az MKE főtárgya, az OSZK fősztályvezetője; *Pusztai Ferenc*, az MM miniszterhelyettese; *Vámos Tibor* akadémikus, MTA SZTAKI.

Főszerkesztő: **Bereczky László**

A szerkesztőség címe: 1054 Budapest, Alkotmány u. 4. III. 11.

Telefon: 113-793

Kiadja a **Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat**

1906 Budapest, Lenin krt. 9-11. Tel.: 221-285. Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223

Felelős kiadó: **Siklósi Norbert** vezérigazgató

Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (878269/09)

Petőfi Nyomda – 87/70035 Kecskemét, 1987

Felelős vezető: **Birkás Béla** igazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzletében és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) Budapest V., József nádor tér 1.-1900-, közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámmal. Előfizetési díj ½ évre 78 forint. Egy szám ára 13 forint. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H-1389 Budapest, Postafiók 149.

KÖNYVTÁROS

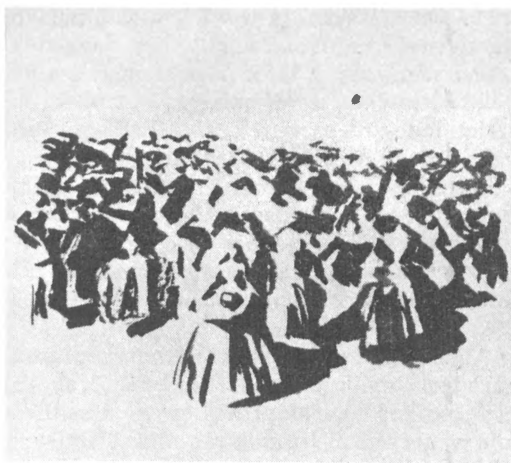
A MŰVELŐDÉSI
MINISZTERIUM
LAPJA

Így állt össze a novemberi szám

A lap első felében a Magyar Könyvtárosok Egyesülete XIX. vándorgyűlésének előadásai-ból adunk ízelítőt. Előjáróban közöljük *Poprády Gézá*nak, az egyesület főtítkáranak tájékoztatóját a szakmai rendezvényről, majd a plenáris ülésen elhangzottak, valamint a *zenei könyvtáros szekció* és a *módszertani munkabizottság* közös vitaülése négy előadásának cikkesített, némileg meghúzott szövegét adjuk közre. (Az úgynevezett előkonferencia, a többi szekcióülés és munkabizottság, valamint a záró plenáris ülés anyagát szerkesztőségünk – fájó szívvel, de nagyvonalúan – átengedi a többi szakmai lapnak.)

A főtítkári beszámoló után *Pusztai Ferenc* miniszterhelyettes bevezető előadásával ismerkedhetnek meg azok az olvasók, akik a vándorgyűlésen (sajnálhatják) nem vettek részt. Az előadás problémaérzékeny, információgazdag, s a könyvtári információközvetítés számos gondját új szempontból megvilágító volt. (Fehér asztalnál hangzott el az előadó személyéről – a futball-szurkolók mondókáját plagizálva –, hogy „ilyen edző kell nekünk, az ilyen edző prima”). Mégis szóvá kell tennem beszéde egyik megállapítását. Arról szólva, hogy a könyv- és folyóiratárak emelkedése az állomány „összeszűkülését” eredményezi, kijelenti, hogy „... legjelentősebb könyvtáraink – tisztelet a kivételnek – általában nem készültek fel idejében és eléggé erre a helyzetre, a kényszerű, defenzív állománygyarapításra, s ezért a folyóiratgyarapítás volumenének fenntartása érdekében előbb a külföldi monográfiagyarapodást zsugorították már-már törpe méretűvé, újabban pedig mind nagyobb számban a külföldi folyóiratok megrendeléséről is kénytelenek lemondani. S történik mindez meglehetősen koordinálatlanul, legfeljebb szűkebb körökben egyeztetve, összehangolva.”

Nos, kár volt ezt az „összeszűkülést” a könyvtárak nyakába varrni. Egyszerűen arról

van szó, hogy a magyar állam nem adott elég pénzt a devizás külföldi beszerzésekre. S ezen a pénzhiányon a könyvtárak jelenlegi gépesítési fokán nem segíthet alapvetően semmiféle koordináció. E sorok írója a hatvanas években elsősorban azzal foglalkozott, hogy az állománygyarapítás összehangolását valahogy „sinre állítsa”. Sokféleképpen próbálkoztunk, különféle kooperációs köröket hoztunk létre, megeremtettük az állománygyarapítási együttműködés „műszereit” (*Kóshalmi Béla* kifejezése), rendeleti háttérét, ámde – kezdeti eredmények után – újra meg újra kudarcot vallottunk. Miért? Azért, mert gyarapítási kooperációt, információs koordinációt (hogy „külföldiül” fejezzem ki magam) csak megfelelő anyagi – esetünkben konvertibilis valuta – háttérrel lehet létrehozni. Ha az egyes könyvtárak (információs szervezetek) anyaintézményei rendelkeznének megfelelő mennyiségű (és minőségű) gyarapítási kerettel, nem lenne semmi baj, megvennék ami potenciális olvasó-

iknak kell. Akkor sem lenne gond, ha a könyvtári (információs) hálózat már kiépült magasabb szintjeit vagy a külföldi hasonló gyűjtőkörű könyvtárakat, információs intézményeket közvetlenül (on line) el tudnák érni, s a szükséges irodalmat eredetiben vagy másolatban be tudnák szerezni... De így?! Se pénz (deviza), se posztó (számítógépes összeköttetés)! Ne a nyomorult könyvtárakat hibáztassuk, hogy nem képesek csodát tenni.

Vámos Tibor akadémikus előadása már bizonyos reményekre jogosít. Elmondása szerint a kormányprogramban az szerepel, hogy „állami intézkedésekkel is javítjuk a tudományos kutatáshoz és műszaki fejlődéshez elengedhetetlen nemzetközi információk megszerzésének lehetőségét, a tudományos kutatás és kísérleti fejlesztés eszközellátását, hatékonyabbá válik a nagy értékű eszközök felhasználása... a nemzetközi színvonalú információs infrastruktúrához a jelenlegi nehéz helyzetben is biztosítani kell az eszközöket”. Ez bizony lényegesen más, mint a háziasszonynak hús nélküli húsvest receptáló szakácskönyv jó tanácsa.

Mindezekhez még figyelmeztetésként szolgál a fentebb idézett előadás más része, ahol az elektronikus enciklopédia és a dinamikus könyv tervének ismertetése után leszögezi, hogy „az ilyen átfogó és a fölhasználó számára otthonában is elérhető információs rendszerek minden lényeges ismeretre ki fognak terjedni. Világos dolog, hogy mindazok a társadalmak, amelyek ilyen eszközökkel rendelkeznek és azok, amelyeknek ilyen nem lesz, ugyanúgy szétválnak a maguk fejlődési trendjeiben és lehetőségeiben, mint azok a társadalmak, amelyeknek rendes útjai, vasutai, autói, repülőgépei vannak és azok, amelyekben csak száraz időben használható földutak, amelyeken szekerek közlekednek”. Ha ez a gondolat megértésre talál ott, ahol kell, akkor a könyvtárak esélyei nem rosszak.

Nagyon fontosnak és előremutatónak tartom Ambrus Zoltán Szolnokon elhangzott javaslatát. Eszerint egyfelől „szükség van a könyvtárak olyan szerveződési lehetőségére, mely önkéntes, a tagok egyenlőségére, azonos jogaira és kötelezettségeire épít, és amelynek célkitűzései között szerepel a sokféle, azonosan jelentkező szakmai probléma vizsgálata, kutatása, képviselése, a tagintézmények szakmai érdekeinek védelme és támogatása”; másfelől elengedhetetlen a társadalmi kontroll: „az intézményi önállóság növelése csak úgy képzel-

hető el, ha a könyvtár fokozatosan az adott közösség könyvtárává válik. Vagyis többrétűvé lesz a létesítés, fenntartás és ellenőrzés. A létrehozó átruház bizonyos jogokat annak a testületnek, mely rendszeresen figyelemmel kíséri a könyvtár tevékenységét”.

Ugyanerre a gondolatra rimel Fekete Gábornak a *Visszhang* rovatban található cikke, amelynek végső konklúziója: „a könyvtárakkal kapcsolatban demokratizálásról, társadalmisításról nemigen beszélhetünk (illetve csak beszélhetünk) addig, amíg az olvasók igényeinek rendszeres és a tervezés alapjául szolgáló felmérése nem válik ugyanolyan magától értetődő részévé a könyvtári munkának, mint az állomány feltárása vagy a statisztika elkészítése... A személyi jövedelemadózás nyilvánvalóbbá teszi majd az állampolgárok számára, hogy a most már közvetlenül tőlük elvont jövedelmet ők is hozták létre, ennél fogva feltehetően az is jobban fogja érdekelni őket, hogy az állam intézményei (köztük a könyvtárak) mire költik a pénzüket”.

Kedvem lenne még kommentálni Meiszner Tamásné és Ottovayné Ecsedi Klára írását is, hiszen a megszidott kibic én vagyok (B. L.). Nem teszem. Csupán azt kérdezem meg naivan, hogy idáig (tudtommal még nem kellett fagylaltot árulniuk) miért nem művelhették tanult szakmájukat profi módon? Netán a humorérzék hiánya miatt?

Bereczky László

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének XIX. vándorgyűlése

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete idei, 1987. augusztus 5-től 8-ig tartó vándorgyűlé-
sének Szolnok város adott otthont, a szervezés
fáradtságos feladatát a Verseygy Ferenc Me-
gyei Könyvtár vállalta. Újdonsága volt a szol-
noki rendezvénynek, hogy a hagyományos há-
rom nap – plenáris ülés, szekció-ülések, kirán-
dulások napja – helyett ezúttal négy állt ren-
delkezésre: a plenáris ülés előtt egy ún. *előkon-
ferencia* zajlott le. Ezen a vándorgyűlésre érke-
zett külföldi vendégek és a hazai könyvtárosok
egy szűkebb csoportja (kb. 150 fő) vett részt.
Az *Újdonságok hazai és külföldi könyvtárakban*
címet viselő megbeszélés keretében előadások-
kat tartott: *dr. Hans Peter Geh*, az IFLA elnö-
ke (az IFLA irányairól); *dr. Ilse Dosoudil* (az
osztrák könyvtárak állománygyarapításáról);
dr. Ferdinand Baumgartner (az intézeti könyv-
tárak integrációjáról az egyetemi könyvtárak-
ban); *dr. Rudolf Frankenberger* (a PC alkalmazásáról az állománygyarapításban); *Anne Bein*
(a könyvtárak kapcsolatrendszeréről); *Tóth Mária*
(az érsekújvári járás könyvtárainak mag-
yar anyagáról); *Skaliczki Judit* (a hang-
könyvtárak tapasztalatairól); valamint *dr. Zsi-
dai József* (az egyetemi könyvtárak szolgáltató-
sainak marketingjéről).

Az előkonferencia sikeres próbálkozás volt.
Megfelelő tematika esetén a jövőben is érde-
mes lesz megrendezni.

Az augusztus 6-i plenáris ülés témája
*A könyvtárak szerepe az információközvetítés-
ben. Társadalmi igények – információs szolgá-
ltatások és értékesítésük volt. Pusztai Ferenc* mi-
niszterhelyettes *A könyvtárak szerepe az infor-
mációközvetítésben* címmel bevezető előadást,
Vámos Tibor akadémikus az *Információs inf-
rastrukturáról*, *Hoffmann Istvánné* egyetemi
tanár *Az információ áru és nem áru* kérdéséről
tartott előadást. (A *Könyvtáros* mindhárom
teljes terjedelmében közli.) Az előadók kiemel-
ték és nyomatékosították, hogy: 1. A közmű-
velődési könyvtáraknak fel kell vállalniuk az
információközvetítő szerepet, mindenekelőtt

azért, hogy a lakó- és munkahelyi közösségek
sajátos, helyi igényeinek megfelelhessenek; a
szakkönyvtáraknak pedig a nehéz – és várható-
an egyhamar nem javuló – gazdasági helyzet-
ben is mindent el kell követniük, elsősorban
jobb koordinációval, ésszerű együttműködés-
sel és munkamegosztással, hogy a szakmai in-
formációk és az ezzel kapcsolatos szolgáltató-
sok elősegítsék a gazdasági bajainkból való ki-
lábálást. 2. Biztató jelzések vannak arra, hogy
az ország párt- és állami vezetése felismerve az
információk szerepének fontosságát az ország
életében, teljesítőképességében, megfelelő in-
tézkedéseket hoz az információs infrastruktúra
fejlesztésére. 3. A könyvtárosoknak mindin-
kébb közgazdász fejjel is gondolkozva kell vé-
gezniük információt szolgáltató (és értékesítő!)
tevékenységüket.

A plenáris ülések hagyományos, ünnepi
„ceremóniájához” tartozik a kitüntetések át-
adása. Idén *Szocialista Kultúráért* érdemér-
metet kapott: *Iván Margit* (Széchenyi István
Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola
Központi Könyvtára), *Pifkóné Rácz Ágnes*
(OSZK KMK), *Szabó Sándor* (ELTE könyv-
tártudományi tanszék), *Varga Gyuláné* (Haj-
dú-Bihar Megyei Könyvtár); *Kiváló Munká-
ért* érdeméremet *Csernus Gyuláné* (Tisza Cipő-
gyár Művelődési Központja), *Nagyné Rónay
Kinga* (Budapesti Műszaki Egyetem Központi
Könyvtára), *Miniszteri Dicséretet Gelencsér
Gézáné* (Baranya Megyei Pedagógiai Intézet);
A Magyar Könyvtárosok Egyesülete emlékérm-
et *Hofrat Ferdinand Baumgartner* (Universi-
tátsbibliothek, Wien, az osztrák tudományos
és szakkönyvtárak egyesületének elnöke), *Haj-
du Géza* (Somogyi Könyvtár), *Kovács Ilona*
(OSZK), *Poprády Géza* (OSZK), *Tóth Dezső*
(Országos Oktatástechnikai Központ), *Vértesy
Miklós* (az Egyetemi Könyvtár ny. osztályve-
zetője).

Hetedikén 4 szekcióban folytatódtak a ta-
nácskozások, ezek közül hármat közösen ren-
dezett az egyesület két-két szervezete.

A műszaki könyvtáros szekció és a társadalomtudományi könyvtáros szekció programja dr. Hoffmann Istvánné egyetemi tanárnak a plenáris ülésen tartott előadásához csatlakozott.

Az együttes szekcióülésen három előadás hangzott el. *Vajda Erik* (az OMIKK főosztályvezető-helyettese) az információ áru jellegét és annak sajátosságait fejtette ki politikai gazdaságtani értelemben. Szólt a piaci viszonyok és a kereslet–kínálat törvényszerűségeinek érvényesüléséről, illetve a piaci törvényszerűségek érvényesülésének akadályairól az információpiacon. Bemutatta a piacot torzító tényezők kínálati (információtermelői) és keresleti (információfogyasztói) oldalát, elemezte az információs árpolitikát meghatározó költségeket, az információtermelők és –felhasználók érdekeltségének eltéréseit, végezetül az információszolgáltatási propaganda hiányosságait, gyenge pontjait.

Sugár Péter (a Nehézvegyipari Kutató Intézet osztályvezetője) az információ és érték problémakörét az információtermelők szemzőgéből elemezte. A piaci mechanizmust torzító tényezők közül az információs monopóliumot emelte ki. A nagy tudományos szakkönyvtárak egyúttal információtermelők is, így sajátos kettősség jellemzi tevékenységüket, gazdálkodásukat. Ma még nehezen választható szét, mi az, ami a könyvtárak alaptevékenységei közé tartozik, mi ennek költségvetési vonzata, és mi az a tevékenység, aminek piacra orientált önfenntartó, illetve nyereséges információszolgáltatásnak kellene lennie. Megállapította, hogy a könyvtárak gazdálkodása, nyilvántartásai korszerűsítésre szorulnak. Javasolta a kétféle tevékenység számviteli nyilvántartásának elkülönítését és árképzési politika kialakítását, illetve ez utóbbihoz irányelvek kimunkálását.

Alföldiné Dán Gabriella az MKKE Központi Könyvtárának főmunkatársa előadásában hasznos módszertani segítséget nyújtott mindazoknak, akik céljuknak tekintik az olvasók minél jobb kiszolgálását, továbbá a közönségkapcsolatok (PR) ápolását. Hangsúlyozta, hogy a marketing korszerű értelmezésben nem csupán az ártermelő tevékenységre alkalmazható. Bemutatta – szellemes ábrák, szövegek vetítésével – a könyvtári marketing legfontosabb kiinduló pontjait, feltételeit. Megfogalmazta a könyvtárak és információs intézetek lehetséges és szükséges marketing-stratégiáját

az alaptevékenységre és az információ piaci értékesítésére vonatkozóan.

A zenei könyvtáros szekció és a módszertani munkabizottság közös vitaülésén *Ambrus Zoltán*, a Békéscsabai Megyei Könyvtár igazgatója elvi jellegű bevezető előadásában felvázolta az eddigi irányítási rendszerek és az így létrejövő ellátási, szolgáltatási rendszerek modelljét, rámutatva arra, hogy az új társadalmi kihívások, igények milyen új gondolkodásra, feladatmegoldásra kényszeríthetik mind az irányítást, mind az intézményeket. (Az előadást teljes terjedelmében közli a *Könyvtáros*.)

Hegedüs Péter, az MKKE Központi Könyvtár főosztályvezetője áttekintést adott a nem profit-orientált intézményekben alkalmazható piackutatási módszerekről. Előadását (*A marketing és a könyvtárak*) ugyancsak közli a *Könyvtáros*, miként *Gereben Ferenc* (OSZK KMK) is, aki *Társadalmi kereslet – könyvtári kínálat* címmel az olvasáskutatás szempontjából és eredményei alapján foglalkozott témájával.

Kovács Emil, a Devecseri Nagyközségi Könyvtár igazgatója saját könyvtára példáján mutatta be a helyi igényekhez messzemenően alkalmazkodó szolgáltatások modelljét, a szolgáltatások demokratikus értelmezését.

A továbbiakban a *Hogyan felel meg a társadalmi keresletnek a könyvtári kínálat* témát szűkebb oldalról, a zenei könyvtárak szempontjából vizsgálták. *Hollós Máté* zeneszerző a magyar zenei életről adott képet (*Zenei életünkéről – könyvtárosoknak*). Előadása teljes terjedelemben szerepel a *Könyvtárosban*.

A hozzászólók a zenei könyvtárak, könyvtárosok problémáit vázolták. *Dr. Benkő Csabáné* többek között arról beszélt, hogyan alakult ki könyvtárban az a műhelymunka, amely ma már több mint 10 éves múltra tekint vissza, és Miskolci Új Zenei Műhely néven országwide ismert. *Kály-Kullai Károly* elmondta, hogy az FSZEK Rottenbiller utcai fiókjában az olvasói igényeknek megfelelően könnyűzenei gyűjteményt alakítottak ki. Vázlatos képet adott a könyvtár használatának tapasztalatairól, valamint a könnyűzene beszerzésével, értékelésével stb. kapcsolatos gondokról. *Gyimes Ferenc* „imába” foglalta a zenei könyvtáros társadalom valamennyi problémáját (szövegét a *Könyvtáros* közli).

A tanácskozás végén a szekció az alábbi javaslatot tette a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökségének: az elnökség vagy egy bizottság vizsgálja meg olyan szervezeti egység létre-

hozásának lehetőségét, amelynek feladata a sokféle azonosan jelentkező szakmai probléma vizsgálata, kutatása, képviselése és megvalósítása, a tagintézmények szakmai érdekeinek védelme és támogatása. A pártfogó intézményi tagság átalakulhatna intézményi szekcióvá a szakmai érdekek erőteljesebb képviselése érdekében.

Az ifjúsági könyvtáros szekció és az audiovizuális munkabizottság közös kerekasztal beszélgetést tartott a videokazetták gyártása és kiadása témakörében Videó az iskolai és közművelődési könyvtárakban címmel. A TELEVIDEO és a MOKÉP képviselői (Sándor György és Turbuk István) a gyártás, a Könyvért és a Tanért (Ronga József, Pataky János) a terjesztés szempontjait ismertették a hallgatók előtt. A központi szolgáltatások megszervezésében jelentős része van a Könyvért és a Tanért kereskedelmi munkájának. Szélesedett a műsoros videokazetták választéka, az elmúlt évek során az árak számottevően nem mérséklődtek. Szinte biztosra vehető, hogy a könyvtárak nem tudnak lépést tartani az egyre növekvő kínálattal. Eddig az eladott kazetták kétharmadát közművelődési és oktatási intézmények vásárolták – anyagiak híján részesedésük a beszerzésből csökkenni fog. A gyártók határozott minőségjavulást ígértek, a felhasználók jelezték, hogy a forgalmazás és kölcsönzés jogi tisztázatlansága számos gond forrása. Ma még csak elvétve találkozhatunk központi ellátásban gondolkodó településekkel (pl. Jászberény, Kiskőrös, az FSZEK hálózata). Sokkal jellemzőbb az eseti szerzeményezésű, szűk választékú, kis példányszámú könyvtári videógyűjtemények megléte. Ezen a téren

határozottabb összefogásra lenne szükség, ezáltal a szolgáltatások színvonala, kínálata bővíthetne, a használók köre szélesedhetne. Ennek megvalósításához nem központi támogatásra, határozatokra van szükség, hanem a helyi kezdeményezések, lehetőségek kibontakoztatására. Ezzel összhangban újra kellene gondolni a Közművelődési Alap anyagi támogatásának rendszerét, a műsoros kazetták dotálásának mikéntjét. Az ellátórendszerek központjainak – ha az iskolai dokumentálást is biztosítják – részesülniük kellene a Tanért kedvezményeiből.

A gyermekkönyvtáros szekció ülésén *Az önálló ismeretszerzésre nevelés pedagógiai és „infrastrukturális” kérdéseit* tárgyalták. Ennek keretében az önálló ismeretszerzésre nevelés és az oktatási törvény összefüggéseit, valamint a folyóiratoknak a gyerekek tanulásában és művelődésében betöltött információs szerepét vitatták meg.

A vándorgyűlés résztvevői a negyedik napon négy különböző kiránduláson pihenhették ki a tanácskozás fáradalmait. A Verseygy Ferenc Megyei Könyvtár munkatársai kitűnően szervezték meg a vándorgyűlést. A 780 résztvevő, köztük a mintegy 30 külföldi vendég – a holland, a horvát, a lengyel, az NSZK-beli, az osztrák, a svájci és a szlovák testvéregyesületek képviselői – kellemes emlékekkel távozhattak Szolnokról.

A záró plenáris ülésen *Pola Károly*, a Tolna Megyei Tanács művelődési osztályának vezetője bejelentette, hogy a megye vállalja a XX. vándorgyűlés megrendezését. Vizionlátásra tehát 1988-ban Szekszárdon!

Poprády Géza

A könyvtárak szerepe az információközvetítésben

A művelődési tárca nevében köszöntöm a Magyar Könyvtárosok Egyesületének szolnoki vándorgyűlését; eredményes, hasznos és hasznosítható szakmai eszmecserét kívánok – közérdekből, közhasznunkra. A vándorgyűlés témája, a könyvtárak szerepe az információközvetítésében, egy olyan sokoldalú és égetően időszerű problematika része, amellyel világszerte sokan és sokféleképpen foglalkoznak, sőt birkóznak.

Gondoljunk mindenekelőtt arra a nyilvánvaló és közvetlen összefüggésre, amely az információhiány és egyes régiók, társadalmi rétegek, azaz sok-sok millió ember gazdasági elmaradottsága, a szó anyagi és szellemi értelmében veendő szegénysége között van, illetve teremtdíki.

Egy szovjet szerző például arra mutatott rá, hogy a harmadik világ országaiban elsődendő kérdéssé vált, miként fokozható az általuk előállított termékekben az információhiány, ami szinte „punctum saliens”-e gazdasági talpraállásuknak, versenyképes fejlődésüknek, társadalmi problémáik megoldásának, mindent összevéve: általános boldogulásuknak. Egy amerikai szakember szerint pedig az információ az egyén életképességének a kulcsa, s mint ilyen alkalmas arra, hogy a szegénység problémájának megoldása előtt kitarja a kapukat.

Az információhiány természetesen többértelmű és többgyökerű fogalom. Ha társadalmi méretekben kutatjuk fellépőit, negatív következményeinek okait, akkor az adott társadalom információtermelő és kibocsátó képességének hiányosságait, a világ információs vagyonyából való részesedésük akadályait vagy akadályoztatásait, saját információs intézményi és szolgáltatási infrastruktúrájuk gyöngeségeit kell megneveznünk és számításba vennünk.

Ha az egyes társadalmi csoportok, rétegek és az egyének felől nézzük a dolgot, a hiány okaként egyaránt felmerülhet az információk be-

fogadására való felkészületlenség, az információktól való elzárás és elzárttság, az állandó informálódásra való késztetés gazdasági, közéleti és családi jellegű motiválásának hiánya. Itt nálunk, Magyarországon is.

Ismerjük a hazai tudományos kutatás, a kutatás-fejlesztés és a művészeti műhelyek publikálási feszültségeit. Érzékeljük a külföldi információs források beszerzésében fennálló és fokozódó nehézségeket. (E tekintetben esetenként az embargó diszkriminatív méltánytalanságait is el kell viselnünk.) Tisztában vagyunk azzal, hogy információs intézményi és szolgáltatási infrastruktúráinkban, köztük a könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatási intézmények területi elhelyezkedésében, elhelyezési és működési feltételeiben, technikai felszereltségében és funkcionálásában korántsem kedvező a helyzet. Különösen a rendelkezésünkre álló számítási- és távközlő technika elégtelen, foghíjas és – szóhangulata miatt tudatosan használva és kifejezést – nem csereszabatos.

A szociológiai kutatások hosszú sora megbízható rétegfelvételekben tárta fel a társadalom különféle csoportjainak iskolázottsági, ismeret- és tudáshiányait, mint az információfelhasználást akadályozó, vagy éppen megghiúsító tényezőket. Azt is tudjuk, hogy demokratikus magatartási normák, lehetőségek kialakulatlansága és hiánya sok állampolgárt foszt meg a számára elemi módon fontos információktól.

Bármennyire hangsúlyoztuk és ösztönöztük eddig is a naprakész informáltság fontosságát, a szakmai, a közéleti és az általános műveltség állandó informálódással való kiegészítésének és gyarapításának nélkülözhetetlenségét, bizony még nagy feladatként áll előttünk, hogy a „szellem napvilága” besüssön minden ház, minden vállalat, minden üzem és minden hivatal ablakán.

Közös tapasztalataink és közös felfogásunk alapján, bizonyára azonos módon vonjuk le a

következtetést: valamely társadalom helyzetének, lehetőségeinek és teendőinek vizsgálatában az információs szempont egyike lehet azoknak, amelyek következetes érvényesítésével fontos és hiteles kép, illetve metszet készíthető.

Ebből pedig az következik, hogy az információs intézményi és szolgáltatási infrastruktúra jelentős hányadát kivevő könyvtárak és tájékoztatási intézetek, rendszerek helyzetét is ennek a társadalmi szerepnek megfelelően kell meghatározni és formálni.

A közelmúltban látott napvilágot az MSZMP KB állásfoglalása a gazdasági-társadalmi kibontakozás programjáról. A program jegyében néhány év alatt meg kell szűnnie mindannak, ami gazdasági és társadalmi szempontból nem rentábilis, hogy gazdasági nehézségeink felszámolhatók, társadalmi feszültségeink leküzdhetők legyenek, hogy semmi se kerüljön többre, semmi ne legyen drágább, mint amennyit – a nagyvilág mércéjével mérve – „megér”. Ez a cél – többek között – minden eddiginél információigényesebb, információgazdagabb magatartást, gyakorlatot tételez fel. Felelősségünk és lehetőségünk, hogy ez a helyzet ne csak szorító kényszerűségként, hanem ösztönző erőként is hasson munkánkra és munkafeltételeinkre.

Közművelődési könyvtári feladatok

A vándorgyűlés gazdag tematikájához igazodva, a következőkben két szakmai, ha úgy tetszik, könyvtár- és tájékoztatáspolitikai problémáról szeretnék szólni.

Az első a közművelődési könyvtár és a lakó- vagy munkahely viszonyát illeti. Kérdésként megfogalmazva: kellően magukénak tartják-e a közművelődési könyvtárat a lakó- és munkahelyi közösségek? Elég széles-e a társadalmi bázisuk, és van-e ebben a bázisban hajlam, „ész, erő, akarat” a könyvtár megsegítésére, éltetésére. Noha – tudom – jó példákat e tekintetben mindenki hosszasan tudna felsorolni, egészében mégis negatívan, elégedetlenül kell válaszolnunk erre a kérdésre.

Ennek történeti okai is vannak. Tanácsai és szakszervezeti könyvtáraink még mindig viselik a felülről szervezethez jelleget, és szenvedik következményeit; illetve még mindig működik a mintegy kényszerűen kialakult helyi reflex, miszerint „majd a központi és a megyei illetékesek megmondják, mit kell csinálni a könyv-

tárral”. A hatvanas évek elején végbement „tanácsosítás”, illetve a szakszervezeti hatáskörökben időközben megvalósult decentralizálás is – közkeletű vélekedésként és közkeletű megfogalmazásban – inkább csak a gondot osztotta szét, adta tovább – lefelé.

A tanácsai könyvtárügy számára kiadott *Szakmai irányelvek* és a szakszervezeti könyvtári *Alapelvek és követelmények* megvalósítása közben is több konzerválódott a központi bábkodásból, mint amennyire feltétlenül szükség lett volna. Pedig e dokumentumok egyik fő célja az volt, hogy a közvetlen beavatkozást már a hetvenes évek elején szakmai és szakszerű orientálással, sugalmazással váltsák fel.

Félreértés ne essék, nem utólagos elmarasztalásként említem ezt, hanem tanulsága miatt. S még inkább aktuális figyelmeztetésként: most aztán végképp itt az ideje annak, hogy közművelődési könyvtárügyünk a lakó- és munkahelyi közösségek szolgálatára álló könyvtárak és könyvtárosok tegyék magukat szolgáltatásaikkal, *kezdeményező* szolgáltatásaikkal valóban *nélkülözhetetlenné*.

Kezdeményezni, érezhetően nélkülözhetetlenné válni azonban csak akkor tudnak, ha ismerik környezetük állapotát és változásait, e környezet információs szükségleteit és érdeklődését. Hogy így legyen, ahhoz a közművelődési könyvtáraknak segítséget kell kapniuk az őket fenntartó tanácsoktól, illetve a szakszervezeti bizottságoktól. Általában is, de mindezekelőtt az információk, a helyi jelentőségű információk tekintetében. A helyi információk és dokumentumok, nevezetesen a különféle helyi szervek, intézmények, szervezetek előterjesztései, jegyzőkönyvei, határozatai a róluk szóló újsághírek és tudósítások; általában az adott településre, üzemre, vállalatra vonatkozó nyomtatott, hangzó és képi dokumentumok, a könyvtárak segítségével, ezek környezetében növelhetik és tartósíthatják hatásukat. Főként akkor, ha a helyi közéletben alkalmas is adóknak-kínálkoznak magyarázatukra, megvitatásukra.

Örömmel konstatalhatjuk, hogy a sajtó az utóbbi időben határozottan és meggyőzően ösztönöz a közművelődési könyvtárak ilyen tevékenységének kibontakoztatására.

Mindez természetesen nem változtatja meg a közművelődési könyvtárak magas szintű jogszabállyal előírt rendeltetését és feladattrendszerét, sem a fenntartók fenntartási-ellenőrzési kötelezettségeit, ellenkezőleg: lényeges elemekkel kibővíti őket.

Ha valakinek szavaim hallatán az jutott volna az eszébe, hogy lám, a tárca a közművelődési könyvtárügyért való felelősséget mégis csak távolabb akarja tolni magától, annak azt válaszolhatom: sokkal inkább fokozni kívánja ebbéli felelősségét.

Azon kívánunk munkálkodni a következő években, hogy a lakó- és munkahelyi közösségek könyvtáraiban az eddiginél megbízhatóbb, gyorsabb és teljesebb legyen a szolgáltatás. Ez egyszerre jelent korrekt könyvellátást és központi feldolgozást; rugalmas, a szakszerűség kívánalmain belül az építető kívánságait messzemenően figyelembe vevő könyvtárápítési szaktanácsadást, az árak szempontjából differenciált berendezési és felszerelési kínálatot, a mennyiségi és minőségi igények kielégítését egyaránt biztosító, de nem fellejzáró szakképzést, az új technikák és technológiák elsajátítására is alkalmas továbbképzést, a „tájékoztató a tájékoztatásról” témakörébe illő segédeszköz- és kézikönyvkiadást, továbbá – a városi, megyei és az országos hatókörű szakkönyvtárak kellő dinamizálásával – dokumentum- és másolatszolgáltató háttérrel is. Ez a lista még szöveggént is hosszú. Pedig feladatként áll előttünk.

A tudományos és szakkönyvtárak helyzete

Az országos hatáskörű szakkönyvtárakra való utalással elérkeztem könyvtár- és tájékoztatáspolitikai mondanivalóm másik, második pontjához.

Mindenekelőtt azt a pozitív fejleményt szeretném hangsúlyozni, hogy az utóbbi évtizedben a tudományos és szakkönyvtári szféra megtalálta méltó helyét a kibővült információs intézményi és tevékenységi rendszerben. Bebizonyosodott, nélkülük nincs mérvadó információs munka és szolgáltatás, sőt minél korszerűbb szolgáltatási formákról, igényekről van szó, annál kevésbé. A mi meggyőződésünket is megfogalmazta *Kedrovskij* szovjet informatikus, mondván, hogy „csak akkor válik lehetségessé a faktografikus rendszerek létrehozása és széles körű használata, valamint a hatékony elemző-szemléző tevékenység, ha verbő és operatíván igénybe vehető dokumentáris rendszerre támaszkodik”.

Visszatérve vezető könyvtárainknak az információs intézményi hálózatban elfoglalt helyére, megállapíthatjuk, hogy hármas szerep-

körrel jellemezhetőek: nyilvános könyvtári feladatokat látnak el, állományi bázisukon jönnek létre anyaintézményük különféle információs szolgáltatásai, s végül könyvtárközi kölcsönzéssel és másolatszolgáltatással elégitenek ki szakirodalmi igényeket.

A nyilvános könyvtári feladatokat ezúttal csak annyiban kívánom érinteni, hogy az ingyenesség fenntartására – az alapszolgáltatások tekintetében – hangsúlyt tehessek. A közéleti demokrácia számára fontos, hogy e könyvtárakban – legalább a könyvtári szolgáltatások erejéig – azok is hozzájuthassanak a nekik szükséges szakmai és közéleti információkhoz, akik mögött nincs vagy még nincs fizetőképesség háttér az információs szolgáltatások igénybevételére. Közéjük tartoznak az egyetemi és főiskolai hallgatók s még sokan mások.

Fájó problémával kell folytatnom. S talán megfogalmazása is bántóan hat majd. Magam mentségére csak annyit bocsátok előre: nem a kívülálló vagy a kioktató pozíciójából beszélek.

Sajnos egyre fenyegetőbb veszélyt jelent az állomány összeszűkülése. Ez a folyamat ott is kikezdi az elért nagyságrendeket, ahol az anyaintézmény történetesen évről-évre nagyobb összegekkel egészíti ki az állománygyarapítási kereteket. Ennél is nagyobb veszély, hogy legjelentősebb könyvtáraink – tisztelet a kivételnek – általában nem készültek fel idejében és eléggé erre a helyzetre, a kényszerű, defenzív állománygyarapításra, s ezért a folyóiratgyarapítás volumenének fenntartása érdekében előbb a külföldi monográfia-gyarapodást zsurgították már-már törpe méretűvé, újabban pedig mind nagyobb számban a külföldi folyóiratok megrendeléséről is kénytelenek lemondani. S történik mindez meglehetősen koordinálatlanul, legfeljebb szűkebb körökben egyeztetve, összehangolva.

Arra nézve minden fenntartó bőven kap tájékoztatást, hogy – mondjuk – 1982-től 1986-ig ötezer forintról tízezer fölé kúszott a megrendelt folyóiratok átlagára, arra azonban már rendszerint nem, hogy melyek a legnagyobb népszerűséget élvező címek, a kevésbé vagy az egyáltalán nem népszerűek nincsenek-e megfőlös példányszámban az országban, illetve hogy nem lenne-e olcsóbb például a nagyon ritkán kért folyóiratok cikkeinél másolat igénybevétele. Pedig a defenzívában is eredményes, a felmerülő igényeket jól kielégíteni tudó állományellátás érdekében éppen az utóbbi adatokra volna szükség.

Ha valahol, úgy itt érzékelhető a legfájóbban

a szakkönyvtári szféra, jelesül a nemzeti könyvtár elmaradása a könyvtári munkafolyamatok automatizálásában. A központi katalógusok hagyományos technológiája, hagyományos technológiájának lassúsága szinte készlet a saját falak vagy a kisebb-nagyobb együttműködési körök határai közé való bezárkózásra, beszorulásra.

Végül ami a vezető szakkönyvtárak dokumentum- és másolatküldő szolgáltatásait, illetve a mindinkább másolatszolgáltatássá alakuló könyvtárközi kölcsönzéseit illeti, e tekintetben a forgalom növekedése és az ügyintézés csigalassúsága – hogy úgy mondjam – korszerűtlen ellentmondásban áll egymással. Beszédesebb illusztrációként utalhatok arra, hogy ha valaki a szaksajtóban felhívja a figyelmet az e téren meglevő fogyatékosokra, arra esetenként nem a hatékony erőátcsoportosítás a válasz, hanem csak a magyarázkodás. (Így történt ez *Mariton János és Terjék Zsuzsanna Könyvtárközi kölcsönzés magánérből, közérdekből* című, a TMT-ben megjelent cikke esetében is.)

A dokumentum- és másolatküldő forgalom huzavonáiban nagy szerepe van a lelőhelyjegyzékek hiánya miatti bizonytalanságokkal terhes kérés-irányításnak, továbbá legtöbb helyen a szolgáltatás megyei-regionális szervezetlenségének és a városi-megyei könyvtári gyarapítómunka „fehér foltjainak”. Ennek következtében olyan kérésekkel bombázzák – meglehetősen nagy számban – a központi

szakkönyvtárakat, amelyek kielégítésére már helyi, kisvárosi szinten meg kellene lennie a dokumentumállományoknak.

A műszaki fejlesztés gyorsítása előtt – bízom abban, hogy ezt nemcsak a remény mondhatja velem – máris zöld út nyílt. E téren a minőségi különbséget, változást majd akkor lehet igazán érezni, amikor a nemzeti könyvtár a számára közelesen rendelkezésre bocsátandó eszköztár segítségével készült szakmai termékekkel új, racionális munkamegosztásra ösztönöz a könyvtárügy egészében.

*

Bevezető előadásomat aligha érezhette bárki megnyugtató „lány ének”-nek. Nem is az akart lenni. Nem is lehetett az. Ha az lett volna, lebecsültem volna mind a könyvtárosok közismert hivatásszeretetét, mind társadalmi fontosságukat. És nem utolsósorban lebecsültem volna mostani éveink komolyságát is, amelyhez a nehézségek-hiányosságok reális feltárása, a körültekintő és munkára ösztönző számvetés illik. S amihez szükséges a könyvtárosok szellemi felkészülése és szakmai, céhbéli összekovácsolódása. Ezért minden résztvevőnek őszinte várakozással és teljes bizalommal eredményes tanácskozást; valamennyiüknek pedig jó, értelmes, együttes munkát kívánok. Részünk legyen benne.

Pusztai Ferenc

Információs infrastruktúra

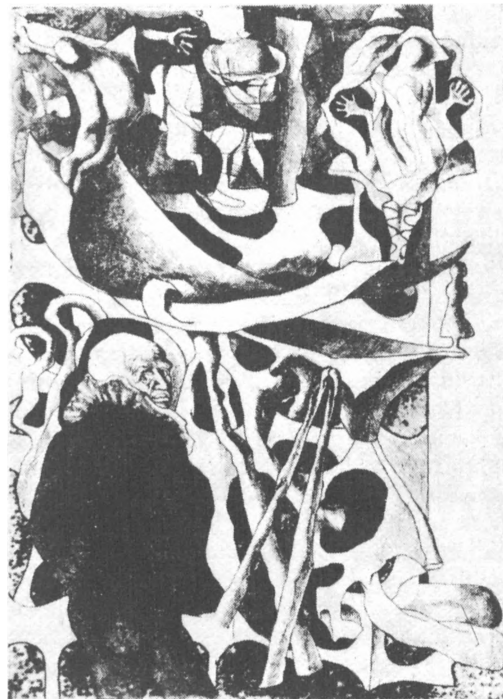
A könyvtári gyakorlatban a kulcsszó az kulcsszó, és a mai világ kulcsszavai között az információ és az infrastruktúra egyaránt kiemelt helyen szerepel. Ennek jelentőségét azt hiszem, nem kell különösen hangsúlyozni; nagyon gyakran elmondjuk, hogy az információs technika azóta, amióta a könyvtárosok és kutatók ősei feltalálták az emberi beszédet, majd írást, később a könyvnyomtatást, döntően meghatározta a világ fejlődését, a társadalmak struktúráit. Ezeket belül és ezekkel összekötve az adott történelmi viszonyok információs infrastruktúrái adták a társadalmak számára azt az összekötő erőt, amivel az emberiség emberiséggé vált, vagy a társadalom társadalommá. A mai világban bekövetkező forradalmat megpróbálom néhány most folyó projektnek az ismertetésével bemutatni. Ezek a projektek természetesen nem Magyarországon készülnek, de mutatják azt, hogy mi is milyen irányba tapogatózunk. Így először ezekről a nagyon távolinak tűnő projektekről szólnék, majd arról, hogy mi Magyarországon mit teszünk és milyenek az esélyeink.

Kitekintés

Két olyan nagyobb tervről számolnék be, amelyek a jövőre nézve jellegzetesek. Az egyik egy elektronikus enciklopédiának az átfogó programja, a másik a dinamikus könyv (*dyna-book*) terve. Elektronikus enciklopédiák kidolgozására már vannak komolyabb próbálkozások, háromról tudunk részletesebben. Ilyen az *Encyclopaedia Britannica* elektronizálása, a *Mead Data Central NEXIS* és az *Academic American* rendszere. Az elektronikus enciklopédia lényege nemcsak az, hogy valamilyen elektronikus információhordozóra viszik föl a szokásos lexikális vagy enciklopédikus ismereteket és hogy ezeket az ismereteket valamilyen egyszerű módon azután el lehet érni, hanem hogy lényegesen fejlettebb információ-hozzá-

férést tesz lehetővé, méghozzá – és itt van a másik döntő és kiemelendő jellemző – dialógus formájában. Az elektronikus enciklopédia fontos tulajdonságai: gyors áttekinthető-átnézhető szisztema, amely különböző szempontok szerint – amit például a felhasználó adhat meg – áttekinthetést nyújt az adott tudásterület információs lehetőségeiről. Így például: érdekelnek egy ásványfajta közép-európai lelőhelyei és felhasználási módjai. Fölmerül az is, hogy a történelem folyamán volt-e már erre példa, előzmény, és az is, hogy különböző országokban ez milyen technológiai és gazdasági környezetben válik érdekessé, továbbá hogy ezen ásványoknak és a belőlük feldolgozott anyagoknak milyenek a tőzsdei áralakulásai, valamint Magyarországnak milyen érvényes gazdasági megállapodásai vannak ebben a vonatkozásban. Azért soroltam föl egy sor ötletszerű szempontot, mert a példa mutatja, milyen gyorsan lehet haladni a különböző érdeklődési elágazások irányában, az információ teljesség tételére. A szolgáltatások közé tartozik, hogy az információ-átadásnak van oktató jellegű része is. Fölmerült az az ötlet, hogy ez az oktató legyen megismerősítő, legyen olyan partner, „aki” különböző szinteken begyakorolható, és mélyre vagy kevésbé mélyre tekintő ismereteket tud adni, kérdéseket föltenni. Ehhez fűződően foglalkoznak egy olyan okos rendszerrel, amelyik modellezi a felhasználót, tehát nem tesz föl ostoba kérdéseket, vagy nem ad primitív válaszokat a szakma specialistájának, de egy 12 éves érdeklődő gyereknek nem válaszol a csak a szakma szűk specialistája számára szolgáló kifejezésekkel és megfontolásokkal. Tehát a rendszer képes ugyanarról a témáról más és más színvonalon, más megfogalmazásban, más mélységben információt adni. Ezek az információk nemcsak szövegek, hanem képek is, sőt mozgóképek, animációk minden olyan esetben, amikor a dolog mozgását, működését, hatásait érdemes ábrázolni, például egy gépezet mozgását, valamilyen terhelésnek vagy egy

gazdasági folyamatnak a hatásait. Ugyanígy kapcsolható lenne hanginformáció, ha arra van szükség, így például zenei információ is, hiszen az elektronika valamennyi információt azonos módon kezel. Természetes szolgáltatása a rendszernek, hogy egy sor automatikus átalakítási lehetősége van, tehát a képernyőn rámutatva egy mérőldben megadott adatra, azt azonnal átteszi kilométerbe, sőt azt is tudja, hogy az tengeri mérőld, bécsi postamérőld vagy milyen más jellegű mérőld. Egy nagyon jól szerkesztett idegen szavak szótára és egy gondosan áttekinthető fogalmi rendszer támogatja. Mindez a képernyőn jól megjelenítve és kezelhetően, sok ablakkal, ahogy az ma már az itthoni személyi méretű gépek egy részén is látható, főleg a Macintosh-okon. A *dynabook*, a dinamikus könyv olyan lenne, mintha a Nemzeti Könyvtár egész állományát laponként egyetlen óriási síkba kiterítenénk, és azon lehetne rohangálni, ahová csak akarunk, összpontosítani egy-egy pontra, vagy széles áttekintésben kezelni. Rendkívül sokfajta szempont szerint lehet osztályozni, tehát azok a regiszterek, amelyek ma könyvekben, katalógusokban szerepelnek, szerzők szerint, tárgyak szerint, évek szerint és ahogy csak akarjuk, a képernyőn azonnali manipulációra állnak mind rendelkezésre. Természetes dolog, hogy egy ilyen enciklopédia nem lehet egyedi abból a szempontból, hogy csak egyfajta tudomány van, egy biblia, hanem olyan, amely sokfajta forrásra utal, amiket változó szempontok szerint lehet megnézni, tehát például azt, hogy ugyanaz a címszó hogyan szerepel a *Nagy Szovjet Enciklopédiában*, az *Encyclopaedia Britannica*-ban vagy a *Meiers Konversations Lexikon*-ban vagy bármilyen más forrásban. Minden egyes tárgyra teljes irodalomjegyzék ad, és az irodalomjegyzék szélesíthető úgy, hogy a címekhez szolgálat rövidebb és hosszabb annotációt vagy szükség esetén teljes szövegrészeket vagy szövegeket. Egy ilyen átfogó koncepciónak a megvalósítása folyamatban van. Minden valószínűség szerint a következő évtizedben az első komoly, jól kezelhető, a felhasználók számára nyitott, nagyon intelligens rendszerek közhasznúakká válnak, ezekhez és ezek mögött pedig az ún. tudásbázisú rendszerek, szakértő rendszerek, amelyek egy-egy szakterületnek nemcsak a konkrét ismertanyagát, hanem a következtetési módszereit is tartalmazzák. Ez egyrészt lehet jogtudomány, orvostudomány, cipőtalpalás, folttisztítás, de akár konyhai receptkinálat is. Mindez olyan

mélységben, hogy ha egy kínai receptet akarunk elkészíteni, de csak a magyar halászat termékei állnak rendelkezésre, akkor milyen helyettesítésekkel lehet közelítő eredményeket elérni. Ezek a szakértő rendszerek már kezdenek kereskedelmi terméké válni. Az ilyen átfogó és a felhasználó számára otthonában is elérhető információs rendszerek minden lényeges ismeretre ki fognak terjedni. Világos dolog, hogy mindazok a társadalmak, amelyek ilyen eszközökkel rendelkeznek és azok, amelyeknek ilyen nem lesz, ugyanúgy szétválhatnak a maguk fejlődési trendjében és lehetőségeiben, mint azok a társadalmak, amelyeknek rendes útjai, vasútjai, autói, repülőgépei vannak és azok, amelyekben csak száraz időben használható földutak, amelyeken szekerekkel közlekednek. A hasonlat erős abból a szempontból, hogy a különbséget nem túlozzuk el. Ez annyit jelent, hogy ha ez a régió valóban elhatározza, hogy felzárkózik – hiszen ez a mély társadalmi reformokat meghirdető új szovjet politika kiindulópontja –, úgy ezzel az információtechnológiai forradalommal is lépést kell tartania.

Még egy pár szót arról, hogy ez a fordulat

milyen egyéb problémákat vet fel a telekommunikációs hálózaton, a számítógépeken, a szoftveren és egyéb eszközökön túl. Nyilvánvaló, hogy egy ilyen rendszer létrejötte monopólium-lehetőségeket ad azoknak, akik ezeket a rendszereket kidolgozzák. Óriási manipulációs lehetőséget is rejt magában, és van olyan veszély is, hogy ezen manipulációs és monopolizációs lehetőségeket kihasználva és ezek termékeként erős uniformizálódás is bekövetkezhet az emberek gondolkodásában. Van olyan veszély, hogy azok, akik ezeket a rendszereket használják, bizonyos mértékig szellemileg elkényelmesednek, és valahogy úgy járnak, mint az az ember, aki kizárólag auton ül és elfelejti használni a lábát. Eltunyulás egyfelől, kiszolgáltatottság másfelől, a feleslegessé és alkalmatlanná vált emberek tömege további fenyegetésként nem lebecsülendő csapdák, hiszen minden haladás új csapdákat is rejt az emberiségnek. Ez is azt mutatja, hogy egy kompetitív, szabad, nem hierarchikus szervezett társadalom létszükséglet, mert csak ilyen társadalom képes ezekre a problémákra választ adni. Érdemes tehát erről az oldalról is nyomatékosítani, hogy azok a rendszerek, amelyek részben a 19. század termelési módja révén, részben a korábbi évszázadok feudális hierarchikus rendjei örökségként, részben pedig illegális körülmények között hatalomért harcoló politikai csoportok természetes szükségletei révén alakultak ki, ebben a korszakban retrográddá válnak. Az erősen hierarchikus rendszerek, amelyek saját természetük szerint csak a vertikális utakat szeretik használni és a horizontálisakat levagdossák, a jövőben nem lesznek használhatók. Új struktúrákra van szükség és az ezek között kapcsolatot teremtő kommunikációs hálózatokra, azok szolgáltatásaira, olyanokra, amelyeknek adventjéről most beszéltem. Ezeknek kell megteremtenuik az alkotó, cselekvő, fölhasználó emberek közötti kommunikációs kapcsolatokat. Itt is érződik az analógia és a továbblépés. Ahogy előttem *Pusztai* elvtárs mondta: a könyvtár a demokráciának az eszköze, hiszen a tudáshoz való szabad hozzáférésnek az útja. Ezért is vált annak idején már a polgári haladásnak és utána a munkásmozgalomnak is mintegy szimbólumává a szabad hozzáférésű könyvtár. Az új információs hálózatok még inkább ilyen irányba kell, hogy mutassanak. Így adhat választ a haladásnak ezt a nagyszerű, új eszközét helyesen felhasználó társadalmi környezet a reális veszélyekre.

A magyar helyzet

Először elárulok egy titkot, van egy tervezte már a kormányprogramnak. (Az előadás a kormányprogram előzetes szövegezése idején hangzott el, az ezt követő széles társadalmi viták előtt.) A kormányprogram ezen tervezetében, amelyben elég súlyos dolgok vannak az életszínvonalal és sok minden mással kapcsolatban, a következő bekezdés szerepel: „Állami intézkedésekkel is javítjuk a tudományos kutatáshoz és műszaki fejlődéshez elengedhetetlen nemzetközi információk megszerzésének lehetőségét, a tudományos kutatás és kísérleti fejlesztés eszközellátását, hatékonyabbá válik a nagy értékű eszközök felhasználása...”, és utána szerepel még, hogy „a nemzetközi színvonalú információs infrastruktúrához a jelenlegi nehéz helyzetben is biztosítani kell az eszközöket”. Ez nem rossz titok. A helyzet pillanatnyilag a következő: a kutatás-fejlesztés infrastruktúrájának tervét körülbelül 3 éve indítottuk el, először meggyőzéssel. Most már viszont megkezdődött a megvalósítás, a beruházás is. Két szakaszra oszlik a munka. Az elsőnek a programját jövő év július 30-ig kell befejezni, a második feladatát pedig 1990 végére. Az egész program másfél milliárd forintos, az első rész 550 millió forintos. Az első szakaszban már két pályázat kiírásra és elbírálásra került. Az egyik elsősorban a hálózati állomásokra vonatkozik, a másik pedig a hálózatot át nyújtandó szolgáltatásokra. Olyan típusú szolgáltatásoknak az elkezdésére, a tanításra, meggyökeresítésre, amelyekről előbb beszéltem, csak természetesen annak egy nagyon egyszerű, bevezető formája gyanánt, azzal a lehetőséggel viszont, hogy ez a rendszer a nemzetközi hálózatokhoz úgy kapcsolódhat, hogy ahogy nekünk pénzlehetőségünk és embargó-hozzáférésünk nyílik, úgy a nemzetközi eredmények már ezen a hálózaton keresztül is megkaphatók lesznek. A programban létrejönnek 800–1000 önálló üzemmódban is használható munkaállomások, amelyeknek többsége IBM kompatibilis személyi számítógép, 140–160 postai csomagkapcsolt adathálózati adatállomás kiépítése, az ezt szolgáló postai rendszer, körülbelül 20 helyi hálózati rendszer nagyobb számítógépekkel. Szerepel még a központi informatikai szolgáltatások és az ezeket támogató számítóközpontok fejlesztése, hazai informatikai szolgáltatások fejlesztése, hozzáférés a nemzetközi információs rendszerekhez, ezek bővítése, automatizálása. A könyvtári informatikai szolgáltatá-

sok ebben döntő szerepet kaptak, így a beruházásokban is. A 800–1000 munkaállomású rendszerből az első fázisban 350–400 munkaállomás létesül, és az első két pályázat összesen 265 millió forintot kerülni kiírásra. A könyvtári szolgáltatásokat az alaphálózat mellett már az első szakaszban kiemelten kezeltük, a tervet jóváhagyó bizottságnak ez volt a határozata, minden más szolgáltatást megelőzve. A könyvtári informatika bizottságnak *Vályi Gábor* és *Juhász Gyula* irányításával történő munkája biztosíték erre, és rövidesen érezhető eredményeket mutathat fel.

A kultúra kultúrát teremt. Ehhez emberek kellene, azaz ahhoz, hogy egy ilyen típusú szolgáltatást Magyarországon valóban széles körben be tudjunk vezetni, sok, új főkészültsgű könyvtárosra lesz szükség. Sajnos ismerem azokat a kincseket, amikkel ez jár. Abban az intézetben, ahol dolgozom, két könyvtárunknak – amelyeket még eddig egyesíteni sem sikerült – a különböző, rendkívül rosszul kezelt katalógusrendszerei alig használhatók. Az a dinamikus szolgáltatás, ami majd közönséges hálózaton megkapható adatbázison vagy egy akármilyen jobban megszervezett számítógépen rendelkezésre állhat, egy olyan intézetben, mint az Akadémia Számítástechnikai Intézete, még nincs meg. Hozzá kell tennem, hogy ennek számos vonatkozásban – most nem a mi könyvtárosainkat bírálom, hiszen nagyon kitűnő és jó barátaim, de azért mégis – emberi háttere van, mert nagyon nehéz átállni: egy élet munkáját kell megváltoztatni. Legalább akkora feladat az embereknek, a könyvtárosoknak az átállása, mint a műszaki háttér létrehozása. Minden számítógépes szolgáltatásban így van ez, akár bérfizetésről, akár műszaki tervezésről, akár igazgatási munkáról vagy termelési automatizálásról van szó. Most az anyagi alapok a gazdasági és természeti aszály ellenére, ha szerény mértékben is, de megeremtődnek – az ország óriási áldozatvállalása árán. Hiszen hogyan születik valami új? Van – mint a világon mindenütt – egy csoport, amelyik a kormányzatnak és a közvéleménynek éjjel-

nappal hangoztatja, valahogy úgy, ahogy itt elmondtam. A végén sok helyről hallják, állandóan hallják, és így meggyőzve megszavazzák a pénzt. A pénz nem elegendő, de fontos indítást tesz lehetővé, egyben a hitel igazolását. Az ilyen rendszerhez még nagyon megerősített postai hálózatra is szükség van, meg egy sor olyan gép beszerzésére, amelyek nemcsak drágák, de többségük embargós is. Ez egy másik katasztrófa, és külön előadás tárgya, hogy miért van így, mitől van ez a régió így kiszolgáltatva. Visszanyúlik arra, amit az új szovjet politikáról, annak létrejötté okairól említettem. Ezek a nehézségek nyilván még jó ideig fennállnak, de az a nyomás, amit a jó szolgáltatás demonstrációs hatása biztosíthat, utat törhet, most már a rábeszéléseken túl is. Biztosíthatja a munkaszerkezet, társadalmi szerkezet átalakításának további kényszerét. Ez külön izgalmas feladat azok számára, akik vállalták, így a következő menetben a részeredményeknek már a demonstrációs hatást kell erősíteniük.

*

Amikor 20 évvel ezelőtt nagy vegyipari és egyéb beruházások voltak az országban, az első dolog, amit a beruházók és a tervhivatalosok levágtak a beruházásokból, az a műszerezés és a számítógépes irányítás volt; azt mondták, hogy az csak szépségflasztrom. Ma mindazon válságiparágakban is, amelyek nyakig el vannak adósodva, vallják, hogy egy dologra kell pénzt adni és egy dologra akarnak beruházni: ez a számítógépes irányítás és a jobb műszerezés. Ugyanennek a folyamatnak kell következnie az információtechnikában is, és ez nagyon nagy mértékben rajtunk múlik. Emberi teljesítményeken, mert ha bizonyítani tudjuk – még hozzá a használat tapasztalatával –, hogy mit jelent egy modern információszolgáltatás, akkor az ország erőforrásai ebben az irányban nem fognak takarékoskodni. Ezzel a mérsékelt optimizmussal szeretném befejezni.

Vámos Tibor

A Könyvtáros egyes számai – tizenkét hónapra visszamenőleg – kaphatók a Lapkiadó Vállalat Közönségszolgálatánál (1076 Budapest, Thököly út 21. Tel.: 424-543); a régebbi számok pedig szerkesztőségünkől kérhetők.

Az információ áru és nem áru

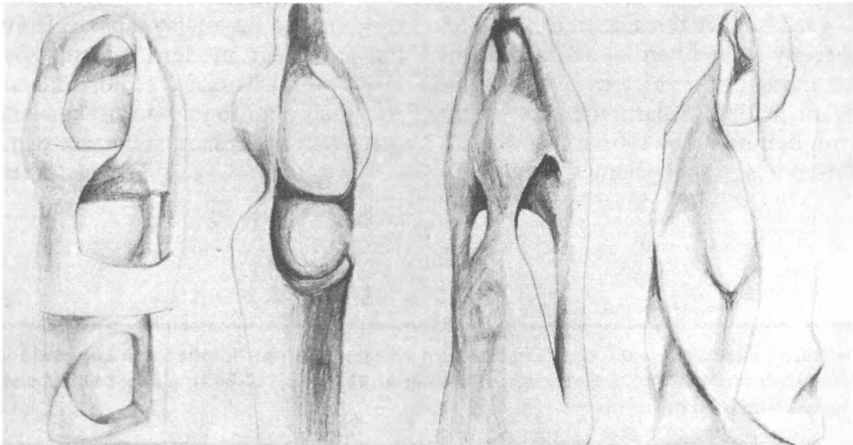
Induljunk ki abból a megállapításból, miszerint az információ az adathoz képest hozzáadott értékkel rendelkezik. A hozzáadott érték az adatot információ formájában eladható, szükségletet kielégítő *szolgáltatássá* vagy áruvá alakítja. Ez tehát azt is jelenti, hogy az információt termelni és elosztani kell, eljuttatni azokra a helyekre, ahol azt döntésekhez, tervezéshez vagy irányításhoz használják fel. Az információ előállítása ilyenképpen tudatos, értéktermelő folyamat, kielégítve adott társadalmi-gazdasági igényeket, alkalmazkodva a felhasználó céljaihoz.

Az információszolgáltatás és a vele való munka az elmúlt évtized új forradalmaként jelentkezett. A gazdasági vagy politikai döntések megalapozását szolgáló információk előállítása a technika fejlődésével egyre interdiszciplinárisabbá válik, hiszen a hagyományos adatgyűjtés, tárolás, elemzés, visszakeresés és eljuttatás a felhasználóhoz kiegészül a számítógépek alkalmazásával, az önálló információs termékek előállításával.

Az iparilag fejlett országokban ennek az integrációnak vagyunk tanúi, és azt is elfogadhatjuk, hogy a gazdaság fejlődésének üteme és iránya nagymértékben attól függ, milyen szinten és hatékonysággal hozza létre integrált információs rendszerét, illetőleg mennyire képes akár a makro akár a mikro szintű döntésekben az optimálisan áttekinthető mennyiségű információt felhasználni, a folyamatokat nyomon követni, ellenőrizni és időben módosítani a tennivalókat.

Információrendszerek és felhasználók

1985 januárjában az ENSZ *Tudományos és Műszaki Információk a Haladásért* elnevezésű bizottságának szakértőkből álló ad hoc csoportja meghatározását adta néhány információs fogalomnak. Témánk szempontjából kiemelésre érdemes az információrendszerek feladatairól és a felhasználókról szóló meghatáro-

zás. Eszerint: „A tudományos és a műszaki információknak támogatnia kell a nemzeti tudományos és technikai fejlesztés célkitűzéseit, elő kell segítenie a nemzeti erőforrások – mind a fizikai, mind a humán jellegűek – átalakítását és kihasználását, és ezzel szolgálnia kell a gazdasági célokat, a javak és szolgáltatások termelését. Az egyes szektorok szükségleteinek kielégítése és a prioritások figyelembevétele mellett az információrendszernek egyben ágazatok közöttinek és több szakterületet átfogónak kell lennie. Az információ áramlását az erőforrások racionális kihasználásával a tervezési folyamat szolgálatába kell állítani. Mialatt az ilyen tartalmú információkat a felhasználók szükségleteihez kell illeszteni, kiemelt figyelmet kell szentelni az információ keresleti és kínálati oldalának egyaránt. Az információrendszernek és szolgáltatásoknak célja nemcsak a műszaki kapacitások fejlesztése, hanem a technika külső forrásokból való gazdaságos beszerzésének és átvételének elősegítése is.

*

Az információknak segítenie kell az önálló döntéshozatalt, az új technika megteremtését és adaptációját, továbbá integráns részét kell képeznie annak a tudományos és műszaki politikának, amely a tudomány és a technika vonalán emelni kívánja a nemzeti szintű döntések eredményességét.

Az információrendszernek emellett segítenie kell a technika kihasználását, irányítását országos szinten és magába kell foglalnia a műszaki irányítást és döntéshozatalt érintő gazdasági, társadalmi, jogi és egyéb jellegű információkat is.”

Ugyanitt kiemelték, hogy a tudományt és technikát érintő nemzeti információrendszeret minden országban a legfontosabb felhasználói csoportok igényeihez kell igazítani. Ilyen felhasználói csoportok például: 1. a tudományos és műszaki politika formálói, tervezői (nálunk az OT és az OMFB); 2. a kutatóintézetek és egyetemek; 3. a termelő vállalatok; 4. a műszaki szervező és tanácsadó vállalatok; 5. a szakmai szövetségek és kamarák; 6. a fejlesztési profilú bankok és különböző területeken dolgozó egyéb vállalkozók és kutatók.

A követelmények jellege és az igényelt információk formája – felhasználói csoportok szerint, de az egyes termelő vagy szolgáltató ágazatok szerint is – nagyon eltérő.

A makro szint például elsősorban más orszá-

gok tudományos és műszaki politikájára, a technikai fejlődés irányára és mértékére, a külföldi technika megvételére stb., a tudományos eredményekre, a műszaki innovációra és az egyes ágazatok fejlődési trendjeire vonatkozó információk iránt érdeklődik.

A kutatóintézetek információszükséglete mindenekelőtt más országok tudományos eredményeire, kutatási tevékenységükre és intézményeikre vonatkozó bibliográfiákra és egyéb forrásanyagokra irányul.

A termelő és egyéb vállalat-típusú szervezetek információigénye a műszaki fejlesztés forrásaira, a technológiákra és eljárásokra, illetőleg a gyakorlatban ezekkel szerzett tapasztalatokra irányul.

A nagyobb információfelhasználó csoportok igényeinek kielégítése mellett a nemzeti információrendszernek mindenekelőtt gondoskodnia kell a legmegfelelőbb információtovábbító feltételek megteremtéséről, s meg kell szerveznie a végfelhasználókhoz való eljuttatás leg gazdaságosabb és leghatékonyabb formáit. A nemzeti információrendszer működését szabályozó politika célja az kell legyen, hogy ösztönözze a műszaki fejlesztést szolgáló információk iránti igényeket és kielégítse valamennyi szervezet szükségleteit, ésszerű ráfordítások mellett.

Az ENSZ-bizottság állásfoglalásából eléggé egyértelmű, hogy a nemzeti információrendszer támaszkodik a könyvtáraikban felhalmozott és felhalmozódó ismerettömegre, de a felhasználás optimalizálásának a feldolgozás és eljuttatás hasonló rangú összetevője.

Nem feladatom a kérdésnek ezzel a vonatával foglalkozni, és nem is értek hozzá. Csupán megerősíteni kívánom, mint felhasználó is, azt a ma már eléggé általános véleményt, hogy az informatika milyensége egy gazdaság fejlődésének irányait hosszú távra határozhatja meg, mert a hiányok a lemaradást egyre jobban elmélyítik.

Információgazdaság és könyvtári funkciók

Témánkat továbbgondolva, a korábbiakra támaszkodva azt mondhatjuk, hogy a társadalmi információrendszer alrendszerek halmaza, mely halmaz konzisztens működését az egymásraépülés, tehát a vertikális és a horizontalitás egyidejűleg jellemzi. Ez feltételezi a hagyományos és az új információs alrendszerek

feladatainak összehangolását, egymás működésének elősegítését és új tennivalók adaptálását. Indokolja ezt az egymásra épülést az is, hogy az információtermelés költségei egyre magasabbak. A tömegesen rendelkezésre álló adatokból konkrét feladatokat szolgáló információk előállítására nemcsak bonyolult és időigényes, de általában speciális tudást, gyakorlatot is igényel, tehát a gépi és emberi „költségek” együttesen jelentkeznek.

Az információról a szakemberek ma már nemcsak mint nélkülözhetetlenről, de piaci értékítéletnek kitett, vagyis eladható vagy eladhatatlan, olcsó vagy drága, verseny- vagy monopól-cikkről, tehát mint árurol beszélnek. Az Egyesült Államokban már 1962-ben megjelent olyan munka, amely az új gazdasági ág, az információgazdaság kérdéseivel foglalkozott. Legjobb hazai képviselője ennek a gazdasági ágának hazánkban *Vámos Tibor* akadémikus, akit volt szerencsénk ma itt meghallgatni.

Az információ árujellegének bizonyításánál – a könyvtári funkciók oldaláról közelítve – támaszkodnunk kell a működésüket meghatározó rendelkezésekre még akkor is, ha a rendeletek szellemét ma már túlhaladottnak ítéltük.

Néhány feladatot az elemzéshez érdemes kiemelni. Így a könyvtár feladata, hogy: 1. tevékenységi körében közreműködjék az általános művelődés terjesztésében és gyarapításában, a szocialista világnézet, életmód és izlés fejlesztésében, az általános, a szakmai, a politikai és a világnézeti tájékozódásban; 2. részt vegyen a termelési, a kutatási, a fejlesztési, a tervezési, a közművelődési, az oktató-nevelő és a tanulmányi, valamint az igazgatási tevékenység szakirodalmi igényeinek kielégítésében és e körben tájékoztatást nyújtson; 3. e feladatokat szolgáltatások nyújtásával lássa el; 4. tájékozódjon a szolgáltatásai iránt megnyilvánuló igényekről, valamint tervszerű tevékenységgel működjön közre az igények felkeltésében és kielégítésében.

★

Az Elnöki Tanács 1976. évi 15. számú törvényerejű rendeletéből átvettek nem szó szerinti idézetek, csupán céljainknak megfelelő kiemelések. A jól ismert törvény itt nem érintett részei a könyvtáraknak már inkább azokat a feladatait írják le, amelyek a nem áru jellegét erősítik. Ezekkel is foglalkozunk a továbbiakban, de előbb azt vizsgáljuk meg, a leírt felada-

tok végrehajtása a törvény szellemében megfelel-e annak a követelménynek, amely szerint a könyvtárak az információgazdaság szerves részei, és mint ilyenek jelentős értéktermelőként vesznek részt az újratermelési folyamatban.

A könyvtárak jellegüktől függően vesznek részt, vállalnak feladatot a leírtak végrehajtásában. A működésük során keletkező adat, bibliográfia, dokumentum, szemle vagy tanulmány eltérő szükségleteket elégít ki, és ezért értéke is változó, ami a megrendelő vagy felhasználó által pénzben kifejezett díj nagyságában jelenik meg. A hazai könyvtárak gazdasági helyzete semmivel sem jobb, mint bármelyik más profilú, viszonylag kötött forrásokkal gazdálkodni kényszerülő szervezeté. Ugyanakkor a gazdaságnak elsődleges érdekében áll, hogy a forrásként szolgáló könyvtárak szinte naprakészen legyenek képesek nyomon követni a világban zajló mozgásokat, s az erre vonatkozó információkat korszerű rendszerek segítségével a döntési pontokra továbbítsák.

Ezeknél a feladatoknál jelenik meg a könyvtár és a gazdaság bármely szférájában döntésre kényszerülők kölcsönös érdekeltisége. Az információ minősége csökkenti a döntés kockázatát, a kisebb kockázat jobb piaci pozíció elérését szolgálja és nagyobb nyereséggel kecsegtet. A magyar gazdaság jelenlegi fejlettségét sok szempontból aránytalanak nevezhetjük. Nem vitatható, hogy információkkal szolgálni képes bázisaink, így a könyvtárak is bizonyos szempontból fejlettebbek és többre képesek, mint az ismereteket felhasználni hivatott termelők, kereskedők vagy makro döntéshozók.

A kérdés azonban éppen a könyvtárak feladataiból következően az, hogy érvényesül-e a könyvtárak munkájában és milyen mértékben az, amit a törvény igénykeltésnek, igények megismerésének és kielégítésének nevez. Marketing szakember lévén, azt kell mondanom, hogy a könyvtárak marketingtevékenységének lényegét a törvény készítői eléggé szabatosan határozták meg, más kérdés, hogy a feltételek nem adóttak. Az igények ismerete, kielégítésük és újabbak teremtése a piaci túlélés egyetlen ésszerű cselekvési formája.

Ha azt mondjuk tehát, hogy a könyvtári információ a gazdaság arányosabb és gyorsabb fejlődését szolgáló áru, aminek értéke, vagyis ára van, akkor azt is el kell fogadnunk, hogy létét is az határozza meg, mennyire képes megfelelni a társadalmi információrendszerben rá osztott feladatoknak, képes-e előállítani piac-

képes árut, s ezzel saját gyarapodását, szükségességét biztosítani.

A könyvtár, illetőleg a könyvtárat irányító emberek a tudói annak, hogy milyen értékű információt képesek a döntést hozóknak rendelkezésére bocsátani. Jól tudjuk, hogy a vállalati szférában még ma is uralkodó az a magatartás, amely szerint „az információkat a felügyeletet gyakorló irányító szervezet szolgáltatja, hiszen azért van, vagyis az állam akaratának közvetítésével segíti a döntéshozatalt”. A vállalati kutatási-fejlesztési információk mennyisége és minősége, illetőleg a piaccal kapcsolatos komplex ismeretek mértéke csak kivételes esetekben éri el a kívánatos színvonalat. Ugyanakkor még a meglévő információk hasznosítása is gyakran esetleges, mindenekezlött azért, mert a döntéshozók nem nagyon tudnak kérdezni. Nem egyedi tapasztalat, hogy a vállalatvezetés külső kutatókat kér fel a belső információmozgás feltárására, s ilyenkor derül ki, hogy például a kutatási-fejlesztési területen olyan adat- és ismerethalmaz áll rendszerezetten rendelkezésre, amire az eddigieknél lényegesen jobb és eredményesebb vezetői döntések alapozhatók.

Könyvtári szolgáltatások

Ezt a vállalati magatartást véve alapul, a könyvtárak nincsenek könnyű helyzetben, ha szolgáltatásaikat eladni kívánják. Nem elégséges a szolgáltató készsége és adottsága bizonyos felismert szükségletek kielégítésére, hanem a fogadókészség is feltétel. Az aránytalanságok csökkentése azonban a könyvtárak érdeke is. Nehezen képzelhető el, hogy a könyvtárak a világ vezető információs bázisainak színvonalát ériék el, ha ismereteik nem hasznosulnak kellő mértékben a társadalom és gazdaság megújulási folyamatában. Mindeddig a könyvtárak viszonylagos lépéstartásukat – ami a könyveket és egyéb dokumentumokat, és nem a gépesítettséget jelenti – annak köszönhető, hogy fennmaradt a közkönyvtárak művelődéspolitikai funkciója, illetőleg a szakkönyvtárak bázis jellege. Jelzi ezt az is, hogy az elmúlt években a külföldi könyvek beszerzése vagy folyóiratok előfizetési lehetősége a könyvtárakra korlátozódott, részben az árak, részben a devizahiányok miatt.

Úgy gondolom, ez a körülmény még tovább fokozza a könyvtárak szolgáltató funkcióját, mert a fejlődés megismerhető irányzatairól az

érdeklődők ma Magyarországon nem tudnak más forrásokból információhoz jutni.

A könyvtárak piaci feladatainak ellátása semmiben sem tér el a más típusú szolgáltatásokat vagy termékeket különböző piacokon értékesítő vállalkozóktól. Ez azt jelenti, hogy: 1. ismerni kell a piac egyes szegmenseit (részeinek) igényeit; 2. meg kell ismertetni a potenciális vevőket a beszerezhető információkkal; 3. meg kell teremteni az értékesítés gyors és kényelmes formáit; 4. olyan árpolitikát kell folytatni, amely mellett nyereséggel végezhető és fejleszthető az információk termelése; 5. létre kell hozni azt a szervezeti formát, amely képes ösztönözni a használható információk termelését, érdekeltséget teremtve a felhasználóknál és előállítóknál egyaránt.

A feladatok között nem említettük a bázis ismeretét, mert azt adottnak kell tekintenünk. Arra azonban fel kell hívunk a figyelmet, hogy a felhalmozott, általában kronologikusan rendelkezésre álló adatok és ismeretek bármilyen gazdagok, nem szükségszerűen célszerűek is. Célszerűvé *tehető* a felhasználók igényei alapján, s különösen a műszaki-technikai területen a folyamatosság szinte nélkülözhetetlen, és felértékeli a jövőbeni használhatóságot.

A könyvtári marketing-feladatokat meglehetősen összetetteknek mondhatjuk, mert a célra készülő információ árunak minősül, amíg bizonyos hagyományos feladatok (bibliográfia, szemle stb.) szolgáltatásként kerülhetnek értékesítésre. A megkülönböztetés azért fontos, mert egy speciális területre vonatkozó információ, tanulmány, előrejelzés stb. a felhasználó igényei szerint készülhet, tehát kizárólagos joggal kerülhet értékesítésre, míg a szolgáltatások sok felhasználónak eladhatók, megtevéremtve a bázist az ad hoc információk készítéséhez.

A szolgáltatások széles köre, színessége, tartalmas volta stb. adhatja azt a bázist, amire az egyes szakterületek báziskönyvtárai piaci tevékenységüket alapozhatják. Már említettem, hogy meggyőződésem szerint a könyvtárak „okosabbak”, mint a potenciális felhasználók, vagyis elvileg többet kell tudniuk arról, mit hol lehet megtalálni, mit érdemes és nem érdemes kézbevenni, milyen forrásnak szabad vagy nem szabad hinni, hogyan lehet vagy kell szlektálni stb. Ezt a tudást lehet kamatoztatni, amikor a potenciális felhasználókat fogékonyabbá kívánjuk tenni a könyvtár által nyújtható információk, speciális ismeretek iránt.

Nincs meggyőzőbb érv, mint a hasznos, ér-

tékes munka. Nem tudom mennyit tudnak a hazai szakkönyvtárak arról, milyen vélemény alakult ki tevékenységükről a szakmai körökben. Úgy gondolom minden vállalkozásnál döntő jelentőségű annak ismerete, mit várnak, mit gondolnak, mennyire tartják alkalmasnak s ezért megbízhatónak a szolgáltatás végzőjét, ebben az esetben az információs termék készítőjét.

Az is tény persze, hogy a könyvtárak szolgáltatásait igénybe venni kívánó szakmai körnek túl sok választási lehetősége ma már nem nagyon van, az említett beszerzési nehézségek miatt. Nem közömbös azonban az, hogy kényeszer érvényesül-e az igénybevevőnél vagy határozott választás. Véleményem szerint a könyvtárak információs szolgáltatásainak minősége, terjedelme, pontossága, frissessége stb. jelentősen segítheti a gazdaság egészének megújulását, s éppen ezért a legfőbb feladat saját képük kialakítása, illetőleg a róluk meglévő kép megismerése, módosítása, ha erre szükség van.

Engedjenek meg egy személyes megjegyzést. Mérnök hallgató koromban minden szabadidőmet az Országos Műszaki Könyvtárban töltöttem, s nemcsak azért, mert nyugodtak voltak a körülmények, mert kedvesek és szorgalmasak voltak a könyvtár dolgozói, de azért is, mert a patinás környezet tisztelgetéssel, bizonyos magatartási formákat kényszerített az odajárókra. Ma már 17 éve közgazdász vagyok, s az ország egyik legkorszerűbb szakkönyvtárával élek egy fedél alatt, sokat és jól használom a könyvtárat, de ha könyvtár jut eszembe – elnézést kérek kedves könyvtárigazgatóinktól és munkatársaitól is –, akkor az még mindig az Országos Műszaki Könyvtár, pedig már elég hosszú ideje nem koptatom lépcsőit.

Vállalkozás

Az elmondottak eléggé világossá tették azt, hogy a nemzeti információs rendszerben a könyvtárnak nemcsak meghatározó szerepe van, de alkalmazkodnia is kell az új idők követelményeihez. Ez pedig a vállalkozás. A könyvtárnak bizonyos tevékenysége egyértelműen árúként, szolgáltatásként értékesül az információs piacon. Ami áru, azt a felhasználónak meg kell fizetnie, mégpedig úgy, hogy akik az árut, szolgáltatást előállították, fejleszteni tudják tevékenységüket.

A vállalkozásnak ma már Magyarországon számos olyan formája ismert, amelyek közül a könyvtárak is megtalálhatják a legmegfelelőbbet. A könyvtárak működését szabályozó rendelkezések nem zárják ki a vállalkozás lehetőségét, nem is hangsúlyozzák.

A könyvtárak tisztában vannak fontos feladataikkal az ország információrendszerének kiépítésében, tökéletesítésében, a szakmai környezet „kutatókedvének” serkentésében. Ezeknek a feladatoknak azonban csak akkor tudnak megfelelni, ha marketing tevékenységüket átgondoltan és tudatosan végzik.

Nincs olyan szervezet, amelynek tevékenységét nem szükséges a megnyilvánuló kereslethez igazítani, illetőleg amelynek nincs szüksége saját fejlődéséhez az általa kiszolgáltakkal való folyamatos kapcsolatra. Fejlődni csak akkor lehet, ha valós szükségleteket elégítünk ki, ha fejlődést szolgáló igényeket keltünk.

A magyar társadalom és gazdaság új pályára irányításának egyik kulcskérdése, mennyire vagyunk vagy válunk képessé a fejlődés trendjét követni, csatlakozni, felzárkózni s ilyen módon előbbrelépni. Az információ pedig éppen azt jelzi, hogy merre kell tartanunk, merre tart a világ körülöttünk.

A könyvtárosoknál aligha tudják jobban más szakemberek, milyen méreteket öltött az az ismeretanyag, amelyből szelektálni kell a hasznosat, a jelentőset vagy az értéktelent. Távol áll tőlem, hogy azt kívánjam, a válogatás nehéz feladatát szakmáktól függetlenül a könyvtárnak kelljen elvégeznie. De azt igen, hogy szervezze és irányítsa megfelelő szakemberek segítségével a felhalmozott ismeretanyag áramlását; hogy tudatosítsa milyen új irányzatok vannak kibontakozóban, s váljon szerves részévé a nemzeti információrendszernek.

A könyvtárak mindig támogatásra szorultak, és ez természetes, sőt a társadalom alapérdekeivel egyezik. A könyvtár soha sem válhat profitorientált szervezetté, de azzal sem elégedhetünk meg, hogy jól-rosszul szolgálja meghatározott feladatait és ne éljen azokkal a lehetőségekkel, amelyeket a felhalmozott ismeretvagyron kínál. A hatékony piaci munkához pedig a hivatástudat és -szeretet mellett más motiváció is szükséges. A könyvtárak jól képzett szakembereinek érdekei egybe kell eszenek azokkal az érdekeivel, akikért vannak, nevezetesen az információt felhasználókéval. Ez alig képzelhető el anyagi érdekesség nélkül, hiszen aki felhasználja döntéseire az információt, az is nyer, mert vagy jobb döntést

hoz, vagy újat alkot, vagy csökkennek saját ráfordításai például a fejlesztésnél. A közös alap könnyen megtalálható, nem is nagyon kell keresni.

Könyvtárpolitika

Az eddig elmondottak ellentétele: az információ nem áru! Ennek értelmezéséhez a hazai és a szocialista országok mindegyikére jellemző könyvtárpolitikát kell szemügyre vennünk.

Általánosnak mondhatjuk azt az elvet – a hivatkozott törvényerejű rendelet szelleme szerint is –, hogy a könyvtári szolgáltatás nyújtása állami feladat, s szinte állampolgári jogon (a Szovjetunióban alkotmányba foglaltan) kell biztosítani mindenki számára a szükséges dokumentumokat vagy információkat.

Jelzi ezt a felfogást a már hivatkozott törvényerejű rendelet idevágó paragrafusa is: „A könyvtár fenntartója a hatályos jogszabályok figyelembevételével a) meghatározza a könyvtár feladatait, szervezetét és működési szabályzatát, b) irányítja és ellenőrzi a könyvtár tevékenységét, c) biztosítja a könyvtár működéséhez szükséges személyi és anyagi feltételeket.”

A törvény nem ejt szót olyan könyvtári tevékenységről, amit ellenszolgáltatásért kellene vagy lehetne végezni. Éppen erre támaszkodik az a felfogás, amely az ország valamennyi, teljesen eltérő profilú és funkciójú könyvtárát mint közkönyvtárát tekinti és tevékenységüket az alapszolgáltatásokra redukálja (helybenolvasás, kölcsönzés, tájékoztatás az állomány gyarapodásáról vagy más könyvtárakban fellelhető dokumentumokról stb.). Ezeket a szolgáltatásokat szinte teljesen díjtalanul végzik a könyvtárak, terhelve a fenntartó intézmény költségvetését gyakran olyan szolgáltatások költségeivel is, amelyekre csak szórványosan jelentkeznek igénylő.

Ezzel szemben, amint azt az előzőekben értelmeztük, az információ árunak tekinthető, ami iránt kereslet lehetséges, illetőleg a kínálati oldal ennek tudatában szervezi tevékenységét, keresi a felhasználót és megfelelő díjazás ellenében akár a legegyszerűbb vagy éppen legösszetettebb igényt is kielégíti.

Úgy gondolom, a hazai könyvtárpolitikában e két ellentétes felfogás közötti egészséges összhangot kellene megtalálni, az arányokat, hogy mit és meddig nyújtson a könyvtár díjtalanul vagy névleges díjakért, illetőleg mit ad-

hat el áruként vagy szolgáltatásként, ha van kinek és nem sérti az alapelvben megfogalmazott közösségi érdekeket.

Megítélésem szerint a hazai információs rendszeren belül a könyvtárak helye, szerepe és működési köre megújításra érett. Azt természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a magyar szakemberek többségének igen gyenge az idegennyelv tudása, tehát az eddigi tájékoztatási funkciókat a könyvtáraknak változatlanul díjtalanul kell fenntartani. Úgy vélem azonban, hogy a könyvtárak korszerűsítése, gépesítése, a nemzetközi információcserébe való bekapcsolása stb. hosszú ideig már nem odázható el, mert lemaradásunk tovább növekszik.

A felsőoktatásban tevékenykedőként nem hallgathatok az oktatásról sem. Tekintélyes hiányokat kell pótolnunk, hiszen a korszerű információs technikákkal való kommunikációra a mai iskolarendszer még mindig nem készíti fel a szakembereket. Fájó szívvel és némi irigységgel gondolok nem a 17 évvel ezelőtti amerikai tapasztalataimra, de a néhány évvel ezelőtti svájciakra, amikor St. Gallenben a kereskedelmi főiskola könyvtárában a terminálokkal természetesen egyszerűséggel kommunikáló hallgatókat láttam.

*

Meggyőződésem, hogy lemaradásunknak nem elsősorban anyagi okai vannak. Sokkal meghatározóbbak az emberi tényezők, vagyis: 1. az alacsony fogyasztási kultúra, ami felfogásom szerint konzerválja mindazt, aminek gyorsan kellene változnia, mert igényességről társadalmi szinten mindaddig nem beszélhetünk, amíg az alapvető szükségletek kielégítésében a kor követelményeihez képest mérföldekkel vagyunk lemaradva. Nem kívánhatjuk tömegesen az igényességet, amíg igénytelenekre kárhozzatjuk még azokat is, akik érzékenyek lennének az újra, a jobbra, az előbbrevivőre; 2. az értelmiség meglehetősen tisztázatlan társadalmi szerepe, a tudás koncentráálásában való érdektelenség, az új elsajátítását és hasznosítását nem ösztönző környezet, a végzett munka minősítésénél szerepet játszó nem éppen értékorientált gyakorlat, a társadalmi értékrend hiánya, és még sorolhatnánk az okokat, amelyek mind visszahúzó erőként hatnak a társadalmi haladás és megújulás folyamatában.

Dr. Hoffmann Istvánt

Bevezető a zenei könyvtáros szekció és a módszertani munkabizottság tanácskozásához

A mai vita központi gondolkörét, vagyis, hogy mennyire és miként képes a könyvtár a társadalmi elvárásoknak megfelelni, illetve, hogy hogyan felel meg a társadalmi keresletnek a könyvtári kínálat, meglehetősen egyszerű módon tudhatnánk le. Hasonlítsuk össze a könyvtárak kapacitását, potenciális szolgáltató képességét és a valós igénybevétel nagyságát: az eltérés jelentős. Ugyanezt az eredményt kapnánk, ha bizonyos területeken, igénybevételi formákba és rétegekbe még mélyebbre ásunk.

Második nekirugaszkodásban: azt nyújtja a könyvtár az olvasóinak, a társadalomnak, amit kellene? Itt a válasz már nem elég egyértelmű, de még mindig ki lehet térni, azzal, hogy a könyvtár gyűjtő, közvetítő intézmény, azt gyűjti és azt közvetíti, ami van. Egyébként is a feltételek olyanok, amilyenek. Így legalább a lelkiismeret megnyugodhat! Mivel ezt nem akarom, megpróbálkozom a téma alaposabb vizsgálatával.

Egyenlőség és különbözőség

A szocialista művelődéspolitikai középponti gondolata az *egalitás*: egyenlőség a hozzájutásban, a használatban, a feltételekben, és egyenlőség vagy legalábbis egyenletesség a kultúra elosztásában földrajzi értelemben. Ez párosult a művelődési feladatok központi meghatározásával és különböző szintekre történő „lebontásával”. Amíg a korábban hiányzó feltételek kiépítését, a szervezeti keretek megteremtését jelentette a feladat, ennek az elvnek a követése viszonylag egyszerű volt. Egyszerű az irányítás részéről, mert tudta, hogy létre kell hozni a feltételeket, és egyszerű volt a könyvtáros részéről is, mert tudta, miért harcoljon.

Más kérdés, hogy mennyire jöhetett így lét-

re egy kellően differenciált ellátási rend, mennyire felelhetett meg az így létrejött szolgáltatási kapacitás a társadalmi elvárásoknak és különösen, hogy mi volt az a társadalmi igény, amire a kiépülő intézményrendszer figyelmét fordították. Ez az igény egységesnek és permanensen növekvőnek gondoltatott el, a gazdaság analógiájára.

A valóság és az elvek, a célok és az eredmények távolodása minduntalan felülvizsgálatot igényelt, amit a feladatok módosulása követett, és ezzel együtt felerősödött a munka minőségének szubjektívizmusa, mondhatnánk úgy is, relativizmusa. Elveszték a korábbi etalonok, de nem léptek helyükre mások, vagy az új kapaszkodók látszólag bizonytalanabb helyzetben tartották a rászorulókat. A korábbi túlzottan egységes, homogén rendszer az egyéni elképzelések, törekvések, ambíciók, „kísérlete-

zések” terepe lett. Nagyon sok fontos, indokolt, átvételre, terjesztésre érdemes eredmény született: csak közben egyre csökkent az igénybevevők száma, a könyvtárügy defenzívába szorult, az elvárhatónál kisebb társadalmi presztízs és ebből következően befolyás lett az osztályrészünk.

Lehet, hogy mosolygásra készítő az ebből a sematikus felvázolt képből levonandó következtetésem: egy *korábbi ideál* követése közben ma olyan kihívások készítetik a könyvtárügyet új fejeletekre, új egységre és új szerepre, melyek társadalmi jelentősége, politikai súlya minden eddigit átértékeli, és amelyek megfelelő megoldása révén a könyvtár társadalomban elfoglalt helye is megváltozhat.

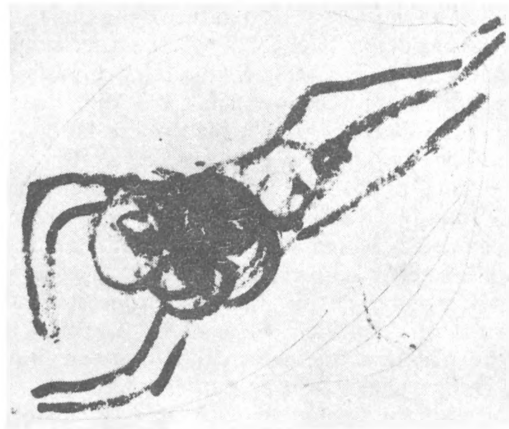
Igények és elvárások

Kik és hogyan közvetítik azokat a sokat emlegetett társadalmi igényeket a könyvtárnak, a könyvtárosnak és milyen eszközökkel tudjuk azokat felfogni, feldolgozni?

Az olvasók, az egyes olvasó természetes és primer hordozója ezeknek a szükségleteknek, az általa támasztott igény valódi, könnyen felfedhető, hiszen közli velünk. De mennyi az esetlegesség! Nem ismeri a lehetőségeket, nem tájékozott a saját témájában, mi pedig nem ismerjük az ő céljait. Ez épp elegendő a kölcsönös csalódáshoz. Amit hoz a könyvtárba, mégiscsak egyedi, ismétlődése, gyakorisága még nem jelent társadalmi szükségességet. Hátha csak divat.

A bennünket körülvevő *intézményrendszer* természetesen jelentős és figyelembe veendő kéréseket, szükségleteket jelez. Ezekre nem figyelni súlyos hiba, de a szerepzavar, a bizonytalanságérzet társintézményeinkre s főleg az *iskolára* ma különösen jellemző. Az onnan érkező jelzések sajnos esetlegesebbek, megjelenési formájukban szélsőségesebbek, mint amit egy *folytonosságra* építő intézmény akceptálni képes.

Nem tartható kielégítőnek az sem, ahogyan a könyvtár e két igénycsoportra figyel, figyelhet. Nincsenek megfelelő mérési, összehasonlítási módszerek, nehéz kimutatni az adott intézmény sajátosságait, ezért nehéz erre stratégiát építeni. Bizony a könyvtári munkatervekben az igénybevevők körének szélesítésére túlzottan is egyforma ötleteket olvashatunk. Kérdés persze, hogy a dinamikus reagálásnak vannak-e feltételei, tartalékai tárgyi és személyi

értelemben egyaránt? Vagy ezek a tartalékok – amelyek elsősorban szellemi potenciált jelentenek – mennyire aktivizálhatók? Ma, amikor az értelmiség szerencsésebb csoportjai is passzívok – bizony elég hezeen!

Az irányítás (értve itt a politikai és igazgatási irányítást is) minden fejlődés ellenére sem érte el a tekintetben az elvárható szintet, hogy az általános követelmény mellett határozottan leírja és megkövetelje a *helyi igények* kielégítését. A közép és alsó szint cselekvési gyakorlata ma is túlzottan központi direktívákra figyelő a művelődésügyben, felülről vár „intézkedést”, és mivel ezt nem kapja, kaphatja meg, közömbössé válik. Ma a felső irányítás egyre határozottabb igénye, hogy tevékenysége maradjon elvi-politikai jellegű. Csakhogy ennek feltételei az intézményi struktúrában, a feladatok pontos leírásában és megfogalmazásában nem jöttek létre. A művelődésügyben minden marad a régiben, miközben a világ megváltozott körülötte. A *lokalitás* mint igényindukáló azért működik gyengén, mert a helyi közélet önmagában is fejletlen, nem támaszt igazán nagy elvárásokat az egyes emberrel szemben. Fontos cél, hogy a társadalom polgára elsősorban a *helyi politikai közéleten* keresztül váljék az általános célok támogatójává, megvalósítójává is. Ehhez pedig a könyvtárnak is rendelkeznie kell olyan információkkal, amelyek a helyhez kötődnek és amelyek valóban használható információk. Mai gyakorlatunkban meglehetősen korlátozott ezeknek az információknak a beszerezhetősége, felhasználása és hatékonysága. Természetesen fontos és szükséges mondjuk a testületi anyagok gyűjtése, de vajon ezek az anyagok elegendőek-e ahhoz, hogy a

tanácsi testületek és apparátusok munkájáról az állampolgár tájékozódjon. Megtudható-e belőlük a helyi közéletről minden szükséges? Azt gondolom nem, mert hiányzik jó néhány egyéb tájékoztató eszköz, csatorna és különösen a demokrácia gyakorlata.

Ezen a ponton elérkeztünk egy hasonlóan bonyolult kérdéshez. Ma a *nyilvánosság* (nem divatossága, hanem fontossága miatt használom e kategóriát) mennyiben elégíti ki az emberek ismeretigényét, mennyire fontosak információi számukra? Az első vagy hivatalos nyilvánosság több csatornán, bőségesen önti az információkat, de az emberek ezeket sok esetben nem tartják kielégítőnek a társadalmi cselekvéshez, beilleszkedéshez, érdekérvényesítéshez elegendőnek. A második nyilvánosságból, ami értelemszerűen korlátozott és első-sorban közvetlen kommunikációt jelent, fontosabbnak és használhatóbbnak tűnő információkhoz lehet jutni. A helyi közéletben ez különösen igaz.

A könyvtár mint az első nyilvánosság letéteményese emiatt (is) veszített vonzerejéből. Nem azt kínálja, nem azt gyűjti és szelektálja, amitől az emberek saját helyzetük megváltoztatását remélhetik. A fő probléma, hogy az egyén esélyei talán még növelhetők, de mennyire lehet ma társadalmi osztályok, rétegek vagy egyáltalán közösségek problémáit megoldani, vagy azok megoldásához hozzájárulni. Az az érzésem, működésünk céljai és realitása között itt a legnagyobb a távolság. Különösen igaz ez az utóbbi évekre, évtizedre, amikor az ismeret megszerzésének igénye mögött egyre inkább csak a praktikum, a napi szükséglet kielégítése érhető tetten. Nem a később jelentkező feladatok, konfliktusok megválaszolására készülnek fel az emberek, hanem a már létezőre. Válasz kell rá, ezért azonnal ahhoz fordulok, aki ezt a pillanatnyi igényt kielégíti. Jó partner ebben a könyvtár? Szerintem nem, de lehet-e ennek az igénytípusnak kielégítésére társadalmi intézményeket létrehozni?

Távlatosság és minőség

Meggyőződésem: ez az intézménytípus az előrettekintő, távlatokkal rendelkező, a múltat, a jelent és a jövőt dialektikus egységben látó, önmaga és környezete iránt felelősséggel bíró, autonóm, *közösségpolgár* lehet. Ma azonban éppen ez a távlatosság és jövőre orientáltság hiányzik a társadalomból, és ennek újraélesz-

tése vagy pontosabban újrafogalmazása a legnagyobb politikai feladat. A megoldáshoz mi úgy járulhatunk hozzá, hogy a valóságot nemcsak megismerni segítjük, hanem *indukáljuk is a változtatást*. Ennek a munkának összefoglaló jelzői: távlatosság és minőség. Ebben az új távlatos gondolkodásban kerülhetnek helyükre azok a fogalmak, melyek egy „sikerorientált” korszakban legyengültek és elveszítették vonzásukat. Csak egy minőségileg mást akaró korszak képes ösztönzőleg hatni azokra a folyamatokra, melyek során létrejön, létrejöhet az a helyzet, hogy az egyén sorsának megváltoztatását önmaga megváltoztatásával együtt képzelel el. Ma az emberek döntő többsége változást akar a politikai intézményekben, a gazdaságban, a művelődésben, a környezetvédelemben stb., egyúttal azonban nem látja be a változás szükségességét – önmagában. Mintha ez nem velejáró feltétel, szükségesség lenne. Talán innen ered az igény és a kínálat egyensúlya: az *igénytelenség egyensúlya*.

Az ellenstratégia kialakításához kevesebb, funkcionálásához majdan remélhetőleg több eszközzel rendelkezik a könyvtár.

Ehhez azonban meggyőződésem szerint meg kell változni a társadalmi intézményrendszerrel együtt a könyvtárak működési, tevékenységi feltételeinek is. Erre több lehetőség is kínálkozik: a könyvtár szelektálja az igényeket; váljék gazdaságossá; növelje szolgáltatásai körét; alakítsa át önmagát más típusú intézménnyé; vagy várjon.

Ez az önkényes felsorolás hasonló önkényszerűséggel folytatható, csak éppen ezek a lehetőségek önmagukban nem jelentenek megoldást.

Két rendező elvet tartok fontosnak és elengedhetetlennek, megkockáztatom, elkerülhetetlennek a könyvtárakkal kapcsolatban: ezek pedig a **szakmai együttműködés** és a **társadalmi kontroll**. Látszólag ellentmondó fogalmak, megjelenésükben esetenként akár egymást gyengítő hatásukkal is találkozhatunk, de ma a kettő csak egymást feltételezve fejlődhet!

Mit értünk a kettő viszonyán?

Úgy látom, hogy soha nem volt annyira fontos a *szakmai szolidaritás*, a közös célok megfogalmazása és hatékony megvalósítása, mint most. Soha nem érezték az intézmények annyira magukra hagyatottnak, kiszolgáltatottnak önmagukat, mint most, soha nem volt ilyen nehéz – hagyományos értelemben – irányítani az intézményeket, és lehet, hogy ennyi nehezen megoldható feladat sem gyűlt össze.

Úgy tűnik számomra, a társadalom egyes ágazatai ösztönzést kaptak, vagy kialakították önmaguk számára a feltételeket ahhoz, hogy az *igazgatási érdekvédelem* mellett – és sok esetben helyett – fejlesszék a *szakmai érdekvédelmet*. Nem a szakszervezeti értelemben vett érdekvédelemről beszélnek, amely a munkavállaló egyénre irányul, hanem az intézmény érdekeiről. Ezeket az érdekeket, melyek egy része anyagi, természetesen nem lehet elszakítani a fenntartótól, de úgy látom, a fenntartó érdeke is egyre inkább az, hogy a kapcsolat legyen áttételes, az intézmény váljon öngazgatóvá, önfejlesztővé, és alakítsa ki önmaga kapcsolat-és érdekrendszerét. Az intézmények konfliktusai, működésük nehézségei egyre nehezebben kezelhetők igazgatási eszközökkel. A problémának van ugyan anyagi konzekvenciája, de nem anyagi eredetű. A gazdasági kamarává alakuló kereskedelmi kamara jó példa a horizontális (és nem hierarchikus) szerveződés hasznosságára. Mi hálózataink hierarchikus felépítését szorgalmazzuk, miközben a kapcsolatok lazulnak és a társadalomban végbemenő átrendeződések miatt e hierarchia anakronizmusra fényesebben tündököl, mint valaha.

Ma felerősödnek, mozgásteret kapnak, mert valós igényeket elégítenek ki, valós érdekeket képviselnek mindazok a szervezetek, amelyek tagjainak azonos a jogállásuk. Nehéz is ma más pozícióból bizonyos kérdéseket megválaszolni, bizonyos konfliktusokat feloldani.

Javaslatok

Szükség van (a felismerés bizonyára, a javaslat feltételezhetően nem új) a könyvtárak olyan szerveződési lehetőségére, mely önkéntes, a tagok egyenlőségére, azonos jogaira és kötelezettségeire épít, és amelynek célkitűzései között szerepel a sokféle, azonosan jelentkező szakmai probléma vizsgálata, kutatása, képviselése, a tagintézmények szakmai érdekeinek védelme és támogatása. A szervezet anyagi eszközeit a résztvevő intézmények (paritáson alapon fizetett?) tagdíjai és esetleges pályázatok, adományok, támogatások stb. jelenthetik.

Ezt a szervezetet elengedhetetlennek tartom az intézményi önállóság növeléséhez, a társadalmi, közösségi elvárások fokozottabb kielégítéséhez és ugyanakkor a társadalmi kontroll hatékonyságának biztosításához is.

Javaslatom az, hogy egyesületünk elnöksége vagy valamilyen bizottsága vizsgálja meg, ho-

gyan tudna saját kebelén belül olyan szervezeti egységet létrehozni, amely ezt a feladatot ellátja. Talán megalakulhatna egy intézményi szekció, érdekközösség... a nevében talán még nem is kellene rágódnia.

Ennek a javaslatnak a megtételéhez ösztönzést és bátorítást kaptam az igazgatói tanácsülések beszélgetéseiből és abból a jelentésből, amely a magyar könyvtárügy helyzetéről és feladatairól szól: „A könyvtárosok társadalmi szervezetének, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének a könyvtárpolitika kialakításába való fokozott bevonása tovább erősíthetné az irányítást.” Ennek az óhajnak azonban csak a szervezet alkalmasságának növelésével lehet eleget tenni. Amennyiben az intézményi tagság kiszélesedik, a képviselőlet természetesebb és szükségszerűbb lesz.

A második kérdéskör a *kontroll*.

Ma – én legalább úgy látom – a könyvtárügy, pontosabban egy-egy adott könyvtár tevékenységének társadalmi ellenőrzése csak a fenntartó tanács testületein keresztül érvényesülhet, nagyon áttételesen és esetlegesen. [Nem említve most a sajtó még ennél is esetlegesebb szerepét.] Amennyiben elfogadjuk, hogy az intézményeknek a helyi igényekre jobban figyelve, a helyi társadalmi-gazdasági folyamatokat jobban befolyásolva kell működniük, akkor ehhez nélkülözhetetlen a közvetlenebb kontroll. Az intézményi önállóság növelése csak úgy képzelhető el, ha a könyvtár fokozatosan az adott közösség könyvtárává válik.

Vagyis többrétegűvé lesz a létesítés, fenntartás és ellenőrzés. A létrehozó átruház bizonyos jogokat arra a testületre, mely rendszeresen figyelemmel kíséri a könyvtár tevékenységét. A piac szabályozó szerepe mellett a gazdaságban is jelen kell lennie a társadalmi kontrollnak. Ez legalább olyan fontos a művelődésügyben is. Feltételezhetően a termelőeszközök tulajdonformáinak gazdagodása sem lesz háttalan e területre. Ahogyan a paternalista állam eszméjétől és gyakorlatától haladunk az öngazgató társadalom felé, úgy nő ennek a jelentősége. A demokrácia, a beleszólás mindig laikusságot jelent, de a laikusság nem a jogsultság hiánya. Ellentmondásosnak tűnik, de az intézmények önállóságát csak a társadalomba való szélesebb beágyazottsággal, a társadalmi masitással lehet fokozni. Az önállóság nem a kontroll hiányát, hanem a felelősség növekedését jelenti.

A könyvtártörténetből ismerjük az önszer-

veződéssel, a közösségek áldozatkészségével létrehozott könyvtárakat. Ezek példája ma is ösztönözhet arra, hogy eleget tudjunk tenni egy más kor másfajta követelményeinek. Más-képpen kell természetesen ma a kulturális értékek terjesztését végezni, másképpen kell még az öt évvel ezelőtthez képest is.

Ahhoz, hogy a társadalmi kereslet növekedjék, és ez az intézmény számára is felismerhe-

több és akceptálható legyen, hitem szerint önmagunk, szervezeteink megújításán keresztül vezet az út. Az általam javasoltak csak részét képezhetik egy kialakuló könyvtárfejlesztési stratégiának, amihez persze könyvtárépítésre, jó könyvkereskedelemre, eszközfejlesztésre – mondjuk számítógépesítésre – és nem utolsósorban jól képzett szakemberekre is szükség van.

Ambrus Zoltán

A marketing és a könyvtárak

A könyvtárak a velük szemben támasztott társadalmi igényeket a gazdasági életben alkalmazott módszerek egy részének átvételével képesek csak kielégíteni. E módszerek közül a társadalmi környezethez, a társadalmi kereslethez való igazodás egyik ígéretes eljárása lehet a *marketing*.

A marketing – mint egyik meghatározása mondja – nem más, mint: „A közgazdaságtudomány viszonylag új, alkalmazott ága, amely azzal foglalkozik, hogyan ismerjük meg szerkezetűen a piacot, annak várható irányait, szerkezetét; hogyan lépünk fel a piacon annak érdekében, hogy a legjobban adjunk el; továbbá hogyan tervezzük és szervezzük meg a termelést ahhoz, hogy a piacon így tudjunk fellépni. A szocialista gazdaságban a marketing alatt olyan tudatos vállalati törekvést és vezetői magatartást értünk, amely a vállalat piacképességének a fejlesztésére irányul, és a marketing eszközeivel – a népgazdasági terv és a társadalmi racionalizmus keretei között – a szükségletek teljesebb kielégítését és a hatékonyabb gazdálkodást szolgálja.”

Első pillantásra úgy tűnhet, hogy a marketing csupán a vállalatgazdaság területén alkalmazható, s talán ez az oka a hozzá kapcsolódó számos félreértelmezésnek is. Pedig a marketing – amint ez azóta elméletileg is, gyakorlatban is tisztázódott – kiterjeszhető az említett működési körön túlra is.

A fogalom kiterjesztésének elméleti megalapozását valószínűleg az amerikai *Philip Kotler* végezte el elsőként 1975-ben megjelent könyvében. Véleménye szerint a marketing koncepció kiterjeszhető az árutermelést folytató

vállalatokon túl minden szervezetre, s a marketing tárgyává ezek esetében nem elsősorban az árut, hanem a szervezet és „közönségei” közötti cserét teszi, azaz a marketing a szervezet különböző „piacival” fennálló cserekapcsolatának hatékony irányítása.

Blaise Cronin angol professzor szerint mivel a könyvtárak szolgáltatásai fejében a szolgálni kívánt közösség „pártfogását” élvezik, a marketing célja a könyvtárak és a közösség közötti csere minőségének optimalizálása a szolgáltatásokat nyújtó fél lehetőségeinek és erőforrásainak a szolgáltatásokat igénybevevők kinyilvánított vagy ki nem nyilvánított igényeihez való igazítása útján. A csere nem csupán pénzért adott árukat és szolgáltatásokat, „megfoghatatlan” értékek cseréjét is jelentheti. A „pártfogás” gyakran éppoly fontos lehet a könyvtárak számára, mint a pénzbeni támogatás, hiszen egyebek között ennek révén igazolhatják a *társadalommal*, szűkebb értelemben véve a „szolgálni kívánt közösséggel” *szembeni kötelezettségeik* teljesítését. (Más kérdés, hogy ennek alapján megalapozottabb igényeket lehet formálni az anyagi támogatás szintentartására vagy növelésére.) Csupán kitérőként hadd utaljak arra, hogy a tőkés országokban elterjedt adózási (és könyvtár-finanszírozási) rendszerekben a társadalmi kötelezettségek teljesítésének „vulgáris”, közvetlen tükröződéseként az „adófizető megnézi, hogy mit kap a pénzéért vagy mire adja a pénzt”. Lehet, hogy a bevezetésre kerülő hazai adórendszer is erősíti majd a társadalmi kontroll e formáját.

De mi is a marketing? Egyfajta megközelítés, vezetői eszköz, eljárás, amely a következő

lépésekből, mozzanatokból áll: *piacszegmentáció*, vagyis célpiacok, célcsoportok megállapítása (sajnos elég széles körben elterjedt, hogy egy könyvtár „mindig, mindenkinek mindent” képes nyújtani...); *a marketing környezet leírása* (az ún. független változók azonosítása); *a marketing kutatás* (a felhasználók szükségleteinek és jellemzőinek elemzése, vizsgálata); *marketing program összeállítása és végrehajtása* (ebben kulcsfontosságú az ún. *marketing-mix* vagyis a termék, az ár, a promóció, valamint az elosztás legkedvezőbb elegyének meghatározása); *a marketing program végrehajtása, értékelése*.

Mi nem a marketing? Nem erőszakos eladás, nem csupán pénzért való értékesítés, nem azonos az agresszív reklámmal, a nyereség mindenáron való növelésével.

Ha elfogadjuk azt, hogy a könyvtárak és az információs intézmények korszerűsítése, a rendelkezésre álló erőforrások leghatékonyabb felhasználása, a felhasználói igények mind teljesebb kielégítése kulcsfontosságú a ma könyvtárosa számára, akkor azt is elfogadhatjuk, hogy a marketing bevált módszerei e feladatok megoldásában hasznosak lehetnek. A marke-

tingban rejlő ésszerűsítés, racionalizálás bármely szervezetnek hasznára lehet az általa rendelkezésre bocsátott produktum vagy szolgáltatás jellegétől függetlenül.

Természetesen a különböző könyvtárak közötti különbség van a marketing alkalmazási módjait illetően: nyilvánvalóan más egy vállalati formában gazdálkodó információs központ marketing-stratégiája, mint egy közművelődési könyvtaré. A hazai alkalmazások azonban, különösen a közművelődési könyvtárakat illetően, fölötté szegényesek. Ennek különböző okai lehetnek. Itt csupán egy kulcsfontosságú momentum felidézésére vállalkoznék egy viszonylag nem túl régi amerikai szakcikkből vett bekezdéssel, amelyet a két ország könyvtárügye közötti alapvető eltérések ellenére is érvényesnek tartok ránk vonatkozóan is: „A marketingstratégiáknak az információs szervezetekben való hasznosítása során az egyik legfőbb hátráltató körülmény nem más, mint a szakma összességét jelentő foglalkozási kategóriák *értékkrendszer*. A könyvtárosok és a dokumentációs szakemberek – következképpen a könyvtárak és a dokumentációs központok – hagyományosan arra a hipotézisre alapozták tevékenységüket, hogy az általuk felkínált termék, vagyis az információ, alapvető fontosságú és vitán felül hasznos. E feltevésnek azután természetes folyománya volt azon meggyőződés kialakulása, amely szerint mindenkinek aki írni-olvasni tud, aki 'intelligens döntéshozó', aki kutatási bizonyítékokat és technikai adatokat keres és használ, használnia kell – és valójában használja is – a könyvtárakat és a könyvtárosok és dokumentációs szakemberek által nyújtott szolgáltatásokat. Nem meglepő tehát az ilyen felfogás széles körű elterjedtsége mellett az, ha sokan valamiféle *degradáló dolognak* tartják a (könyvtári) anyagok felhasználásának promócióját vagy a felhasználói igények gondos és analitikus tanulmányozását...”

Mindezek véleményem szerint azt jelentik, hogy komoly hangsúlyt kell fektetni nem csupán a felhasználói vizsgálatokra és a felhasználói igények azonosítására, de a könyvtárak és információs intézmények által nyújtott szolgáltatások reklámjára és promóciójára, a tudatos stratégia kialakítására is. Éppen ezért, fontos hangsúlyozni, hogy alapvető szemléletváltozásra van szükség nemcsak a könyvtárak irányítói, de a hivatásuknak élő könyvtárosok körében is.

Hegedüs Péter

Társadalmi kereslet – könyvtári kínálat

A vita tárgyául szolgáló kérdésre véleményem szerint nem egy, hanem *két* válasz is adható.

Ha azt a tapasztalati tényt állítom előtérbe, hogy a társadalomban a könyvtárakról alkotott kép jóindulatúan közömbösnek mondható (ami lényegében azt jelenti, hogy sokan a könyvtárakban valamiféle távolból tisztelt, s inkább csak mások számára használható intézményt látnak); szóval ha ezt a „pozitív semlegességet” szemlélem, akkor úgy válaszolhatok, hogy a könyvtári kínálat – sajnos! – *megfelel* a nem éppen felfokozott társadalmi keresletnek.

Ha viszont abból indulok ki, hogy ez a mérsékelt kereslet is több tekintetben – mintegy csalódottan – tovább mérséklődik; hogy a könyvtárhasználati mutatószámok jobb esetben stagnálnak, kevésbé jó esetben csökkenő tendenciát mutatnak; hogy a különféle társadalmi rétegek, a város és a falu könyvtárhasználatában a különbségek növekvőben vannak (sajnálatos természetességgel persze olyanformán, hogy a hátrányosabb helyzet egyre hátrányosabbá válik); akkor azt kell mondanom, hogy a könyvtári kínálat *nem felel meg* a keresletnek, magyarul szólva mennyiségileg is, minőségileg is *elmarad* a társadalom igényeitől.

Még inkább igaz ez, ha a társadalom *potenciális* keresletét is – azt, amit jobb esetben *elvárhatna* a könyvtáraktól – számításba vesszük. Visszatérő felmérési tapasztalat, hogy a magyar felnőtt népesség alig egyötödét kitevő könyvtárhasználókon kívül legalább ugyanakkora hányad sok szempontból szintén könyvtárhasználó *lehetne*, de – s bizonyára nem teljesen véletlenül – mégsem az.

A lehetséges, de elmaradt könyvtárhasználatot azonban nemcsak a könyvtári beiratkozások számával lehet mérni. Számos olyan társadalmi igény létezik, amelynek kielégítésében a könyvtárak is egyre nagyobb szerepet vállalhatnának, ha ez a lehetőség a társadalomnak is

és a könyvtáraknak is felötlene. Ehhez egyaránt szükség lenne a társadalmi könyvtárkép és a könyvtárosi szerepfelfogás módosulására.

S persze maguknak a könyvtáraknak is nyitottabbá kellene válniuk a kevésbé szokványos látogatók és a kevésbé hagyományos könyvtári funkciók előtt egyaránt.

Felméréseink eredményei – amelyek azt hiszem egybevágóan a könyvtárosok tapasztalataival is – több más mellett két fontos csapásvonalat jelölnek ki az erősítő könyvtári funkciók sorában: egyrészt a *praktikus (információs) igények* kielégítését, másrészt pedig a könyvtárak *szociális funkcióját*.

A mai és holnapi nehéz időkben, amikor az átmeneti munkanélküliség és az életkörülmények romlása, valamint a gazdaságos és termelékeny munka, s a naprakész informáltságot

feltételező vállalkozói magatartás stb. a társadalom egyre gyakoribb jelenségeivé válnak, egy olyan intézményt, mint a könyvtár, a magam részéről alapvetően *szolgáló-segítő* intézménynek képzelhetem csak el.

Olyan intézmény lebeg a szemem előtt, amely például – más társaival együtt – segítséget nyújt a felszabadult munkaerő átképzésében, az elesettebb rétegek pszichikai-közérzeti karbantartásában, az ügyes-bajos hétköznapi problémák megoldásában, az emberi méltóságérzetet nevelő önszerveződési formák (egyesületek!) támogatásában stb.

Tehát a társadalom jelenlegi, s még inkább holnapai igényeinek, hitem szerint, egy olyan

könyvtár felelne meg, amely kapuját és szemléletét egyaránt tágra nyitja, amely izig-vérig (s nemcsak szavakban) demokratikus, amely elsősorban szolgálni kíván, s nevelni inkább csak annyiban, amennyiben felcsillantja azokat az új és új lehetőségeket, amelyekkel még szolgálni tudna.

Napjainkban terjed a jelszó, s jó, hogy egyre többet halljuk: a *könyvtáros* könyvtára helyébe a *használó* könyvtára lépjen.

Befejezésül a jelszó második feléhez javaslok némi kiegészítést: a könyvtár váljék a használó – a *reális és a potenciális használó* – intézményévé!

Gereben Ferenc

Zenei életünkről – könyvtárosoknak

Az a feladatomban, hogy vázoljam miképpen, hogyan hallgatnak ma az emberek zenét Magyarországon, hogy az a befogadó „közeg” amellyel a könyvtárosok mint könyvtárlátogatókkal találkoznak, hogy fest a zenész szemével nézve. Szeretnék arról is beszélni, hogy milyen zenét hol és hogyan hallgatnak.

Milyen zenét hallgatnak?

*Strém Kálmán*nak, az ismert zeneszociológusnak *Vitairat a zenei művelődésről* című, megjelenés előtt álló munkájából veszem számszerű adataimat. Az ő felmérése szerint az átlagemberek többsége természetesen tánczenét hallgat, valamivel kevesebben rockot, majd az opera következik és a nótá, amely fogalomba ezúttal beleértendő a népdal is. (Strém Kálmán szerint a népdalt az emberek az általános iskolában előbb megutálják, majd elmennek Erdélybe és ott megszeretik.) Ezek után jön a szimfonikus zene, végül a dzsessz. Ebben a szűkebb felsorolásban a kortárs zene nem is szerepel. A szerző megfigyelései szerint az emberek 38 százaléka zenei mindenevő. Készített egy olyan felmérést is, hogy a „nagyon szereti” kérdésre ki, milyen zenét jelöl meg. A kérdezettek 85 százaléka nagyon szereti a popzenét, 49 százaléka a dzsesszt, 39 százaléka az operat-

et, 24 százaléka a nótát, és most meglepő szám következik: 61 százaléka a népzene. Nem tudok másra gondolni, mint hogy sokan ezt a kettőt egy kicsit összekeverik, mert gyanús nekem, hogy a nótá 24, a népzene 61 százalék. Az operát a kérdezettek 51 százaléka szereti nagyon, a szimfonikus zenét 71, a kamarazenét 36 és végül – újabb meglepő szám – az orgonát 88. Természetesen, ha ezeket a számokat összeadjuk, nem jön ki a 100 százalék, mivel voltak, akik több mindent is megneveztek. Még egy adatsor: az úgynevezett komolyzenén belül (ahányszor leírom, kimondom, hogy „komolyzene” mindig hozzáteszem, hogy „úgynevezett”, mert nem jó könnyűre és komolyra kettészakítani a zenét) a reneszánszt 10, a barokkot 27, a klasszikust, a bécsi klasszikusokat 28, a romantikus zenét 22, a századforduló zenéjét 5 százalék szereti. Ez az adatsor nagyon meglepő volt számomra. Az, hogy mondjuk Debussy és Wagner között akkora vízvonal van, hogy a romantikus zenét még 22 százalék szereti, de Debussyt már csak 5. A 20. századi klasszikusokat ehhez képest több: 6 százalék, a kortársakat 0,7, felfelé kerekítve 1 százalék. Nem merem feszegetni, nincsenek adataim, hogy a zenét nem hallgatók száma mennyi, azt hiszem, ezt egyébként nehezebb volna megmérni, mint a nem olvasókét, tekintve, hogy zenét általában – „óhatatla-

nul” – mindenki hallgat. Inkább akkor kapnánk nagyon kis számot, ha azt néznénk meg, hogy ki nem hallgat zenét egyáltalán, ki az, aki a zenét utálja. Általában mindeki azt szokta mondani, hogy szereti. – Na és milyen zenét? A jó zenét – hangzik a válasz, s ezen persze mindenki igény szintje szerinti kedvencét érti.

Hol hallgatjuk a zenét?

A leghagyományosabb a hangversenyen való zenehallgatás, e téren azonban évről-évre esik a közönségszám. 1977/78-ban Budapesten még 322 ezer koncertlátogató volt, 1985-ben már csak 221 ezer, vagyis 100 ezerrel, egyharmadával gyérült tíz év alatt a publikum.

Ugyancsak 1977–78-ban 205 ezer koncertjáró volt vidéken, 1985-ben 150 ezer, itt tehát kb. a negyedével esett vissza az érdeklődés.

Talán nem ilyen arányban, de a koncertek száma is jelentősen csökkent, ugyanis a hosszú ideig monopol helyzetű koncertrendező intézmény, az *Országos Filharmónia* egyre tragikusabb anyagi körülmények közé kerül. Dotációja évről-évre csökken, legalábbis relatív értékben, ugyanis a gázsik emelkednek, a külföldi vendégművészek szállásáért is növekvő árat kell fizetni. Talán tudják, hogy idén július elején járt nálunk az Európai Ifjúsági zenekar *Claudio Abbado* vezényletével. Aki nézte a *Stúdió '87* műsorát, az hallotta, hogy Abbado azt mondta: ingyen játszanak. Én egy pillanatra meghökkenem, mert tudtam, hogy a jegyek általában 300 forint körüli áron kaphatók. Az ugyan semmi a nem ingyen játszó New York-i Filharmonikusok 600-ához képest. Vádolni kezdtem a koncertrendezőket, hogy ingyen előadásért 300 forintos jegyeket kérnek. Utánanéztem, és kiderült, hogy az ingyenes koncert 1 millió forintba került a koncertrendező számára, mivel szállást kellett adni, utaztatni kellett a művészeket, egy egész zenekarnyit, továbbá biztosítani a hangszereket és így tovább. A dotációcsökkentés következménye az is, hogy például az Országos Filharmónia szólistaaállományában foglalkoztatott művészeinek egy részétől most megválni kényszerült, el kellett bocsátania néhány művészt. Megszűnőben van a Filharmónia monopol helyzete. A *Pesti Vigadó* komolyan elkezdett foglalkozni a koncertezésessel, vállalkozása rendkívül sikeresen indult. Valamire azonban szeretném felhívni a figyelmet, ami számomra meglepő, de jellemzőnek tartom: ha például egy kortárs hangver-

senyt rendeznek, akkor az első rész majdnem telt ház előtt játszódik, idegen nyelven beszélő csoportok vannak jelen, amelyekről messziről látható, hogy sokkal inkább egy gulyás-parti vagy a Rock Színház érdekelné őket. Ezek egy darabig túrnek, kinek mennyi a tűrőképessége, majd beszélgetni kezdenek, a szünetben pedig csoportostul távoznak, és a második részben a szokásos kortárs zenei „intimitás” áll elő...

Mi újság a könnyűzene világában? Ebben én sokkal kevésbé vagyok otthon, de azt látom, hogy az Országos Rendező Iroda egyre több „nagygyút”, esetleg lemenőben lévő, de még mindig drága énekest-együtttest tud Magyarországra hozni, és hogy a kínálat ebben a tekintetben jelentősen javult az én gyermek- vagy ifjúkoromhoz képest. Ugyanakkor például a Rock Színházról azt gondoltam volna, hogy szinte folyton telt házakkal játszik, pedig – meglepő – de ez nem így van. A magyarizatot elsősorban abban látom, hogy bizonyos publikum számára már egy rockopera vagy egy igényesebb musical is túl „magas”. Gyanúmat azóta látom igazoltnak, amióta az idén nyáron a Margitszigeten *Andrew Lloyd-Webber Requiemjét* adták a *Magyar misével* egy estén. A *Webber Requiem*, amely bizonyos szimfonikus erőnyeket határozottan felmutat, összehasonlíthatatlanul kisebb sikert aratott mint a Magyar mise.

Zene hanghordozókon

Évről-évre növekszik a különböző hanghordozók száma, és szerintem felesleges azt feszegetni, hogy a hanghordozón hallgatott zene nem ugyanaz, mint a koncert. Egyébként úgy látom, hogy a népművészek között és a közönség körében is kezdenek „vallások” kialakulni; van aki azt mondja, csak az egyik jó, van, aki a másikra esküszik. Tény, hogy a lemezjátszók száma évről-évre emelkedik, és a lemezvásárlás fantasztikusan nő. Ezzel kapcsolatban számomra megdöbbentő dologra szeretnék utalni, arra, hogy a Hungaroton évi több mint 50 milliós nyereségét komolyzenei kiadványaival éri el a külföldi piacon, a belföldin a popzene a „nyerő”. Féltreértés ne essék, nem azt akarom mondani, hogy mi itt Magyarországon hülyék vagyunk, csak popzenét veszünk, hiszen világos, hogy bármelyik országban aránylag sokkal több ember vesz popzenét, mint komolyzenét. Ellenkezőleg: nagyon jó jel, hogy a világban komolyzenei jelenlétünkkel még anyagilag

is haszonhoz tudunk jutni. Persze nem minden lemez előállítási költségei azonosak. (Technikailag esetleg igen, de az előadóknak fizetett honorárium-járuléknak függvényében ez változik.) Átlagban 3000 lemez az, ami a befektetett költségeket visszahozza. Tehát akkor kezd egy lemez hasznot hozni, ha 3000-nél többet lehetett eladni belőle. Itt kell szólnom a rádió zenei műsoráról is. Mi, zenészek, általában meg vagyunk elégedve a rádióval, ami nem azt jelenti, hogy a rádió illetékeseinek is ezt mondjuk. Be kell vallanom: a műsorterv tekintetében nagyon jól állunk. Sok külföldi rádióállomással összehasonlítva igen nívós a komolyzenei kínálat, és úgy látom, hogy a könnyűzenei sem színvonalatlan. Jónak tartom, hogy a rádió tevékenységében egyre több az olyan zenei ismeretterjesztő műsor, amely valóban rávilágít a zene belső történéseire.

A televíziónál néhány évvel ezelőtt sokan még azt tartották: a koncertterem vagy -közvetítés a televízióban unalmas. Ez a nézet örvedetesen megváltozott az utóbbi időben, szerencsésnek tartom, hogy lehet immár zeneművekkel találkozni a képernyőn. Ami talán hiányolható, az az, hogy az ismeretterjesztő és magazinműsorok, amelyek közelebb vihetnék az embereket a zenéhez, egyes művekhez, viszonylag kis számúak, és ezért rétegműsorrá „fajulnak”.

Szükséges szólni a Zeneműkiadó Vállalat tevékenységéről, mert hiszen a Zeneműkiadó annak a lehetőségét teremti meg, hogy a zene elhangozhasson a kottából. Ennek a kiadónak a dotációja 3 évvel ezelőtt 7 millió forint volt – ami nem nagy tétel –, melyet egyik napról a másikra 1 millióra csökkentettek. A szorult helyzet ellenére ez a kiadó fantasztikus anyagi sikereket mondhat magáénak, nemcsak bér-munkákkal, amelyeket nyomdája vállal, hanem azáltal is, hogy a pedagógiai és főleg klasszikus kiadványai külföldön nagy számban kelnek el. Itthon a kották olyan olcsók, még akkor is azok, hogyha az egyes ember számára drágának bizonyulnak, hogy abból haszon semmiképp sem nyerhető. Aki bement például a Rózsavölgyibe az elmúlt év utolsó negyedében – hogy a legnagyobb boltot említsem, a zenei szakma legfőbb bevásárlóhelyét, meg persze a külföldről érkező zenészekét is, ami ugyancsak nem mellékes! –, tapasztalhatta, hogy a Rózsavölgyinél a Zeneműkiadó legtöbb friss kottakiadványa nem volt kapható. A boltban ugyanis nem állt érdekében rendelni, mert készletei

más kiadványokból még megtöltötték a polcot, és nekik is fizetni kell a raktározásért. Ugyanez a készletgazdálkodási gond a „lemezfronton” is fennáll. Például a hanglemezgyár az utóbbi időben számomra megdöbbentően sok, káposznak vélhető kiadványát is egyszerűen zúzdába volt kénytelen küldeni! Kaptam egy listát, hogy milyen lemezeket fognak teljesen felszámolni, úgy, hogy ezek megszűnnek létezni a jövőre nézve. Azon, hogy a listán mennyi a kortárs, kereskedelmi szempontból nézve, nem csodálkozhatom, de hogy például *Ránki Dezső*nek az a lemeze, amelyen Debussy és Ravel műveit zongorázza, köztük van, az döbbenetes. Mindez azért lehet így, mert a kultúra és a gazdaság viszonya pillanatnyilag úgy áll, hogy a kultúra ijedt nyusziként menekül a gazdaság oroszlánja elől. Készletgazdálkodás van, s ki törődik azzal, hogy a lemezből való készlet nem ugyanolyan, mint az ételkészlet.

Zeneoktatás

Ennyi rossz adat után hadd mondjak egy jót is: a zeneiskolások száma mind a mai napig évről évre növekszik, és a zeneiskolák helyzete is sok szempontból jó. Ezzel szemben az általános és középiskolákban való ének-zene oktatás helyzete, amint a sajtó időnkénti jankijáltásaiból is kitűnik, borzalmas állapotban van. A baj gyökere az, hogy igen nagy hiány van képesített pedagógusokból. Még Budapesten is sok az olyan iskola, ahol nincs képesített pedagógus, hát még vidéken! De nem a pedagógusok hiányára szeretném felhívni a figyelmet, még csak nem is az énekórák számának csökkenésére, hanem arra, hogy mi történik ezeken az énekórákon. Erről azért kényes beszélni, mert azt hihetik, hogy a Kodály-módszer ellen beszélünk. Arról persze szó sincs, hogy az énekórák a Kodály-módszer tökéletes képviselői lennének, továbbá arról sem, hogy az évek során a Kodály-módszer úgy került volna kidolgozásra, ahogyan szükségszerű lett volna. De én nem is ebben látom a dolog gyökerét. A lényeg: az eredmény. Az, aki kijárta a nyolc általánost, odajutott, hogy tudja, mi a metafora, tudja, hogy a „Mit nekem te zordon Kárpátoknak / fenyvesekkel vadregényes tája” sorokban hány jelző van, hogy megszólítás is található benne, hogy felkiáltást is tartalmaz stb. De ha ezt meg tudta tanulni, miért kellett neki az órákon 8 éven át „Mint a mókus

fenn a fán”-t énekelni, és Skála Mancinak nevezni az énektanár nénit, pedig zenét is elemezhetett volna. Persze nem zenészeket kívánnék képezni az általános iskolában, de sajnálatos, hogy az ott egyáltalán terítékre kerülő darabokat is csak nagyon-nagyon érintőlegesen vizsgálják. Mit kellene a gyerekek felébeszteni? Azt, hogy fusson az akusztikus élmény után, fusson a hang után, próbálja meghallani, mi történik abban a zenében – persze ehhez jó pedagógus is kell. De e helyett az intellektuális és fület fejlesztő tevékenység helyett a maximum, hogy a „hallgassuk meg” szintjén zajlanak a dolgok, és illusztratív zenék kerülnek megtárgyalásra. Ahol nem lehet azt mondani, hogy „itt kérem a Sors kopogtat”, ott már bajban van a zenetanítás. Mi történék, ha inkább a formát, a témákat követnék Beethoven 5. szimfóniájában, nem csupán az első tétel már említett motívumát „értelmeznék”?

Az általános iskoláknál sokkal jobb a zenei általános iskolák helyzete. Én nem vagyok kifejezetten a könnyűzene apostola, de azért meg kell mondanom, ha valaki könnyűzenét akar tanulni, akkor azt meg is kell neki tanítani. Éppen azzal lehetne a könnyűzenét „megnemesíteni”, ha szakszerűen oktatnánk.

Sok iskolába és zeneiskolába járok szerte az országban ismeretterjesztő előadásokat tartani diákoknak. Az egyik ilyen zeneiskolában, egy foglalkozás után, legnagyobb döbbenetemre

felállott egy – a szakmájában bizonyára nagyon kiváló – hangszeres tanár, és beszélgetést kezdeményezett a gyerekek feje felett velem arról, hogy ugye milyen nagy baj, ha valaki könnyűzenét hallgat, művel, hogy tehát jó lenne, ha megmondanám a gyerekeknek, hogy a könnyűzene milyen gyarló dolog. Azt hiszem, borzalmas, ha a gyerek belép a zeneiskolába, és ott arra a zenére, amit éjjel-nappal hallgat, azt mondják, hogy „na ezt felejtse el, kisfiam!”. Nagyon-nagyon veszélyes hozzáállás ez. De veszélyes az is, vagy káros, hogy a gyerekek mennyire nem tanulnak dzsesszt és egyéb improvizatív jellegű stúdiumokat. Nem a Kodály-módszer ellen szólok, de lényegében e módszer sikereinek árnyoldala, hogy olyan módszerek, amelyek például a gyerekek improvizatív képességeit fejlesztették volna (mint az úgynevezett *Dalcroze*-módszer, amellyel Lengyelországban is és Nyugaton is nagy sikereket érnek el), nálunk egyáltalán nem léteznek. Komlón működik talán az egyetlen olyan zeneiskola, ahol a gyerekek improvizációt tanulnak. Kár.

*

Talán sötét tónusú a felvázolt kép, de úgy hiszem, mindezt jó tudniuk azoknak a zenei könyvtárosoknak, akik bizonytalán tehetnek valamit azért, hogy ne maradjon „így”, hogy a zenei kultúra szélesebb és mélyebb lehessen.

Hollós Máté

A zenei szekció litániája

Barátnőim és társaim a könyvtáros szerzetben!

Ti, kik még hívek vagytok választott hivatásotokhoz, figyelmezzetek az igazságok körüljárásában nem keveset tapasztalt kollégáitokra, aki most a figurát esdeklőre veszi.

Tisztítsátok meg elméteket minden más (mindennapi életetekhez ugyan elengedhetetlenül fontos) gondolattól, és gyullasszátok fel értelmeteket, hogy szellemetek az idősebb testvérek által megfogalmazottakkal méltóképpen interféráljon.

Mondjátok tehát velem együtt: az elhamarkodott döntésektől ments meg Uram minket!

Amikor gyarapításunkat behatárolja az éppen rendelkezésre álló keretösszeg,

amikor gyarapításunkat egyetlenlenné teszi a nagykereskedelem felülbírálhatatlan devizagazdálkodása,

amikor gyarapításunkat a maguk egyediségében teljességgel megkérdőjelezi a kulturális egyezmények megfellebbezhetetlen általánoságú kontingens-megállapodása,

barátaim, mi magunk sem engedhetjük meg magunknak, hogy kiszolgáltatottságunk átcsapjon valamiféle kisebbségi érzésbe.

Mondjuk tehát együtt: a magunk és mások elhamarkodott döntéseitől ments meg Uram minket!

Nézzetek könyvtáros testvérek magatokba (oda még ingyen nézhetek), s lelkiösméreteteket megvizsgálva ítéljétek meg:

Mondjuk együtt: ments meg Uram minket
az elhamarkodott döntésektől!

*

S ha ezt mind végiggondoltátok, majd számos posztgraduális fórumot megjárva megokosodástok felettébb megnövekedett, akkor szenteljétek annak is egy kis időt, hogy számba vegyétek, hogy mi magunk (de az ILLETÉKESEK is!)

törődünk-e azzal, s vigyázunk-e,
hogy veteránjaink bele ne fáradjanak,
a még gerincesek bele ne rokkanjanak,
a kishitűek felzárkózzanak,
a derékhad lelkesedése ne csökkenjen,
hogy soraink újjakkal egészüljenek ki,
hogy eredményeinkről legalább az ország
értesüljön.

Esedezzünk!

Könyvtárosok Ura,

add, hogy mindig hivatásomnak élhessek,
add, hogy pár száz forint miatt ne legyek
rengát,

add, hogy legyen erőm megharcolni min-
dennapi harcomat

főnökeimmel és beosztottaimmal,

a kontárokkal és a szakma kiválóságaival,

az önjelöltekkel és az élehetetlenekkel,

kollégáimmal és saját magammal is,

hogy ne úgy legyek következetes, mint az
ökör,

hanem annál talán egy kissé magasabb szin-
ten.

Fennvaló, Te, ki a zenei dokumentumok
örzöjévé és közreadójává rendeltél minket, en-
gedd kérnünk, hogy üdvösségünket és lelkünk
békéjét a jövőben is szeretett foglalatosságunk
körében leljük meg, mindannyiunk javára, a
könyvtarostársadalomnak szakmai megbecsü-
lésétől övezve. Egymás támogatásával nyer-
jünk az élet bajaiban és megpróbáltatásaiban
oltalmat itt a földön, s halálunk után egy szük-
szavú nekrológot a *Könyvtáros* hasábjain.

Hallgattassanak meg szavaink, és kiáltásunk
ne csak a megfelelő helyeken visszhangozzék,
hanem foganatja is legyen a benne foglaltak-
nak.

Béke – de nem elvtelen rábólintás,

Béke – de egymás álláspontjainak tisztelete,

Béke – de a tévutak végigjárásának lehetősé-
ge is legyen velünk, ha nem is mindörökké, de
legalább nyugdíjazásunk napjáig.

Ámen!

Gyimes Ferenc

Nem a bizonytalannak látott jövőkép mon-
datja-e velünk,

nem az ország szem- és fülállományát oly
lekezelő általánosítással birtokba vevő tömeg-
kommunikáció kollektív (tehát hatástalan,
mert senki nem veszi magára) büntudata mon-
datja-e velünk,

nem hibásan általánosítunk-e, amikor egy-
séges olvasói igényeket feltételezünk, enged-
meskedve a szórakoztatóipar készen tált slá-
gerlistáinak,

nem elhamarkodottan minősítjük-e korszer-
rűtlennek csaknem két évtizedes elszánásunkat
és nem is akarják által tisztelettel emlegetett
lelkiismeretes munkánkat, netán eredménye-
inket,

nem az alulfizettség, csökkentértékűség
érzete,

nem a szponzor-buksza tartalmának csillo-
gása vakít el, s mondatja velünk: nem, mi nem
lehetünk arisztokratikusak, az embereknek jo-
guk van szórakozni? (Ami mint állítás igaz is,
csak nekem is, neked is mást jelent a szórako-
zás, és talán az eddigi elképzeléseink nem is
voltak annyira retrográdak.)

Utözöngye egy vándorgyűléshez

Mondhatni, rendszeres látogatója vagyok a Magyar Könyvtárosok Egyesülete évenkénti vándorgyűléseinek. Jól is érzem magam ezeken az országos összejöveteleken. A plenáris és a szekcióüléseken rendszerint kapok olyan impulzusokat, amelyek arra készítetnek, hogy valamelyik szakmai kérdésnek utánanézzek; fogalmat alkotok arról, hogy a könyvtárügy gazdasági hogyan gondolkodnak egy-egy kérdéssről; benyomást szerzek a könyvtárosok éppen aktuális hangulatáról, közérzetéről; s ami szintén nem lényegtelen: régi és új ismerősökkel találkozom, akikkel kellemes eszmecserebbe, „világmegváltó” polémiákba bocsátkozom.

Ezzel jószerevével azt is vázoltam, hogy miben látom ezeknek a 7–800 fős – évente más-más megyei könyvtár szervezésében létrejövő – randevúknak az értelmét. Ha tehetem, a jövőben is el-ellátogatok a könyvtárszakma vándorgyűléseire, mert hasznosnak tartom az ezeken való részvételt.

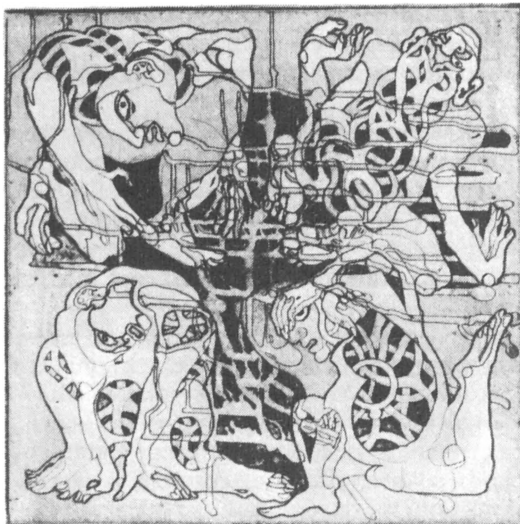
Egy dolog azonban visszatérően zavarni szokott. Ez pedig a résztvevők fanyalgása. Mert voltam már vagy tiz ilyen találkozón, s számos rangos előadó színvonalas előadását hallgattam, de nemigen emlékszem olyan esetre, hogy a hallgatóság többsége azt mondta volna egy előadás után, hogy „igen, ez jó előadás volt”. Sokkal inkább hallani olyan visszhangokat, hogy „nem mondott semmit”, hogy „lapos volt”, hogy „minek néz ez az előadó bennünket?!... és hasonlókat.

Tudom, esetenként az ilyen vélemények is indokoltak, de hogy általánosan ez jellemezze az előadások utáni vélekedéseket, az legalábbis elgondolkoztató, s felvet néhány kérdést.

Az egyik az, tudjuk-e egyáltalán azt mondani valamire, hogy „jó”? Nem szoktunk-e hozzá a fanyalgáshoz, a mások teljesítményének a fúgálásához? Mintha sikk lenne mindig mindent negatívan minősíteni. Pedig még a nem tetsző előadásokban is munka és érték van. Mintha divat lenne nem észrevenni eze-

ket, s majdhogynem szégyellnivaló felszínességnek számít valamiről kijelenteni, hogy „jó”, hogy „tetszik”. Pedig ha ez a szemlélet erősödik bennünk, a világhoz és egymáshoz való viszonyunkat ronthatja meg; megsavanyodott, mindenben fintorgó emberekké torzíthat bennünket.

A másik kérdés, amit a jelenség felvet, az az, hogy vajon kellően előkészülve ülünk-e be egy-egy előadásra? Ezt úgy értem, hogy zaklattottan, épp hogy „beesünk” – vagy akár csak másként hangolva ülünk be – az előadásokra, s percek kellene a gondolati, hangulati átálláshoz, s eközben minket meg sem érintve mintegy elrepül az előadásnak egy lényeges – talán éppen a ráhangolódásunk szempontjából fontos – hányada. Részben pedig úgy, hogy egy előadás befogadása, élvezése a hallgató oldaláról olykor azt is igényli, hogy kellő előinformáltság birtokában üljön be azt meghallgatni. Hogy egy színházi példával érzékeltess-

sem mondanivalómat: „Az ember tragédiája” rendezői újraértelmezésében a sajátosat rendszerint az tudja élvezni, aki az eredetit, az „alapértelmezést” ismeri. Ugyanígy: már önmagában az is izgalmas lehet, hogy egy előadó milyen kérdéseket ragad ki egy témakörből, azokat hogyan rendezi, mit emel ki, mivel mit kezd, s hogy mindezzel mire jut. Egy előadás sajátosságait tehát csak az élvezheti, aki kellő ismeretek birtokában van, mert különben úgy jár, mint az, aki azért nem élvez egy paródiát, mert nem ismeri az alapanyagot. Némi túlbuzgalommal azt mondhatom tehát, hogy egy-egy vándorgyűlés témakörében ajánlatos előzetesen tájékozódni, s akkor nagyobb az esélyünk arra, hogy ráhangolódunk az előadás hullámhosszára.

Az ilyen esetekben érzékelhető csalódottság fakadhat abból is, hogy a kelleténél többet várunk egy-egy programpontról. Nagy várakozással ülünk be, s ez irreálissá teszi a mérceket. S egyáltalán: mit várunk egy-egy vándorgyűléstől? Szakmai továbbképzést? Önképzésbeli lemaradásunk behozatalát? Egy-egy téma elmélyült feldolgozását? Nem, minderre ezek az alkalmak nem megfelelőek. Nem

is ez a rendeltetésük, ennél fogva nem is akarnak ilyen funkciót felvállalni.

Az én felfogásomban ezek a vándorgyűlések évenkénti könyvtárosdszemborik. Összejövelesek, melyeken szakmai és személyes ismeretek, kapcsolatok szövődhetnek, s amelyek a szakmai összetartozástudat és a könyvtárosi hivatás ápolásának az alkalmi. Találkozások, melyeken, akinek van hozzá antennája, fontos jeleket vehet a könyvtárpolitika, a könyvtárszakma meg a könyvtarostársadalom különböző kérdéseiről, vonatkozásairól. Horizonttágításra, kikapcsolódásra is jó lehetőségek, de nem a szakmai továbbképzés fórumai. Ráirányíthatják a figyelmet valamire, ami fontos. Indíttatást adhatnak egy-egy kérdéskörben való elmélyedéshez, de a szakmai lépéstartás fő formáit, a szakirodalom tanulmányozását (és időnként egy-egy posztgraduális tanfolyam elvégzését) nem helyettesíthetik. Egy-egy témakör alapos megismerése – esetleg éppen a vándorgyűlés által kiváltott motiváció hatására – már vándorgyűlésen kívüli, önképzésbeli feladat.

Próbáljuk meg: ülünk be ilyesféle felfogással a legközelebbi vándorgyűlés előadásaira!

Füleki Mihály

A könyvtárak szerepe a cigányság társadalmi felemelkedésében

A cigányság olyan etnikailag is elkülönült egysége a társadalomnak, amelynek tagjai többségükben hátrányos, sőt halmozottan hátrányos helyzetűek. E két sajátosság kapcsolódásából következik a cigányság problémáinak döntő többsége, s ennek figyelembevétele szükséges, ha a cigányság sorsának bármely vonatkozásaival foglalkozni kívánunk.

Ugyanakkor látnunk kell, hogy a cigány népesség sem etnikailag, sem társadalmi réteghelyzetét s ebből adódóan életmódját tekintve nem alkot egységes tömböt. Tagoltsága nem kis mértékben szoros összefüggést mutat a Magyarországra érkezés idejével is. Az első jelentős cigánybetelepülés az 1400-as években történt. Az akkor érkezettek leszármazottai

nem csupán integrálódtak, de szinte teljesen asszimilálódtak is a magyar népességbe, nyelvüket, kultúrájukat, életmódjukat szinte teljesen feladták. Az utódokat ma már alig-alig lehet cigányként azonosítani.

A második számottevő betelepülési hullám *Mária Terézia* uralkodása alatt zajlott le, s a töröktől visszafoglalt, elnéptelenedett vidékek betelepítését segítette elő. Az ebben az időszakban Magyarországra érkezettek leszármazottai őrzik cigány mivoltukat, sajátos kultúrájukat, többségük azonban idővel magyar anyanyelvűvé vált. Társadalmi integrációjuk – etnikai különbözőségük megtartása ellenére – többé-kevésbé sikeres volt. Közülük kerültek ki az úgynevezett cigányfoglalkozásokat tradi-

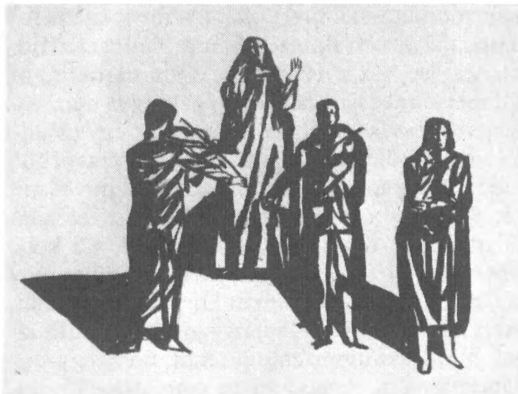
cionálisan átörökítő családok (kereskedők, vásárosok, kézművesek, zenészek).

A harmadik és ez ideig utolsó számottevő cigánybetelepedés Magyarországra a 19. században, illetve a századforduló táján történt Románia irányából. Ez az „oláhcigányság” őrzi a legnagyobb mértékben a cigány nyelvet mint anyanyelvet, s az etnikai alapokon történő elkülönülés is e cigányrétegben a legerősebb. Ennek igen fontos, szinte alapvető oka, hogy „származási helyén” a cigányság rabszolgasorban élt, társadalmilag kivetett, megnyomorított körülmények között. Társadalmi felemelkedésre esélye sem volt, s ezt súlyosbította az a körülmény, hogy a társadalmi környezet maga is fejletlen volt, mintát nyújtani a kitörésre csak igen korlátozott mértékben lehetett volna képes. Ezért szinte természetes, hogy az ilyen körülmények között élő s új országba települő oláhcigányok azok, akik Magyarországon a legkevésbé voltak képesek beilleszkedni a társadalom szerkezetébe, akikhez a leginkább kötődik az úgynevezett cigánykérdés, mint társadalmi szinten is feszítő erővel jelentkező problémakör.

Társadalmi helyzet és az elkülönítő sajátosságok

A cigánylakosság társadalmi réteghelyzetét tekintve sem egységes. Általában igaz, hogy a társadalmi átlaghoz képest iskolázottságuk elmaradott. A munkatevékenységek közül csak a szakképzettséget nem igénylő munkakörökben tudnak elhelyezkedni. A cigánycsaládokban az átlaghoz képest lényegesen magasabb a gyermekszám, mint a magyar lakosság körében, s ezen túl is kiemelkedően nagyobb az egy keresőre jutó eltartottak (például a nyugdíjra nem jogosult nagyszülők) száma. Általában szűkös anyagi körülmények között, az átlagosnál kisebb keresetből kénytelenek élni. S ami a legnyomasztóbb: mindezek a hatások nem önmagukban, egyenként, egymástól elválasztva érvényesülnek.

A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a cigány etnikum eltérő értékrendje bizonyos mértékben módosítja a társadalmi tényezők hatását. Tény, hogy a cigányságon belül található olyan réteg, mely tradicionális munkatevékenységekre támaszkodva viszonylag vagy akár abszolút mértékben is jó körülmények között él. Ennek ellenpólusaként ma még fellelhető – bár már egyre szűkülő arányban – a

telepi cigányok rétege is. S végül nem tagadható le, hogy létezik egy egyáltalán nem szűk réteg, amely nem tud, de nem is akar beilleszkedni a társadalomba, s amely életmódját társadalmilag nem elfogadható módon folytatja. Mivel leginkább ez a réteg „aktív”, a társadalmi előítéleteket is az ő tetteik gerjesztik.

A cigányság tagolódását feltérképezve figyelembe kell venni, hogy a cigány népességnek csupán kisebb része beszél anyanyelvét. Hogy ez a réteg mekkora, arra ma hivatalos adat nem áll rendelkezésünkre. Nagyságrendileg iránymutató lehet az, hogy egy 1971-ben készített felméréskor a megkérdezett cigányok 21,2 százaléka a cigány nyelvet vallotta anyanyelvének. A cigány nyelvet második nyelvként használó cigányok arányára az akkori vizsgálat nem tért ki. Így csak hozzávetőlegesen, feltételezéseként mondhatjuk, hogy a cigányságnak körülbelül egyharmada beszél ilyen-olyan szinten a cigány nyelvet.

Ma Magyarországon a cigányság integrálása kívánatos és megvalósításra megérett feladat. Az elkülönítő jegyek – nyelvi, kulturális sajátosságok, bizonyos eltérő életmód-elemek – megőrzésével a társadalom szerkezetéhez való szoros kötődés elérése a cél. Ez mindkét fél érdeke, mivel ezáltal a társadalom egyfelől gazdagodna egy beépült etnikai kultúrával, másfelől a cigányság megszabadulna negatív megítélésétől és annak következményeitől. Ez azonban nem valósítható meg erős etnikai identitástudat nélkül. Aki nem tudja, hogy ki ő, honnan jött, mit ér, hol a helye a társadalomban, az nem tud(hat) tartósan és hatékonyan beépülni abba. Azt kirekesztik, de egyúttal önmaga is kirekeszti magát a társadalomból. Az elkülönülés pedig könnyen elszigetelő-

dést és állandó konfliktushelyzeteket eredményezhet. Az etnikai öntudatnak és azonosság-tudatnak a kialakulásához, a vállalható cigány-lét kiteljesedéséhez elengedhetetlen, hogy minél szélesebb körben öröklődhessen a cigányság sajátos kultúrája (tradicionalis szokásaik éppúgy, mint mondaviláguk vagy képző- és táncművészetük). Ez természetesen kisebb veszteséggel mehet végbe a cigányság anyanyelvén, mint magyarul. Ezért fontos a cigány nyelv egységesítése, fejlesztése, ápolása és terjesztése. Az anyanyelv érzelmi többlete, ami a tudást, az értékek átadását erősíti, elősegíti, semmivel sem pótolható.

A könyvtárak és a cigánykérdés

A következő kérdés, amit föl kell tennünk, hogy a könyvtárak vajon hol és mi módon kapcsolódhatnak be a kívánatosnak tartott folyamatba. Természetesen ott, ahol maguk is érdekeltek: a kultúraátörökítés témakörében, a cigány nyelviség terjesztésében. Cigánykönyvtárak kialakítása a jelen körülmények között talán túl nagy, erőt meghaladó feladat, de egyes részfeladatok megvalósítására lehetőség mutatkozik. A könyvtár többek között vállalhatja, hogy a katalógusban, illetve a könyvkiválasztó részlegben egy helyre gyűjtve megkönnyíti a cigány nyelvű szépirodalom és a témával foglalkozó szociográfiai, publicisztikai, képző- és táncművészeti könyvek hozzáférhetőségét. Elősegítheti a kétnyelvűség terjedését azáltal, hogy egymás mellett teszi hozzáférhetővé egy-egy mű magyar és cigány nyelvű változatát. Betölthet a könyvtár témafeldolgozást segítő szerepet is, segítséget nyújtva a kutatóknak, ha egy helyen gyűjti össze a cigányság történetével, sorsával, kultúrájával, társadalmi helyzetével, felemelkedésének lehetőségeivel foglalkozó szakkönyveket. Ha a cigány kultúra anyanyelven való terjesztésében – anyagi lehetőségei miatt – mecénási szerepet nem is vállalhat az adott magyar nyelvű művek és lehetséges fordítóik „összeboronálására”, a lehetőségek feltérképezésére már vállalkozhat.

A következő kérdés, amit végig kell gondolni, hogy a különféle könyvtár típusok milyen területen fejthetnek ki eredményes tevékenységet a cigányság széles értelemben vett kultúrájának átörökítése érdekében. Szakirodalmi gyűjtemény kialakítására csak az ennek megfelelő lehetőségekkel rendelkező nagykönyvtár

vállalkozhat. Fordításokat elősegítő tevékenységre pedig természetesen azok a könyvtárak tehetnek kísérletet, ahol a helyi adottságok – személyi feltételek, sajátos kapcsolatrendszerek – megvannak. A cigány nyelvű szépirodalom gyűjtése ott alapvető fontosságú, ahol magas a cigány lakosság aránya vagy legalábbis számottevő cigánynépesség lakik vagy dolgozik. Itt a területi és munkahelyi közművelődési könyvtárak szerepe meghatározó. Általában is azt mondhatjuk, hogy az ilyen típusú könyvtárak rendelkeznek a legnagyobb igénykielégítési lehetőségekkel. Végül, de egyáltalán nem utolsósorban, kiemelkedően fontos szerep vár az iskolai könyvtárakra. A cigány lakosságon belül igen magas a fiatalok aránya. A körülbelül 400–500 ezer cigányból napjainkban megközelítőleg 100 ezer fiatal érhető el intézményes keretek között (óvoda, iskola), annak ellenére, hogy aránylag kevesen járnak óvodába, iskolai előkészítőbe. Magas azoknak a cigánygyerekeknek az aránya, akik nem kezdik meg idejében iskolai tanulmányaikat. A cigány tanulók harmada, fele igen hamar évismétlő, korrekciós osztályba utalt lesz. A nyolc általánost, ha nem is idejében, de egyáltalán elvégzők száma is kifejezetten alacsony. A cigány fiatalok tekintélyes része nagymértékben feszítőnek érzi a családi, a cigány magatartási, élet-

módbeli minták és a társadalom igényeit közvetítő iskolai követelmények közötti eltérést. S ebből is következnek azok a szomorú tények, hogy az összlakosság, de saját korosztályaik létszámához képest is többszörös a cigány fiatalok jelenléte (arányukat tekintve „felülreprezentáltsága”) az állami gondozottak, a fiatalokként bűncselekményt elkövetők, a szipuzók között. Ha az iskolai könyvtár bizonyos lehetőségeket teremt, ha segítséget nyújt a cigány iskolások fejlődésének jobb megalapozásához, ezzel többirányú s igen fontos munkát végezhet(ne). Tevékenységével egyszerre segíthetné a cigánykultúra átörökítését, az identitástudat megszilárdulását s csökkenthetné a cigány tanulók sokszor mesterséges előítéletekből is következő kisodródását a „normális” iskolai folyamatokból (ami később szinte törvényszerűen az ilyen gyerekek iskolától való „eltávolodását” eredményezi). Elősegíthetné azt, hogy a cigány iskolások lekerülhessenek arról a kényszerpályáról, amely előbb iskolázatlansághoz, majd a társadalmi munkamegosztásban „alantas” helyzet elfogadásához vezet, s végül a hátrányos helyzet, az elkülönülés újratermelődését eredményezi. Vagyis a könyvtár egyszerre segíthetné – a maga lehetőségeivel – a szociális és az érzelmi integrálódásnak a jelenleginél magasabb szintű megvalósítását. Mivel a ci-

gány családokban több generáció él együtt, a fiataloknál elért eredmények továbbgyűrűzhetnek – elsősorban a nagyszülői, másodsorban a szülői generáció irányába.

Végül néhány gondolat a megvalósítás lehetséges módozatairól (ezek kidolgozása azonban már a könyvtárban tevékenykedők szakterülete). Fontos, sőt a siker szempontjából alapvető, hogy a cigányság „bevonását” a könyvtárak keretei közé adott esetben a helyi tanácsok cigányügyi előadóival, a művelődési házak cigányprofilú szakköreivel, a cigányértelmiség képviselőivel, valamint a Cigány Tanácsban és a Cigányok Kulturális Szövetségében dolgozókkal karöltve, velük kooperálva kíséreljem meg. Mint minden magát többékevésbé jogosan hátrányos helyzetben lévőnek, kirekesztettnek érző csoport vagy réteg, a cigány etnikum esetében is fokozottan igaz, hogy a kívülről és felülről jövő kezdeményezések idővel rendre kifulladásnak. Ha azonban a cigányság körében belülről fakadóan sikerül a könyvtár iránti igényt kicsiholni, s ahhoz szervezeti keretet, anyagi, személyi feltételeket teremteni, akkor a könyvtári szervezet igen fontos és egyre elengedhetetlenebbé váló társadalmi folyamat sikerét segítené elő.

Dr. Csaly András

Napló

Névadó a Ludas Matyiban

Mindig élvezettel olvasom *Timár György* írásait, így a *Baki baki hátán* című sorozatát is a *Ludas Matyiban*. A lap 1987. június 3-i számában többek között a következőket írja: „Egy pályázati felhívásban a »Váci Mihály Megyei és Városi Művelődési Központ« ötlük szemembe. Tekintve, hogy Váci Mihályról elnevezett megyénk nincs, talán célszerű lenne az intézmény nevét – nyelvünk szellemében – hivatalosan Megyei és Városi »Váci Mihály« Művelődési Központra változtatni.” Tekintettel arra, hogy a könyvtárak elnevezésében is hasonló a helyzet – köztudomású például, hogy a nyíregyházi megyei könyvtár hivatalos neve *Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár* – máris felmerült bennem egy, az *OSZK KMK* által megvalósítandó tennivaló: javasoljuk a

könyvtáraknak a *Timár György* által ajánlott elnevezést, netán egy országos propagandaakció keretében (például az ünnepi könyvhéten) kezdeményezzük az újabb névadó ünnepségek megrendezését. Ezeknek – a tömegtájékoztatói eszközök sokoldalú felhasználásával – megfelelő nyilvánosságot teremtve ily módon is felhívánk a nagyközönség figyelmét a könyvtárakra, egyúttal finoman utalánk arra, hogy nyelvünk szellemének őrzésében lepipáljuk a művelődési házakat. Ám mielőtt a rendezvényt sorozat megvalósításához kívánatos társadalmi összefogás és együttműködés biztosítására elkészítettem volna a HNF olvasó népert mozgalmi munkabizottsága számára a teendőinkkel összefüggő vitaanyagot és javaslattervezetet, úgy gondoltam, hogy a helyes névadást

illetően mindenképp érdemes másokat is megkérdezni.

A legilletékesebbekhez, az MTA Nyelvtudományi Intézete nyelvművelő közönségszolgálatának munkatársaihoz fordultam. Mindnyájunk okulására (és megnyugtatóására) a következőkben a *dr. Soltész Katalin* tudományos tanácsadó és *dr. Grétsy László* tudományos osztályvezető által aláírt levélből idézek: „Kérdésére, hogy a »Váci Mihály Megyei és Városi Művelődési Központ« elnevezés helyett ajánlják-e a »Megyei és Városi Váci Mihály Művelődési Központ« formát, nemmel válaszolunk. Ez a név kifogástalan; »Váci Mihály megye«-re csak az gondolhat, aki kötözködni akar. Félreérthetőbb a »Debreceni Megyei Városi Tanács«: ettől az ember valóban megzavarodhat egy pillanatra, hiszen van Békés, Csongrád, Komárom, Veszprém megyénk és városunk is. Intézményneveink többségében az emlékőrző funkciójú személynévi elem elől áll, például Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági

Könyvtár, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Petőfi Irodalmi Múzeum, Semmelweis Orvostudományi Egyetem, Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola stb. Persze vannak ellenpéldák is, éppen az Önök intézményének a neve: Országos Széchényi Könyvtár, továbbá Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár stb.; ezek éppen olyan kifogástalanok.” Helytelenítik viszont a tudós nyelvészek a néhány helyen előforduló írásmódot, az intézménynev személynévi elemének idézőjelbe tételét. „Ez csak nehezkesebbé teszi a név leírását. A telefonkönyvben például egészen szabálytalan idézőjeleket találunk” – írják.

Sajnálattal közlöm tehát: a tervezett propagandaakció elmarad, nem kell a cégtáblákon, bélyegzőkön, hivatalos nyomtatványokon levő intézményneveket újrafogalmazni és kicserélni. Pedig ilyen kis beruházással milyen széles körű reklámtevékenységet végezhattünk volna!

AraTóni

Perszonália

A magyar könyvtárügy kiemelkedő képviselője, a *Könyvtáros* volt felelős szerkesztője, *Páldy Róbert* szeptember 7-én töltötte be 75. életévét. Páldy Róbert 1945-ben dolgozta ki a Veszprém Megyei Szabadművelődési Felügyelőség programját. Az önművelés központjaként létrejött intézmény a művelődés érdekében és céljával fogta össze a megye paraszt- és munkásfiatalosságát, felhasználta minden kulturális tényezőt, így az egyházak tapasztalatait is a kultúra terjesztése érdekében. Ugyancsak ő volt, aki a miniszterhez írt feljegyzésben javasolta a Veszprém megyei könyvtárhálózat megszervezését is. 1955-ben lett a megyei könyvtár igazgatója, és példamutató módon alakította ki, tette korszerűvé, sok szempontból máig meghatározó módon szakszerűvé a megyei közművelődési hálózatot. Hatalmas munkatársi-tanítványi gárdát nevelt, olyanokat, akikre nyugodtan bízhatta távozása után a megye könyvtárügyét.

Mint ismeretes, 1961-ben Páldy Róbert lett a *Könyvtáros* felelős szerkesztője. Lapunkból ő teremtett a szó szigorú értelmében vett szaklapot. Nyugdíjasként is fiatalokat megszegyénítő módon aktív, szinte minden régi munka-

helyével szoros és tartalmi kapcsolatot tart, egyik motorja az olvasó népért mozgalomnak. Születésnapja alkalmából a munkásságáért hálás Veszprém megyétől a *Veszprém megyéért* kitüntető jelvény arany fokozatát kapta, a kitüntetést *Navracsics Tibor*, a megyei tanács elnökhelyettese nyújtotta át. A *Könyvtáros* szerkesztősége meghitt, bensőséges szerkesztőségi ülésen köszöntötte a nyugalmazott felelős szerkesztőt, a lapnak mindmáig aktív munkatársát.

*

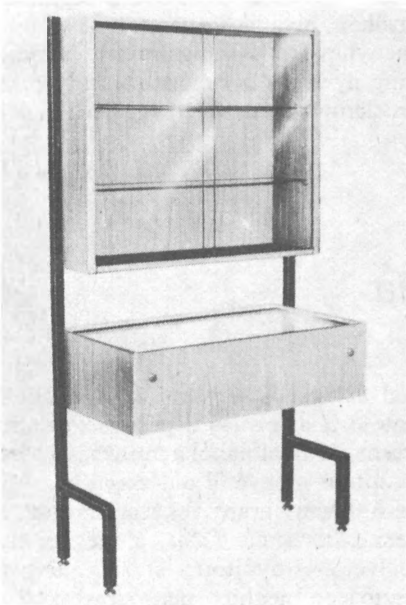
1987. szeptember 6-án, 75 éves korában meghalt *Ebergényi Tibor*, aki 1959-től 1973-ig volt az Egri Megyei Könyvtár igazgatója. Sokat tett a szabadpolcos könyvtári rendszer elterjesztéséért, a korszerű iskolai könyvtárak megteremtéséért. Vezetésével valósult meg a megyei könyvtár épületének korszerűsítése. Az ex librisek iránti érdeklődését, hatalmas irodalmi műveltségét, a lapszerkesztésben szerzett jártasságát könyvtárvezetőként is kamatoztatta. Szakmánk jelentős képviselőjétől fájdalommal búcsúzunk.

A TANÉRT AJÁNLATA

Bemutatjuk a

MERABONA KÖNYVTÁRI BÚTORCSALÁD

további két tagját

Egyoldalas vitrin

Fogyasztói ára: 3930,- Ft.

Kétoldalas vitrin

Fogyasztói ára: 5120,- Ft.

Mindkét vitrin felső része tolóüveggel zárt üvegpolcos szekrény, amely alatt üvegtetős tároló található

VÁRJUK KEDVES VÁSÁRLÓINKAT!

Országos Tanszergyártó
és Értékesítő Vállalat
Bútorkereskedelmi főosztálya

Budapest, VIII., Szentkirályi u. 8.
Levél cím: Budapest 1428 Pf. 2.
Telefon: 339-938

Veszprémben, az Akadémiai Bizottság székházában tartotta soros konferenciáját a Grundlagen des Bibliotheksbau, a Könyvtáráépítés kézikönyvének nemzetközi szerkesztő bizottsága. A tanácskozást a Magyar Könyvtárosok Egyesülete szervezte. A kézikönyvsorozat megírásának munkálatai a hetvenes években kezdődtek, szovjet és NDK szakemberek kezdeményezésére, az európai szocialista országok könyvtáráépítési szakembereinek közreműködésével. A több kötetesre tervezett kiadvány első része 1985-ben jelent meg Lipcsében. A veszprémi tanácskozáson a második kötet kéziratanyagát vitatta meg a szerkesztőbizottság. Ez a kötet a könyvtárak berendezésével és műszaki felszerelésével foglalkozik, figyelembe veszi a legújabb szakmai és technikai elképzeléseket, újításokat is. A konferencia résztvevői az elméleti tanácskozások után személyesen is megismerkedtek a legújabb Veszprém megyei könyvtárépületekkel és szolgáltatásokkal, felkeresték Váralpota, Balatonfüred és Devecser új könyvtárait. *Dr. Gerhard Schwarz*, a sorozat főszerkesztője, a látottak alapján elsősorban a magyarországi könyvtárak nyitottságát dicsérte: „Építészeti és berendezési ötletekkel is kínálják az irodalmat, az olvasóknak kényelmet nyújtó, hívogató jellegűek a könyvtárak” – mondta. *Jurij Pavlovics Obroszov* szovjet építészettudományi kandidátus, a Tartui Állami Egyetem tudományos könyvtárának vezetője azt emelte ki, hogy imponáló a régi, nem könyvtári célokra készült épületek átalakításának színvonala: „Beépítik részben a tájat, mint Balatonfüreden, részben a történelmet, mint Devecserben láttam” – nyilatkozta. Mindketten örömmel tapasztalták a számítástechnika terjedő alkalmazását és hangsúlyozták: számítógép nélkül ma már nem tervezhető könyvtár, ez a berendezés egyik legfontosabb kelléke. (*matzkó*)

Kiállítások – adományozások. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár X. kerületi főkönyvtárá-

nak artotékájában rendeztek kiállítást *Ilya Sainer* cseh grafikusművész alkotásaiból. A bemutató érdekessége, hogy annak szervezésére a Prágai Városi Könyvtár képzőművészeti gyűjteményének közreműködésével került sor, s hogy a bemutatott 16 képgrafikát a művész az FSZEK artotékájának ajándékozta, így a gyűjtemény újabb kölcsönözhető kiállítással gyarapodott.

A Devecseri Nagyközségi Könyvtár immár önálló névvel jegyzett *Kastélygalériájában Perei Zoltán* grafikusművész *Kastélyok* című fametszet-sorozatát mutatták be. A helyszínhez stílusosan kapcsolódó tárlatot *Ráday Mihály*, a televízió főmunkatársa nyitotta meg; többek közt elismeréssel szólva a könyvtárnak otthont nyújtó Esterházy-kastély felújításáról is. (Itt kell megemlítenünk: a kastélykönyvtár első kiállításának teljes anyagát, a helyi születésű *Nagy Emerencia* akvarelljeit a festőművész hagyatékát kezelő örökösök a könyvtárnak adományozták.)

A Miskolci Városi Könyvtár kiállítótermében – a Képzőművészeti Világhét egyik rangos helyi eseményeként – *B. Supka Magdolna* művészettörténész nyitotta meg azt a mintegy 350 mai magyar ex librist bemutató tárlatot, amelyet az OSZK KMK kezdeményezésé-

Holmi

re a Kisgrafika Barátok Köre tagjai ajándékoztak a könyvtár képzőművészeti gyűjteményének. (A több mint 40 darab, 50 × 70-es tablóra feldolgozott kiállítást, vagy annak egy részét a könyvtár más intézményeknek is kölcsönözi.) (*A. A.*)

Új helyiségbe költözött a Csengelei Községi Könyvtár (Csongrád m.). Alapterülete ugyan továbbra is szűkös (31 négyzetméter), de a településen belüli elhelyezése lényegesen kedvezőbb lett. A falu széléről a központba került. (*R. E.*)

Könyvtár nyílt a Vadász utcai nyugdíjasházban. Az FSZEK V. kerületi főkönyvtárának eddig is igen sok nyugdíjas olvasója volt, a könyvtár megszervezte az ágyhoz kötött betegek könyvvel való ellátását is. Most a kerületi tanács felkérésére és támogatásával fiókkönyvtár nyílt a nyugdíjasházban. A ház lakói egyhangúlag örvendeztek annak, hogy a könyvtár „helybe jött”.

Régi hagyományt újít fel a Zalaegerszegi Megyei Könyvtár és egyúttal „közkinccsé” tesz egy szép, árnyas, ám ez idő szerint kevesek által látogatott teret. A megyei könyvtár helyén régen a város szabadtéri színpada állt, a könyvtár vezetősége pedig kultúrparkká kívánja alakítani a Deákteret. Az intim hangulatú téren zenés szombat délelőttöket szerveznek, kiállítások, bemutatók vonzzák majd a közönséget. A könyvtár amúgyis férőhelyszükében van, „elfoglalja” magának tehát az előtte lévő teret, a főbejárati lépcső alacsony podesztje valóságos kis színpadként fog funkcionálni.

Közgazdasági könyvtárak nemzetközi értekezlete

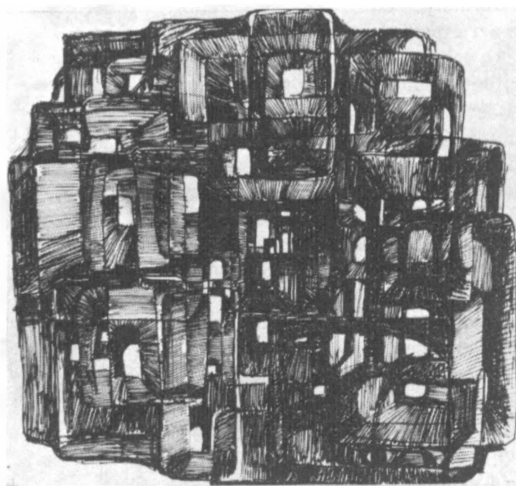
Az európai KGST-országok központi közgazdasági könyvtárigazgatóinak immár hagyományos – kétévenkénti – tapasztalatcserejére 1987. július 6–11. között, ezúttal ötödször a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárában került sor. A könyvtár légkondicionált „Erdei Ferenc” termében, kellemes körülmények között folyó budapesti megbeszélés résztvevőiként üdvözölhettük a bolgár, a csehszlovák, a lengyel, az NDK-beli és a szovjet könyvtáros és információs szakembereket. Első ízben kapcsolódtak be a testület munkájába olyan neves intézmények vezetői, mint a moszkvai Plehanov Közgazdasági Főiskola, a leningrádi Vozneszenszkij Pénzügyi Gazdasági Főiskola, a wroclawi Közgazdasági Akadémia és a lipcsei Kereskedelmi Főiskola könyvtárának igazgatói. Meghívottként jelen voltak a tanácskozáson a közgazdasági információs szakma neves magyar szakértői.

A konferenciát *Bora Gyula*, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tudományos rektorhelyettese nyitotta meg. A Művelődési Minisztérium képviselőjében jelen volt *Juhász Jenő*, a könyvtári osztály vezetője is. Bevezető előadásában Bora Gyula méltatta azt a fontos segítséget, amit a közgazdaságtudományok művelői számára a könyvtárak jelentenek. Hangsúlyozta, milyen fontos szerepet tölt be a KGST-országok közötti hatékony információáramlás, illetve információcsere fejlesztése a társadalmi-gazdasági feladatok megoldásában. Szükséges tehát, hogy a szakmai információ országok közötti közvetítése a közgazdasági könyvtárak tevékenységében is egyre erőteljesebbé váljon.

A megnyitót követően a résztvevők megtekintették az MKKE Központi Könyvtárát. Nagy figyelemmel hallgatták a könyvtár szolgáltatásairól szóló ismertetést.

A konferencia szorosan vett szakmai programja négy napba sűrűsödött. E viszonylag

rövid idő alatt a testület igen fontos kérdéseket vitatott meg. Ezek közül első helyen a szocialista országok közgazdasági könyvtárai közötti együttműködés, ennek új formái és fejlesztési lehetőségei kerültek napirendre. Az együttműködés egyik fontos útjának minősítették az erőforrások közös hasznosítását, a szocialista országok nemzetközi társadalomtudományi információs rendszeréhez (MISZON) való kapcsolódás elősegítését, illetve a rendszer továbbfejlesztésében való részvételt. Nagy jelentőségűnek ítélték meg az együttműködés további fejlődésében a közös kiadványok szerkesztését (például folyóiratlelőhely-jegyzék, szakkönyvtári kalauz stb.). A tanácskozáson elhangzott előadások és korreferátumok másik része a számítástechnika alkalmazásának nemzeti tapasztalataival foglalkozott. Különösen a mini- és mikroszámítógépek könyvtári, valamint az automatizált információs rendszerek társadalomtudományi alkalmazásai keltettek élénk érdeklődést. Ez utóbbiak közül a bolgár,

az NDK-beli tapasztalatok, illetve a SZUTA INION közgazdasági adatbázisról szóló beszámoló volt figyelemreméltó. A következő nagy témát, az egyes könyvtárak szolgáltatásait, szakmai munkáját számos előadás mutatta be. Igen érdekes elemző előadást tartottak a konferencián először részt vevő könyvtárak vezetői olyan kérdésekről, mint például a lengyel könyvtárak osztályozási rendszerei, illetve katalógusaik módszertani problémái.

Következtetések

A konferencián elhangzottak alapján a következő javaslatokat fogalmazta meg a testület: folytatni kell a vizsgálatokat, amelyek a MISZON automatizált információs rendszerébe való bekapcsolódás lehetőségeinek tisztázására irányulnak (részben a szervezeti, az igénybevételi kérdések, illetve a fejlesztésben való részvétel vizsgálatára); folyamatosan tanulmányozni kell a világon megjelenő legújabb információs technika és technológia alkalmazásának tendenciáit, az újabb nemzeti tapasztalatokat és a MISZON rendszer fejlesztési tapasztalatait, a megszerzett információk rendszeres cseréjével párhuzamosan; a tradicionális könyvtárközi együttműködés keretein belül a központi közgazdasági könyvtárak készítsék el az európai szocialista országok közgazdasági

könyvtárainak címtárát, a könyvtár nevének orosz nyelvű fordításával és az együttműködést szolgáló kódokkal kiegészítve; szükséges, hogy a tanácskozások közötti munka folyamatosságának biztosítása érdekében titkárságot hozzanak létre, amely a soron következő konferenciák mindenkor szervezőbizottsági elnökei mellett működik. Végül: az elhangzott beszámolókat és zárójegyzőkönyvet tartalmazó kiadványt el kell juttatni a tanácskozás résztvevőkhöz, a MISZON tanácsához, valamint az érintett nem kormányközi szervezetekhez (IFLA, FID).

A rövidített formában ismertetett javaslatokon kívül a jegyzőkönyvben rögzítésre került a következő konferencia lebonyolítására, valamint a budapesti tanácskozáson elhangzottakról megjelenő kiadványokra vonatkozó megállapodás is. A szakmai program a közös jegyzőkönyv aláírásával ért véget.

A könyvtárigazgatók budapesti tartózkodásuk során megtekintették az Országos Széchényi Könyvtárat, rövid autóbuszos városnézés keretében pedig Budapest nevezetességeivel ismerkedtek meg. A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem rektora, *Csáki Csaba* fogadást adott a tanácskozás résztvevői számára. A baráti hangulatú találkozón a Művelődési Minisztérium képviselőjében megjelent *Vilángo István* fősztályvezető is.

Alföldiné Dán Gabriella

Lapozgató

A Magyar Mezőgazdasági Múzeum 90. születésnapja alkalmából tanulmánygyűjteményt adott ki *A Magyar Mezőgazdasági Múzeum 90 éve* címmel, amelyben a múzeum adattáráról, könyvtáráról és közművelődési tevékenységéről szóló írások is helyet kaptak. A három összefüggő írás közül az első *dr. Knézy Judit*-é. *Az Adattár gyűjteményeinek történetéből* megtudhatjuk többek között, hogy a múzeumok gyűjteményeinek alakulásakor adattárinak nevezett anyagok részint könyvtárba való gyűjteményt jelentettek: régi könyveket, fényképeket, iratokat, esetenként plakátokat. Bizonyos időnek kellett eltelnie, amíg ezek a

holmik kikerültek a „tárgyi leltárkönyvből”, s a múzeum könyvtárával és az Országos Levéltárral való közös munka eredményeképpen megfelelő elrendezésüket és feldolgozásukat elvégezték. *A múzeum könyvtárának története* címmel *Taraba Mária* írt cikket, s ez részletesen áttekinti az intézmény kezdettől meglévő könyvtárának változatos sorsát, közelmúltbeli végleges és kielégítő elhelyezkedéséig. *Sági Pál Közművelődési tevékenység* című írása pedig a múzeum „szellemi gyűjteményeinek” hasznosításáról, közönség elé tárásáról, minél szélesebb körű megismertetéséről ad számot.

(A. R.)

Fitz József élete és munkássága

2. A könyvtárigazgató (1930–1945)

Fitz összefüggő, szisztematikusan felépített könyvtári kézikönyvet nem írt. Tanulmányai-
ból (*A bibliográfia. 1927; A könyvtári duplu-
mok értékesítése. 1935; A könyvtár gyűjtőköre.
1937; Mit olvassunk? 1941; Mennyit olvas-
sunk? 1942*), előadásaiból – ezek közül legfon-
tosabb az első könyvtárosképző tanfolyamon,
1937-ben tartott *Könyvtári igazgatás* című,
sokszorosításban is megjelent szövege – azon-
ban rekonstruálható gondolatrendszere. En-
nek részletes kifejtésére itt nincs terünk; egy
elemét azonban szükséges megvizsgálni.

Határozott elképzelése volt arról, mi a
könyvtár, mi a feladata, milyen társadalmi
megbízatásnak kell eleget tennie. Felfogása
szerint a könyvtár a könyv és az olvasó találko-
zóhelye, e rendszerből azonban legfontosabb
az olvasó, mert olvasó nélkül a „könyvnek
nincs értelme”. Egész könyvtárvezetői műkö-
dését ennek az elvnek a szüntelen szem előtt
tartása határozta meg: a könyvtár egész gépe-
zetét az olvasó érdekében kívánta mozgósítani.
Meggyőződése volt, hogy „A társadalom ak-
kor halad, emelkedik, ha művelik, ha sok »kul-
túr«-embere van”. Egy amerikai könyvtáros,
Wilson gondolatait is felhasználva a következő-
képpen határozta meg a könyvtárak feladatát:
„... a könyvtár a felnöttek iskolája és egyúttal
a demokrácia legfőbb támasza, mert amíg az
emberek egyike megvetheti a másikat tudat-
lanságáért, addig nem lehet szó igazi demokrá-
ciáról. Demokrácia csak egyenlő műveltségi
színvonalon álló társadalomban lehetséges.
Megalapozója az ifjúkorban az iskola, később
pedig a könyvtár megerősíti és továbbműveli.”
Ezt a gondolatot fejlesztette tovább 1942-ben,
amikor ezt írta: „Az emberiség jóléte és
együttélésének békessége nem az egyesek kivá-
lóságán és műveltségén múlik, hanem azon,
hogy a lakosság minél szélesebb rétegei szerez-

zék meg a műveltséget, mely a könyvekben
megőrzött tapasztalatokat gyümölcsöztetni
tudja, és a közös élet irányításában való részvé-
telre képesít. Mert a demokrácia csak ott lehet
kormányzóerő, ahol a nép átlagos műveltsége
magas és egyenletes, ahol az egyik társadalmi
osztálynak nincs oka megvetni a másikat annak
tudatlansága miatt, ahol tehát minden osztály
szellemileg megérett arra, hogy az állam kor-
mányzását átvegye.”

Ennek az írásban csak később rögzített gon-
dolatnak jegyében vette át 1930-ban a Pécsi
Egyetemi Könyvtár igazgatását. A pécsi 4 évet
Boda Miklósné tanulmányát (*Fitz József a Pé-
csi Egyetemi Könyvtár élén 1930–1934. Jubile-
umi Évkönyv 1774–1974. Pécs, 1974.*) felhasz-
nálva vázoljuk.

A Pécsi Egyetemi Könyvtár

A Pécsi Egyetemi Könyvtár viszonylag fia-
tal gyűjtemény volt. Az egyetem eredetileg
Pozsonyban kezdte meg működését; Pozsony
elcsatolása után Pécs felajánlotta, hogy folytas-
sa a baranyai városban működését az Erzsébet
Tudományegyetem. Az egyetem könyvtára
Pozsonyban maradt, a legfontosabb teendők
egyike tehát a könyvtár megszervezése volt.
A könyvtár állományának legértékesebb része
a Püspöki Könyvtár 35 ezer kötete (köztük
Klimó püspök könyvei) volt. *Zichy* püspök
1923-ban a püspöki könyvtár épületét is átén-
gedte az egyetemnek, így a legfontosabb felté-
tel már adott volt a működéshez. A könyvtár
állományához csatolták a húszas években Pécs
város könyvtárát, és különböző hagyatékokat
is sikerült megszerezni, valamint a többi ma-
gyar könyvtár is átengedett köteteket a saját
állományából. Az Egyetemi Könyvtár állomá-

nya gyorsan fejlődött, 1925-ben 87 840 kötetes volt, 1930-ban már 201 599 kötetből állt. Ez a gyors mennyiségi növekedés természetesen számos nehézséget is okozott. A több helyről összegyűjtött könyvanyag között sok volt a duplum, az állomány tekintélyes része kötetlen művekből tevődött össze, így könyvtári használatra nem volt alkalmas. Nagyobb baj volt, hogy az állomány gyakorlatilag feldolgozatlanul zsúfolódott a raktári polcokon, hiányos és rosszul szerkesztett katalógusa nem tette lehetővé a tájékozódást.

Fitz módszeresen kezdte meg pécsi munkáját. Feljegyzéseiből megállapítható, hogy könyvtárigazgatói megbízatását úgy értelmezte, hogy „mandátuma” egész Pécsre, sőt Baranya megyére is kiterjed. Feljegyzéseket készített magának Pécs és Baranya összes könyvtáráról (népkönyvtárak, iskolai könyvtárak, egyesületi gyűjtemények), később – mint látni fogjuk – könyveket juttatott ezekbe a gyűjteményekbe is. Elsősorban persze saját könyvtáráról készített különböző feljegyzéseket. Összeállította a könyvtár történetére vonatkozó irodalom bibliográfiáját, a gyűjtemény legértékesebb darabjairól jegyzeteket készített. Érdekes statisztikai táblázatot állított össze a magyar egyetemi könyvtárakról, ebből kiderült, hogy közülük a pécsi helyzete a legnehezebb.

A nehézségekből kivezető úton az első lépéseket azzal tette meg, hogy tárgyilagosan számbavette a könyvtár helyzetét. *Várkonyi Nándor*, aki munkatársa volt Pécsen, 1976-ban közreadott emlékiratában (*Pergő évek*) azt írta, többek között azért örültek Fitz kinevezésének, mert pénzt hozott a pécsi könyvtárnak. Ez az állítás inkább a vágyakat, mint a valóságot tükrözi. Éppen az 1930/31-es tanévben, tehát Fitz kinevezésekor, csökkentették a könyvtár állami támogatásának összegét csaknem a felére, tizezer pengőről 5129 pengőre. (A gazdasági világválság kellős közepe volt ez az időszak.) Fitznek tehát erősen korlátozott anyagi eszközök álltak rendelkezésére. A kevés pénzt elsősorban a tankönyvek és a segédkönyvek beszerzésére kívánta fordítani, felismerve, hogy az Egyetemi Könyvtár elsődleges feladata a hallgatók tanulmányainak támogatása.

A legsürgősebben elvégzendő feladatokról 1930 szeptemberében tervezetet készített, melyet a könyvtári tanács elfogadott. Két alapvető feladatot jelölt meg, melyeket a könyvtár normális működési feltételeinek megteremtéséhez végre kellett hajtani. Az első az olvasóteremmel volt kapcsolatos. A 24 férőhelyes olva-

sóterem alkalmatlan volt az 1400 hallgató, a tanárok és a nagyközönség igényeinek kielégítésére. Némi átalakítás révén sikerült egy nagy, 110 személyt befogadó olvasótermet kialakítani; a nagy olvasóterem mellett Fitz a tanárok részére külön kutatótermet is berendeztetett.

A második kiemelten fontos kérdés a katalógusoké volt, a raktári elhelyezéssel egybekapcsolva. Fitz álláspontja szerint csak a teljes rekatalógizálás és az új raktári rend kialakítása lehetett a megoldás. A raktárban bevezették a nagyság szerinti csoportokban történő elhelyezést. Hosszadalmasabb feladatnak ígérkezett az állomány rekatalógizálása. A tervezetben erre 3 évet irányozott elő. A katalógusokról, a katalógizálásról azt hirdette, hogy az olvasó szempontjait is figyelembe veendőnek kell tekinteni: „A közönségtől nem követelhető meg, hogy a katalógus használatához külön használati utasítást tanuljon meg.” Az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központnak *Prohászka Lajos* által kidolgozott katalógizálási szabályzatát vette alapul. Ezt kiegészítette konkrét utasításokkal, feldolgozási segédletekkel. A betűrendes katalógus mellett megkezdtek a tizedes rendszerű katalógus kiépítését is.

Fitz hétféle katalógust alakított ki: 1. betűrendes katalógus, 2. betűrendes katalógus az egyetem épületében, 3. tizedes rendszerű

szakkatalógus, 4. helyrajzi katalógus, 5. tárgyi címszó-katalógus – ez a címleírásban előforduló neveket, földrajzi elnevezéseket tartalmazta; Magyarországon Fitz alkalmazta elsőként (*Domanovszky Ákos: Index-katalógus, címszavas katalógus. = Magyar Könyvszemle 1937. 27. l.*), 6. tartalék katalógus. A 7. katalógus a tanárok, illetve a tanszékek között szétosztott, tehát nem egységes katalógus volt: minden tanár az őt leginkább érdeklő témákról, de csak azokról, kapott cédulákat. A cédulákat stencillel sokszorosították. Fitz valójában ekkor dolgozta ki kicsiben, szerényebb módon azt a feldolgozási rendszert, amit néhány évvel később a Széchényi Könyvtárban bevezetett. A katalógizáló osztály vezetője Várkonyi Nándor volt, az osztály a püspöki könyvtár köteteinek kivételével az állomány tekintélyes részét 1930 és 1934 között rekatalógizálta: 41 551 mű 53 771 kötetéről 362 110 cédulát készítettek.

A duplumok

Mivel az állomány eredete meglehetősen vegyes volt, nagy számban fordultak elő duplumok. Fitznek tehát ezekkel is kellett valamit kezdenie. A duplumokkal kapcsolatos nézeteit, illetve az elméleti tisztázás utáni gyakorlatot egy 1935-ös cikkében írta meg (*A könyvtári duplumok értékesítése. = Könyvtári Szemle 1935. 9. sz. 68–69. l.*).

Elvi kiindulása az volt, hogy a duplumok a drága férőhelyet „bitorolják”. A duplum jellemzője, hogy nehéz rajta túladni, mert gyakran elavult, csonka vagy érdektelen. Ezért az első teendő a védekezés: a könyvtárnak tudatos állományépítéssel el kell kerülnie a duplumok bekerülését; meg kell gondolni, milyen ajándékot fogadjon el a könyvtár. A gyűjtőkörtől idegen műveket nem szabad elfogadni. Ha azonban a könyvtárban mégis kialakul duplumállomány, valamit kezdeni kell vele. Ezután tért át a gyakorlati teendőkre. A külföldi nézetek és a gyakorlat ismertetése után a duplumjegyzékek kiadása mellett foglalt állást. A duplumjegyzékekkel kapcsolatban megállapította, hogy Magyarországon a könyvtárak együttműködése nincs megszervezve, ezért minden könyvtár maga próbálja megoldani ezt a kérdést. A pécsi gyakorlatot a következőkben foglalta össze: A könyvtár rendszeresen adott ki duplumjegyzékeket, 8–12–16 lapos, stencillel sokszorosított összeállításokat. Egy jegyzékre általában 300 címet vettek fel. Míg nagy

volt a duplumállomány, tematikus jegyzéket (jogi könyvek, földrajzi, történelmi művek stb.) adtak ki, később, amikor csökkent a duplumok száma, a feldolgozás során előkerült duplumokat egy szekrényben helyezték el betűrendben, s mikor ez megtelt, anyagát jegyzékben kiadták. A pécsi könyvtár az anyag értékesítésére határidőt tűzött ki. Egy hónapig vételre és cserére kínálták, utána 2 hétig ingyen válogathattak belőlük az egyetem tanszékei, majd a pécsi közművelődési intézmények. Ezen a módon a könyvtár 15 975 duplumtól szabadult meg, ezek közül 4282 kötetet cserébe adott, kapott érték 1548 kötetet, ingyen átengedett 11 693 könyvet. Cserepartnerek eléggé távoli helyekről is akadtak: még német intézmények is jelentkeztek. Az eladásnál egységes kulcsot alkalmaztak: ívenként 10 fillért kértek egy-egy könyvért, a keresettebb műveknél 20 fillért. Hogy a csere minél gyorsabban lebonyolódjon, a duplumjegyzékkel egyidőben keresőjegyzékeket is szétküldött a könyvtár.

A cikk végül az általánosítható tapasztalatokat összegezte. Megállapította, hogy valamilyen együttműködésre lenne szükség. „Nem hiszem, hogy akár állami szerv, akár bizottság kielégítően megoldhatná ezt a kérdést. Mindkettő nehézkes, a kereskedelmi jellegű dologhoz pedig könnyed lendület és lüktető tempó kell.” Felfogása szerint a megalakuló Magyar Könyvtáros Egyesület lehetne gazdája az értékesítésnek, illetve a duplumok cseréjének. Fitz három alapelvet rögzített le, melyek szerint az egész duplumakciót kezelni kellene. Az első elv szerint szükséges a könyvek árának megállapítása, itt a kereskedelmi (antikvárium) ár 20–25 százaléka lenne célszerű. Másodiknak a határidő kérdésével foglalkozott: gyorsnak kell lennie. Harmadikként a maradékkal kapcsolatos álláspontját fejtette ki: „Azt hiszem, ilyenkor félre kell tenni minden érzélgősséget, s el kell őket adni makulatúrának. Azokat a csonka, 19. század eleji lexikonokat, hírlapszámokat, vagy a hasonlóképpen a legrosszabb papírra nyomtatott egész szemetet, mely még makulatúrának sem alkalmas, el kell égetni.”

Azért idéztük bővebben felfogását a duplumokról, mert úgy érezzük, hogy könyvtárvezetői munkamódszerét jól nyomon lehet követni belőle. Egy-egy gyakorlati kérdés megoldását – esetünkben a pécsi könyvtár duplumainak felszámolását – Fitz először mindig elméletileg tisztázta, a szakirodalom alapján alakította ki felfogását, majd az elméletet átültette a gyakorlatba. A gyakorlati végrehajtás során le-

szűrt tapasztalatait, megfigyeléseit azután ismét általánosította az elmélet szintjén, így munkásságában az elmélet és a gyakorlat harmonikus egysége figyelhető meg. Nem állítjuk természetesen, hogy örökérvényű és vitathatatlan tételeket állított fel. A fenti esetben például úgy tűnik, hogy a „duplum” kategóriájába vonta össze az elavult és a sérült könyvek kivonását. Azt viszont állíthatjuk, hogy a felmerült kérdésekre a kor lehetőségeinek figyelembevételével fogalmazta meg elméleti igényű válaszait.

Vezetői erényei Pécssett bontakoztak ki. Jól válogatta ki munkatársait, önálló feladatokat bízott rájuk. Igazgatóként a könyvtár munkájának egy területét teljes egészében megtartotta saját hatáskörben: a szerzeményezést, illetve a pénzügyi jellegű dolgokat – erre a nehéz anyagi helyzet miatt szükség is volt. Várkonyi Nándor így jellemezte működését, és egyben arra is válaszolt, milyen magatartással érte el munkatársai bizalmát: „Mindezt mértéket tartóan, ágalás, szigor, követelőzés, önreklám s főként a dolgozók túlterhelése nélkül, a civilizált ember tapintatával” (*Várkonyi N.: Pergő évek, 199. l.*). Többször hangoztatott véleménye volt, hogy egy könyvtárt sem lehet bürokratikus úton vezetni, nem a forma, hanem a lényeg számít. Munkatársai sokszor figyelemzették erre az elvire, ha rendkívüli szabadságot kértek; a jó humorú Fitz ilyenkor kellő nagyvonalúsággal vette tudomásul a hivatkozási alapot (*45/742*).

Kollégái tudományos munkáit támogatta; ha lehetőség adódott, pártolta ösztöndíjkérelmeiket. A könyvtár tudományos jellegének erősítésére indította meg a szerény kivitelű, sokszorosításban megjelenő, de értékes tanulmányokat közreadó „Közlemények a Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Könyvtárából” elnevezésű sorozatot. Igazgatósága 4 éve alatt 34 szám jelent meg, maga Fitz is szerzője volt a sorozatnak, jelentései mellett 3 tanulmánya is megjelent.

Búcsú Pécsről

1933 nyarán ösztöndíjjal Nyugat-Európában járt, Németországban, Ausztriában és Belgiumban végzett könyvtári kutatásokat (*45/1263*). 1933 nyara még egy szempontból jelentős: ekkor vált bizonyossá elhelyezése Pécsről. Először Várkonyi Nándornak írt erről 1933. július 30-án (*45/966*). A levélben konk-

rétan nem írta meg, hova kerülne, csak annyit írt, hogy nem az Egyetemi Könyvtárról van szó. 1933-ban már eléggé közkeletű volt felhelyezése Budapestre, bár a kedélyeskedő hangú és stílusú levelekből – melyeket hozzá írtak – az derül ki, hogy úgy tudták: Pasteiner Iván lesz az Országos Széchényi Könyvtár, ő pedig az Egyetemi Könyvtár igazgatója (*45/193*).

1933 nyarán szembekerült az utódlás kérdésével. Érthetően azt szeretne volna, ha a megkezdett reformokat – melyek egyébként némileg lassúbb ütemben haladtak, mint ahogyan eltervezte – töretlenül folytatják. Először pécsi munkatársai közül Várkonyi Nándorra gondolt, ő azonban első világháborús eredetű hallgatókártsága miatt fizikailag alkalmatlan volt az igazgatói beosztással szükségszerűen együttjáró tárgyalásokra, értekezleteken való részvételre. Választása így *Szabó Pálra*, a könyvtár munkatársára esett. Ezt Várkonyi Nándornak is megírta, megemlítve neki, hogy esetleg vele jöhet új budapesti könyvtárába.

Később azonban módosította ezt a véleményét. Nem lehet pontosan nyomon követni, miért nem javasolta Szabó Pált igazgatónak. 1934 végén, amikor már Budapesten volt, emiatt némi kölcsönös feszültség, szemrehányás tapasztalható Fitz és Szabó Pál levélváltásában. Fitz azt vetette Szabó Pál szemére, hogy egyéni kutatásai és tanulmányai miatt elhanyagolta a könyvtári munkát, nem törődött a katalógusokkal annyit, mint szükséges lett volna. Szabó Pál viszont azzal érvelt, hogy ezeket Fitz tudtával tette, és Fitz sohasem adta jelét elégedetlenségének. (Tény, hogy a jogi végzettségű Szabó Pál bejárt az egyetemre, Fitz óráira vendéghallgatóként, amellel rendszeresen folytatott a könyvtárban bölcsészeti kutatásokat.) Nem lehet a kölcsönösen szemrehányó levelekből a teljes igazságot kihámozni (*45/649*).

Domanovszky Ákos, aki 1935-től a pécsi könyvtár igazgatója lett, így emlékezett kinevezésének körülményeire: „[Fitz] hét új katalógus munkálatait indította el, és modernizálta a könyvtári szolgálat minden ágát. Mikor négy évvel később a Széchényi Könyvtár főigazgatója lett, igyekezett odahatni, hogy olyasvalakit válasszanak utódnak, aki megbecsüli az ő reformművének eredményeit. Tudta rólam, hogy őszinte csodálója vagyok pécsi teljesítményének: s így számottevő része volt abban, hogy én kerültem a helyére. Programom ezzel eleve adott volt: az általa lefektetett vágányon haladva be kellett fejeznem a könyvtár állomá-

nyának újrafeldolgozását, és örködnöm kellett reformművének értetlensége, illetve továbbvitele fölött.” (*Vértessy Miklós: Fél évszázad az Egyetemi Könyvtárban. Beszélgetés Domanovszky Ákossal. = Könyvtáros 1977. 11. sz. 655. l.*)

1934 nyarán tehát Fitz Domanovszky Ákos kinevezéséért állt ki. Az igazgatói kinevezést azonban Domanovszky csak 1935-ben kapta meg. Átmeneti megoldásként *Holub József* egyetemi tanárt bízták meg a könyvtár ügyeinek intézésével. Fitz nem szakadt el a könyvtártól. 1934 őszén még többször leutazott a könyvtári bizottság üléseire, és nyilván érvelt ezeken az alkalmakon is Domanovszky kineveztetése mellett. De később is szoros kapcsolatban állt a pécsi könyvtárosokkal, áthelyezési kérelmeiket, különböző ügyeiket igyekezett támogatni a Széchényi Könyvtár főigazgatójaként. Meglehet, hogy erre utalt Várkonyi Nándor emlékiratában, amikor azt írta, hogy Fitz, mint a pécsi egyetem magántanára, lekötelezettje volt Pécsnek: „Azonkívül, mint Thienemann egy elejtett szavából megtudtam, de amelynek értelme csak később világosodott meg előttem: a magán- és rendkívüli tanári habilitációk, promóciók stb. »üzletet« is jelentettek az egyetem számára. Így például Fitz József az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatójának volt kiszemelve, habilitációja révén az egyetem lekötelezettje lett, s amikor e legmagasabb könyvtárosi stallumot elnyerte, helyzeténél és összekötetéseinél fogva hathatósan szolgálhatta az egyetem érdekeit.” (*Várkonyi N.: Pergő évek. 336. l.*)

Nem valószínű, hogy ilyen „üzleti” jellegű lett volna Fitz és Pécs kapcsolata. Fitz megkedvelte a várost. Igyekezett aktívan részt venni Pécs szellemi életében, a könyvtárban kiállításokat rendezett, előadásokat tartott. Amikor megalakult a Janus Pannonius Társaság, 1931. június 10-i alakuló ülésén a társaság megválasztotta titkárának (*45/1156*). Rendszeresen részt vett a társaság munkájában, egyik tagja volt a Janus Pannonius Társaság által kiírt regény pályázat bírálóbizottságának (*Tüskés Tibor: Fülep Lajos Zengővárkonyban. = Triptichon. 1986. 459. l.*). A regény pályázati beszámolót Várkonyi Nándor helyett ő olvasta fel (*Tüskés T.: i. m. 464. l.*). Budapesten több alkalommal képviselte a Janus Pannonius Társaságot (*45/886*). A pécsiek és Fitz kapcsolata meggyőződésünk szerint nem nélkülözte a kölcsönös rokonszenv, barátság elemeit; nem üzleti jellegű kapcsolat volt.

Annyiban igaza van Várkonyinak, hogy Pécs lett egyetemi magántanár, és később, már 1940-ben, a pécsi egyetem terjesztette fel a címzetes nyilvános rendkívüli tanári címre nem sokkal a bölcsészkar megszüntetése előtt. Ez utóbbi vitathatatlanul gesztus volt Fitz felé (*45/738*).

Magántanári habilitációja

Magántanári habilitációja során azonban – szerintünk – nem lett lekötelezettje az egyetemnek: komoly tudományos eredmények hitelesítették a *venia legendi*, azaz az egyetemen való tanítás engedélyezésének megadását. Az egyetem 1932. március 18-i ülése foglalkozott magántanári habilitációjának ügyével, október 19-i ülése pedig jóváhagyta azt. Koltay-Kastner Jenő dékán 1932. október 24-én kérte, hogy magántanári próbaelőadása ügyében keresse fel (*45/318*). Az egyetem *Vargha Damján*t kérte fel Fitz tudományos munkásságának elbírálására. Az irodalomtörténész egyetemi tanár 1932. október 4-i keltezéssel nyújtotta be „Véleményes jelentés dr. Fitz József pécsi egyetemi könyvtárigazgató magántanári habilitációja ügyében” című bírálatát (*45/318*). Vargha a bevezető részben megállapította: „Dr. Fitz József egyetemi könyvtárigazgató mintegy két évtizedes tudományos könyvtártani irodalmi és gyakorlati működésével, műveinek tudományos értékeivel méltón rászolgált arra, hogy Karunk a tanítási jogosultság (*venia legendi*) szabályszerű képesítést (habilitáció) neki megadja.” Műveinek ismertetése után – melynek során a Hess András-könyvről megállapította: „ő maga is ezt tekinti habilitációs munkájának” – Vargha ismét átfogóan értékelté eredményeit, egyben javasolta: „Dr. Fitz József irodalmi munkásságával, kutatásainak új eredményeivel, feldolgozásainak kiválóan tudományos értékeivel méltán rászolgált arra, hogy Karunk neki a Könyvismeret és könyvtártan tárgykörből a *venia legendi* megadja.”

Koltay-Kastner Jenő dékán 1933. január 26-án küldte meg Fitznek a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium hivatalos iratát, melyben a minisztérium hozzájárult, hogy Fitz óráit a tanrendben meghirdessék (*45/318*). Fitz heti 4 órában 3 tárgyban hirdetett előadásokat az 1932/1933-as tanév második félévében. Heti 1 órában „A könyv a klasszikus ókorban”, heti 2 órában a „Bevezetés a bibliográfiába”, és

heti 1 órában a „Mátyás király könyvtára” című előadásaival kezdte meg oktatói tevékenységét az egyetemen. Kérvényezte, hogy óráit ne az egyetem épületében kelljen megtartani, hanem a könyvtárban, ahol a szükséges segédkönyvek rendelkezésre állnak. Az egyetem ehhez 1933. február 9-én járult hozzá (45/318).

Nem volt nagyon sok hallgatója: egy-egy óráján 3–4 diák vett részt. Volt egy vendég-hallgatója is: dr. Szabó Pál, a könyvtáros, és volt jogász is a hallgatók között: Dénes Imre, aki évtizedekkel később, 1959-ben írt levelet egykori tanárának abból az alkalomból, hogy Fitznek megjelent nyomdászattörténeti összefoglalójából az első kötet; emlékeztetve Fitzet a közös munkára. Azért nem volt több hallgatója, mert órái szabadon választható tárgyak voltak; az elhelyezkedésnél ezeket a stúdiókat nemigen vették figyelembe. Hogy emlékezetes órákat tartott, azt viszont az említett egykori diák jelentkezése bizonyítja.

A hazai könyvtáros társadalom őszintén gratulált Fitznek magántanári habilitációjához. Czeke Marianne 1932. december 18-án megállapította, hogy a magántanári habilitáció nem kizárólag tudományos munkásságának szólt, hanem „...valóságos tanítói működésének, amellyel könyvtára tisztviselői körében a havi kiadványok után ítélve egy bibliográfiai Fitziskolát nevelt” (45/109).

A Széchényi Könyvtár élén

1934. július 1-től kapta meg igazgatói kinevezését az OSZK élére. 1935 júliusától főigazgató lett. Kinevezése egybeesett az OSZK helyzetét módosító, szervezetét megváltoztató 1934. évi VIII. tc. hatálybalépésével. E rendelet a Magyar Nemzeti Múzeum szervezetébe tartozó különböző tárakat, melyek egymástól szervezetileg elkülönültek (Nyomtatvány- és Kézirattár, Hírlaptár, Zeneműtár), egy főigazgatóság alatt egyesítette. A Széchényi Könyvtárban uralkodó körülmények meglehetősen ellentmondásosak voltak ebben az időben. A gyűjtemény munkáját megszabó módszerek és elvek évtizedekkel korábban alakultak ki, a megkezdett és kellő következetességgel végig nem vitt reformok csak a könyvtár tevékenységének egyes területeire terjedtek ki. Nehezen áttekinthető volt a raktári rend, három elv érvényesült benne: az állomány egy része már *numerus currens* szerint raktározódott, tekinté-

lyes része azonban még szak szerinti raktári rendben, míg egyes állományrészek provenienciájuk (eredetük) szerint sorakoztak a raktári polcokon. A raktárban, mely persze szűk volt, a könyvek, nyomtatványok nagy része „ömlesztve”, áttekinthetetlenül volt elhelyezve (1936-ban 1 488 259 könyvtári egységből 742 719 nem volt hozzáférhető a raktárban uralkodó kaotikus állapotok miatt. Ezek nagy része aprónyomtatvány volt). A raktári kérdés megoldására Fitz korszerű vasállványok beszerzését szorgalmazta; anyagi okok miatt azonban ezeket nem sikerült beszereltetni. Valamit javított a raktári férőhelyen, hogy áttértek a numerus currens szerinti elhelyezésre, megnyugtató megoldást azonban csak új épületrész megszerzése nyújtott volna. Erre 1939-ben sor is került, amikor a könyvtár egyes gyűjteményei (Zeneműtár, Plakáttár, Színház-tár, Térképtár, Hírlaptár) átköltöztek a Nemzeti Múzeum épülete mögötti ún. Festetics-palotába.

A másik nagy, megoldásra váró feladat a katalógusok kérdése volt. A könyvtár elavult, rossz, pontatlan, kézzel írt katalógusa helyett Fitz korszerű katalógusrendszert kívánt kiépíteni. Egy 1935 októberében elmondott beszédében a következőképpen foglalta össze felfogását a könyvtár katalógusáról: „Olyan katalógust akarunk, mely korszerű, helytakarító és lerögzíthető, gyorsan áttekinthető, internacionális alakú és főként nem egy, hanem több katalógust óhajtunk. Külön katalógust a közönség számára s külön katalógust a könyvtár tisztviselőinek munkaeszközként. S nem csak betűrendes, hanem szakkatalógust, tárgyi címszókatalógust, vezérszókatalógust és helyrajzi katalógust is.” (45/1409). E sokféle katalógust gépesítés, vagyis a szükséges példányszámú cédulák sokszorosítása nélkül nem lehetett volna megvalósítani. Fitz és munkatársai – főleg Goriupp Aliz – a német gyártmányú Adrema-gép mellett döntöttek. Goriupp Aliz a helyszínen, Németországban is tanulmányozta a gépet, könyvtárakban és a gyártó vállalatnál is.

Természetesen nem a technikai jellegű kérdések érdekelték elsősorban Fitz Józsefet és Goriupp Alizt. A nagyteljesítményű gép üzembeállításának előfeltétele a könyvtári feldolgozás egész menetének reformja volt; egy világos könyvtári nagyüzem kialakítása. Goriupp Aliz 1935. augusztus 3-án már Budapesten foglalta össze németországi tanulmányútjának tapasztalatait (45/1409). A jelentés

alapján készült, feltehetően Goriupp Aliz megfogalmazásában az a dátum és aláírás nélküli „Munkamenetervezet”, mely alapja lett a feldolgozó munkának. Nem a németországi tapasztalatok mechanikus átvételéről volt szó, hanem az OSZK adottságait, igényeit is figyelembe vevő programról. A tervezet, illetve Goriupp Aliz 1937-ben a *Magyar Könyvszemlében* megjelent írása (*A katalógussokszorosítás problémái*) alapján a következőképpen alakult a feldolgozás munkamenete, a könyvtári „futószalag”: 1. A beérkezett, illetve újrafeldolgozott könyvet kísérlappal látták el, mely végighaladt a feldolgozás egyes állomásain. Innen a könyv és a kísérlap a számozóhoz került, aki 2. egyforma méretű könyvekből összeállított egy méternyi sort, a könyvet és a kísérlapot ellátta helyrajzi számmal, majd továbbította a címleíróhoz. 3. A címleíró elkészítette a kísérlapon a címleírás fogalmazványát. 4. A szakozó beszakozta a könyvet, és ellenőrizte a címleírást, aláhúzta az utalószavakat és kijelölte a cédulák számát. Itt elvált egymástól a könyv és a kísérlap. A könyv a címkézőhöz került, aki felragasztotta a kötetre a helyrajzi számot. 5. A kísérlapról az Adréma-üzemben elkészült a leírások lemezre préselése, ezt a korrektor ellenőrizte, az esetleges hibákat kijavította, majd 6. a gép kezelője elkészítette a szükséges példányszámban a cédulákat. A kész cédulákat átadta a kísérlappal együtt a cédu-laosztályozónak, aki 7. a betűrendes katalógusba kerülő cédulákon aláhúzta pirossal a megfelelő utalószavakat, betűrendbe sorolta a cédulákat, és átadta a cédulabeosztónak, aki beosztotta a betűrendes katalógusba. A szakkatalógusba kerülő cédulamennyiséget a kísérlappal együtt a szakkatalógus kezelője kapta meg, aki 8. a szákszámokat ráírva a cédulákra, azokat beosztotta a szakkatalógusba. A kísérlapot a szerzeményi osztályra küldte, ahol azokat betűrendben tárolták.

Fitz a Fővárosi Könyvtár (a mai FSZEK) által használt tizedes rendszer bevezetése mellett döntött. Goriupp Aliz a szakozóosztály munkatársaival, *Csapodi Csabával* és *Clauser Mihálllyal* együtt a Fővárosi Könyvtárban ismerkedett meg a tizedes rendszerrel. A Fővárosi Könyvtár rendszerét a gyakorlatban némileg módosították, igyekeztek áttekinthetőbbé tenni a tizedes rendszerű katalógust. „Hogy a számok sorrendjének megértését könnyítsük, a szakcsoport első jegyét, tehát a főszakot pirossal írtuk. Ezáltal hívjuk föl a figyelmet arra, hogy az első számjegy a fontos, a többi

csak továbbtagolás” – fogalmazta meg *Csapodi Csaba* egy cikkében a követett gyakorlatot (*A néma katalógus. = Magyar Könyvszemle 1939. 279. l.*).

Rekatalogizálás, bibliográfiai munkálatok

Fitz a könyvtár állományának rekatalogizálását 15 év alatt tervezte elvégezni. 1941 március közepéig 100 363 felvétel, 506 048 cédula készült (*Goriupp Aliz: Statisztikai adatok az Országos Széchényi Könyvtár öt évi címfelvétele-sokszorosításáról. = Magyar Könyvszemle 1941. 176–177. l.*). Goriupp Aliz 1958-ban mérleget vont a rekatalogizálás munkamenetéről, megállapította, hogy az eredetileg 15 évre tervezett program kb. 50 százalékban valósult meg: a közbejött háború megakadályozta az eredeti terv szerinti ütem tartását (*Goriupp Aliz 1894–1979. = OSZK Évkönyve 1978., 1980. 12. l.*)

A rekatalogizálás 1936. január 1-jén indult meg. Fitz a könyvtár egész ügymenetét, szervezetét és elhelyezését módosította. 1936. február 4-én igazgatói utasítást adott ki: „...az Országos Széchényi Könyvtár a katalógizálás új módszerére tér át, s több rendszerű, adrémalemezről sokszorosított katalógusok felállítását kezdi meg. Mindaddig, míg a régi cédulakatalógus át nem íratott adrémalemezre, a katalógizálási munkálatok lesznek a könyvtár első feladatai, melyekre a könyvtár igazgatóságának a legnagyobb gondot kell fordítania. E feladatok teljesítésének sikere érdekében mindenekelőtt szükséges az egyes osztályok hivatalos helyiségeinek a célnak megfelelő gazdaságos beosztása”. Álljon itt az OSZK 1936-tól érvényes szervezeti felépítése, az egyes egységek vezetőinek nevével: I. Titkárság, dr. *Posonyi Erzsébet*; II. szerzeményosztály, dr. *Asztalos Miklós*; III. nyomtatványtár, dr. *Goriupp Aliz*; IV. Hírlaptár, dr. *Rédey Tivadar*; V. kéziratár, dr. *Bartoniek Emma*; VI. ősnymtatványok és Hungarica, dr. *Pukánszky Kádár Jolán*; VII. zeneműtár, *Lavotta Rezső*; VIII. aprónyomtatványtár, dr. *Pánity Vukoszava*; IX. bibliográfiai osztály, dr. *Kemény György (45/1402)*. A következő évben, 1937-ben szervezte meg Fitz a referenc-osztályt. A *Magyar Könyvszemle 1938. évfolyamának 337. lapján* megjelenő rövid közlemény így foglalta össze az osztály feladatait: „A könyvtár katalógus-termében szolgál-

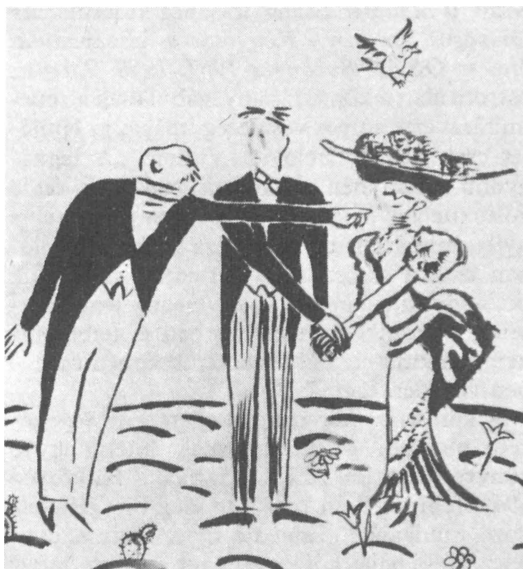
latot teljesítő reference-tisztviselők nemcsak a könyvtár mikénti használatáról nyújtanak felvilágosítást, hanem a katalógusok kezeléséről, a könyvtár anyagáról, sőt az olvasót érdeklő kérdések irodalmáról is. Ugyanitt nyerhet felvilágosítást a könyvtári anyagról szerezhető fényképmásolatokról... A reference-szolgálat telefonon is igénybe vehető.” 1939-ben hozta létre Fitz a térképtárat mint önálló különgyűjteményt. Szívén viselte az új tár ügyeit. A térképkatalogizálás tárgyában például értekezletet hívott össze külső szakemberek részvételével is (*Borbély Andor: A térképkatalogizálás kérdése. = Magyar Könyvszemle 1942. 399. l.*).

A térképtár, a térképek katalogizálása kapcsolódott Fitz reformtörekvéseinek másik nagy területéhez, a bibliográfiai munkálatokhoz is. Felismerte, hogy a Széchényi Könyvtár alapvető feladatai közé tartozik a magyar nemzeti bibliográfia megteremtése, kiadása. Az elvi felismerés ugyan már a húszas években megtörtént, de Fitz volt az, aki végre is tudta hajtani ezt a feladatot. Az éves könyvészet kiadását az 1936-os évvel indította meg. Itt kapcsolódott a bibliográfia a katalogizálás munkájához: elgondolása szerint a kötelespéldányok adrémalemezre rögzített címléírásaiból kell összeállítani az éves könyvészeteket. Látható, mennyire korszerű és racionális munkamenet mellett döntött. Mint ismert, az éves könyvészetek az 1936–1941-es évekről jelentek meg, betűrendes formában. Tervei szerint az öt éves anyagot kumuláló kötetek viszont szakrend-

ben jelentek volna meg. Az éves könyvészetek a könyvanyag címei mellett a hírlapokét is tartalmazták, pontosabban az 1936-os kötetben jelent meg az alapjegyzék, melyhez a további kötetekben az évi változásokat regisztráló pótlások jelentek meg. Az 1941-es kötet már a zeneműveket és a térképeket is felsorolta.

Az éves könyvészet megindítása csak az alapot jelentette Fitz nagyszabású terveihez, a retrospektív ciklus hiányzó kötetait is ki akarta adni. Kozocsa Sándor egészítette ki és rendezte sajtó alá 1939–1942-ben *Barcza Imréné* az 1911–1920-as évek hazai könyvtermését számbavevő gyűjtését. A különböző szakbibliográfiákat a nemzeti bibliográfia rendszerébe kívánta beépíteni. *Dubovits Istvánnal*, a Földrajzi Társaság könyvtárosával a földrajzi szakirodalom könyvészetét kívánta összeállíttatni. *Haraszthy Gyula* tanulmányából ismert, hogy *Keller Jenőt* 1942-ben egy botanikai ciklusbibliográfia elkészítésével bízta meg. Elkészült az 1936 és 1940 közötti évek magyar természettudományi szakbibliográfiájának kéziratát is. Fitz megpróbált pénzt szerezni a bibliográfia kiadására (*Haraszthy Gyula: Az OSZK fejlesztésének irányai Fitz József főigazgatósa idején 1934–1945. = OSZK Évkönyve 1982–1983., 1984. [1987.] 132–133. l.*). Sikert viszont megjelentetni Kozocsa Sándor éves irodalomtörténeti bibliográfiáit, csakúgy mint *Nagy Júlia* összeállítását az 1936 és 1940 között megjelent térképekről és *K. Dediszky Izabella* összeállításában ugyanennek az öt éveknek a zeneműveit feltáró bibliográfiát.

Külön sorozatban, 10 kötetben kívánta megjelentetni *Magyarország időszaki sajtójának könyvészetét*. E nagyszabású vállalkozásból csak három kötet jelent meg: *Dezsényi Béla: A magyar hírlapirodalom első százada, 1941; Monoki István: A magyar időszaki sajtó a román uralom alatt 1919–1940, 1941; Kemény György: Magyarország időszaki sajtója 1911–1920-ig, 1942.* Fitz megkísérelte a Hungarica-bibliográfia ügyét is kimozdítani a holtpontról. Szerette volna kiadni *Apponyi Sándor* gyűjteményének leíró katalógusát, az ötödik kötetet; illetve egy nagyszabású Hungarica-bibliográfia előmunkálatairól is folytatott tárgyalásokat. *Telkes Lászlóval*, a New Yorkban lévő Magyar Tájékoztató Könyvtár vezetőjével váltott e kérdésben leveleket. Az volt az elképzelése, hogy Telkes gyűjtse össze az 1920-as és az 1930-as években Amerikában kiadott magyar vonatkozású műveket (45/697). Telkes László az anyag gyűjtését meg is

kezde, de a világháború miatt ez a kezdeményezés is abbamaradt (*Rónai Tamás: A New York-i Magyar Tájékoztató Könyvtár történetéhez. = Magyar Könyvszemle 1978. 81–85. l.*).

Fitznek munkájában sokszor az emberekkel is meg kellett küzdenie. Nem annyira a könyvtárban, bár arról is van tudomásunk, hogy le kellett szerelnie egyes munkatársai méltatlankodását: előfordult, hogy valaki tiltakozott, amiért a „koszos duplumok közé kerül, amikor azokat érinteni is irtózik”. A nehezebb feladat a háború alatt fokozódó beavatkozási kísérletek kérdése volt. Egyik legsúlyosabb ilyen konfliktusára a VKM képviselőjével került sor. 1943. április 30-án összeszólalkozott *Schneller Vilmos*ssal, aki a VKM-ben a könyvtári ügyeket intézte. A nézeteltérés kiváltó oka az volt, hogy Schneller Fitz hozzájárulása nélkül be akarta rendelni szolgálatra a minisztériumba Dezsényi Bélát. Fitz ehhez nem járult hozzá. Levelében a következőképpen fogalmazta meg elvi kifogását a minisztérium eljárásával szemben: „Nekem az az érzésem, hogy az ügy mélyén a könyvtár funkciójára és a feladatokra vonatkozó felfogásbeli ellentét lapang, melynek a munkamegszakítás és a tanfolyamokon kiképzett és újoncokkal egyhamar nem pótolható szakembereim (mint Clauser, Varjas, Dezsényi) ellenzésem és kívánságuk ellenére a VKM részéről való fokozatos elvonásuk csak egyik tünete.” (45/611).

Fitz működésének, a megkezdett reformoknak első eredményei 1940–1941 körül éreztették hatásukat. Javult a könyvtár anyagi helyzete, a könyvtár működése minden területen érezhetően jobb lett. Nem sikerült azonban minden reformgondolatát megvalósítani, a helyhiányon, a raktári kérdés megoldatlanságán, a nyitvatartási idő meghosszabbításának feltételein nem tudott lényegesen változtatni. A kibontakozás azonban biztató volt, de ezeket a reményeket egy csapásra elsodorta a háború. Az állomány – és tegyük rögtön hozzá: az embermentés – lett Fitz tevékenységének a háborús években meghatározó eleme.

A második világháború időszaka

A könyvtár működésére 1943-tól már egyre jobban rányomta bélyegét a háború. Az állomány első részét, a legértékesebb műveket 1943. április 28-án helyeztette biztonságba. Egy akkor készült kimutatás szerint (45/1422) a Magyar Nemzeti Bank veszprémi óvóhelyén

60 ládát helyezett el a könyvtár: az első 20 láda az Apponyi-gyűjteményt tartalmazta, a 21–49. ládákban főleg kéziratok voltak, a további ládákban az RMK-kötetek kaptak helyet. Az anyagot Fitz a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium megbízottainak jelenlétében adta át *dr. Torzsay-Biber András*nak, a Magyar Nemzeti Bank képviselőjének. Fitz hagyatékában két gépelt feljegyzés található a veszprémi anyagról. 1944-ben már nem érezte biztonságban Veszprémben a könyveket. Október 24-én kérte a Központi Szállítási Parancsnokságot, hogy adjanak gépkocsikat az anyag elszállítására, mert az óvóhely légvédelmi szempontból „kiválóan bevált, azonban rejtekhely gyanánt a dolog természeténél fogva esetleges zavarok idején semmiképpen nem megfelelő”. Fitz a jelek szerint Pannonhalmára szeretne volna szállíttatni a könyveket. Egy 1944. december 20-i keltezésű, *Pro memoria* elnevezésű gépirat a következőket tartalmazza: „1944. december 20. de. 12 órakor dr. v. Németh Ernő a Magyar Nemzeti Bank elnöki osztályáról értesítette *dr. Fitz Józsefet*, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatóját, hogy a Nemzeti Bank őrzésére adott nemzeti múzeumi anyagot Veszprémből vonaton elszállították s ez a Nemzeti Bank aranykészetével együtt Fertő-Almás vasútállomáson megfelelő őrizet alatt van. Amennyiben a Nemzeti Múzeumnak kívánságai lennének (a Pannonhalmára való szállítást továbbra is óhajtja) forduljon a Nemzeti Bank soproni fiókjának igazgatóságához.” (45/1422). A könyvanyag kiszállítását Fitz tehát igyekezett megakadályozni. Sikertelenül. Mint *Waldapfel Eszter* írásából kiderül (*Az Országos Széchényi Könyvtár a felszabadulás óta. = OSZK Évkönyve 1957. 1958. 9. l.*) az ostrom alatt a könyvtár anyagából csak a zene-műtárat érte súlyos veszteség, magát az épületet csak néhány belövés. Viszont „A legnagyobb veszélyben ritkaságainknak az a része volt, melyet a vezetőség akarata ellenére, a nyilas minisztérium Nyugatra szállított. Valóban csak a szerencsés véletlennek tudhatjuk be, hogy ez az anyag, könyvtárunk legértékesebb, nemzetközi viszonylatban is felbecsülhetetlen kincsei, 1945 szeptemberében épségben visszaérkezett.”

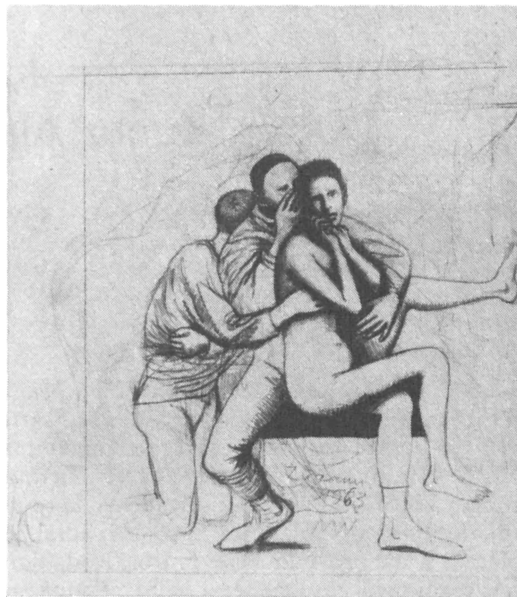
A könyvtári állomány mellett Fitz igyekezett menteni a pusztulásnak kitett egyéb könyvanyagot is. A Pesti Izraelita Hitközség 1945. február 9-én köszönte meg Fitz önfeláldozó munkáját: „Engedje meg, hogy ezúton fejezzük ki hálás köszönetünket azért az önfel-

áldozó munkáért, amellyel Ön a fasiszta uralom alatt a zsidó kultúrártékek átmentése érdekében közreműködött. Így elsősorban azért mondunk hálás köszönetet, amiért a kormány rendelkezéseivel ellentétben a papírmalomtól és az élegetéstől mentette meg a zsidó írók és költők munkáit, valamint amiért a maga nemében páratlan értékű gyomai Kner-könyvtárt átmenteni szíves volt. Végül, de nem utolsósorban, mondunk forró köszönetet amiért az Országos Magyar Zsidó Múzeum és Ferenc József Rabbiképző Intézet értékeit és könyveit a Nemzeti Múzeumban helyezhettük el az Ön jóváhagyásával és így sikerült ezeket a pusztulástól és a fosztogatók kezeitől a jövő számára átmentenünk.” (45/1214). *Trócsányi Zoltán* beszámolójából tudjuk, hogy Fitz fellépett a német katonák garázdálkodása ellen, amikor azok a Múzeum körüli antikváriumokat fosztogatták (*A budapesti német könyvharacoslás. = Magyar Könyvszemle 1945. 11. l.*).

Haraszthy Gyula írásaiból ismert, hogy a könyvek mellett az embereket is megkísérelte menteni. A munkaszolgálatra behívott *Halász Gábort* 1943-ban még sikerült felmentetnie, 1944-ben azonban már nem. De nemcsak a könyvtár munkatársai érdekében lépett fel. Megkísérelte *Radnóti Miklós* és *Szerb Antal* leszereltetését is kiharcolni. Tudjuk, hogy erőfeszítései sikertelenek voltak.

1945 tavaszán hozzálatott a könyvtár munkájának újraindításához. Munkatársai segítségével terveket dolgozott ki. A károk helyreállítása mellett legfontosabbnak a köteleispéldányszolgáltatás beindítását tartotta. Dezsényi Béla elképzelése alapján az a terv körvonalazódott, hogy a még bizonytalan vasúti közlekedés miatt felkérjük a vidéki könyvtárakat: ideiglenesen gyűjtsék be a körzetükben működő nyomdák termékeit – főleg Debrecenre gondoltak (45/1395).

Az 1945-ös rendeletek értelmében a közszolgálatban álló tisztviselőknek igazoló eljárás kellett részt venniük, és számot adniuk az elmúlt években folytatott tevékenységükről. Az eljárás nem, a végeredmény azonban nyilván meglepte Fitzet. A Magyar Nemzeti Múzeum Igazoló Bizottsága 1945. május 7-i határozata Fitzet a főigazgatói állásra alkalmatlannak ítélte. A későbbi levéltári kutatásoknak kell pontosan tisztáznia, hogy egyes múzeumi személyek valójában milyen kifogást emeltek ellene. Ameddig nem kerülnek elő az ügyet tárgyaló iratok, csak azt a megállapítást tehet-

jük, hogy igazságtalan ítélet született; pontosabban nyilvánvalóan politikai jellegű: a megváltozott politikai intézményrendszer az előbbi államhatalom vezető beosztású személyeit – egyéni tevékenységüktől függetlenül – eltávolította a vezető beosztásokból. Ezt alátámasztja egyébként az ítélet is, mely közszolgálatban való meghagyása mellett nyilvánította alkalmatlannak a vezető tisztségre, magyarán beosztottként a könyvtárban maradhatott.

1945. május 11-én kérte az akkori minisztert, *Teleki Gézát*, hogy jelöljön ki számára új szolgálati helyet. Egyben javasolta, hogy mit tanítani szeretett volna. Hosszú beadványban szövegezte a könyvtárosképzés szükségességéről, megállapítva: „Könyvtárosképzésünket – amint Holub József a Magyar Könyvszemle 1923. évfolyamában kifejtette – legcélszerűbben a budapesti egyetem keretében lehetne intézményesíteni. Arra kérem tehát Excellenciádat, feltéve, hogy az egyetem személyem ellen nem emel kifogást, méltóztassék az egyetemen tartandó könyvtártudományi (könyvtártani és könyvtörténeti) előadásokkal megbízni és elrendelni, hogy a jövőben alkalmazandó könyvtárosjelölteknek ilyen előadások anyagából kolloquálniuk kell.” (45/1214). Az egyetemi képzés ekkor még nem kezdődött el, így ez az elképzelése csak évek múlva valósult meg. (*Folytatjuk*)

Pogány György

Kuncz Aladár, az iskolai könyvtáros

1886. január elsején született a *Fekete kolostor* írója, Aradon. „Egykönyves” író. A *Fekete kolostor* hosszú éveken át csupán a könyvtárak kincse volt, magángyűjtemények féltve őrzött, ronggyá olvasott darabja. Évtizedeken keresztül alig esett szó róla, csak 1963-ban adták ki először a háború után. Nevét írói, irodalom-szervezői tevékenysége teszi halhatatlanná, az irodalomtörténet nem tartja számon, hogy iskolai könyvtárosi munkát is végzett!

Kora gyermekségétől a könyvek bűvkörében élt. Édesapja, *Kuncz Elek*, az elismert, jeles pedagógus úgy nevelte gyermekeit, hogy a kultúra szeretete természetes igényükké vált.

Kuncz Aladár a középiskolai önképzőköri könyvtárosi tiszttét töltötte be diákkorában. A kolozsvári piarista gimnáziumban szerzett érettségije után a méltán nagyhirű *Eötvös Kollégium* diákja lett. A kollégium színvonala az egyeteménél is magasabb volt; s e színvonalat többek között a kollégium gazdag könyvtára biztosította.

Kuncz Aladár már diákkorában sokat olvasott: *Jókait*, *Kisfaludy Károlyt* – főként a romantikusokat szerette. Később *Kemény Zsigmond* lett a kedvence; ezekben a művekben a lélekrajz és a csapongó, izzó szenvedélyek foglalkoztatták.

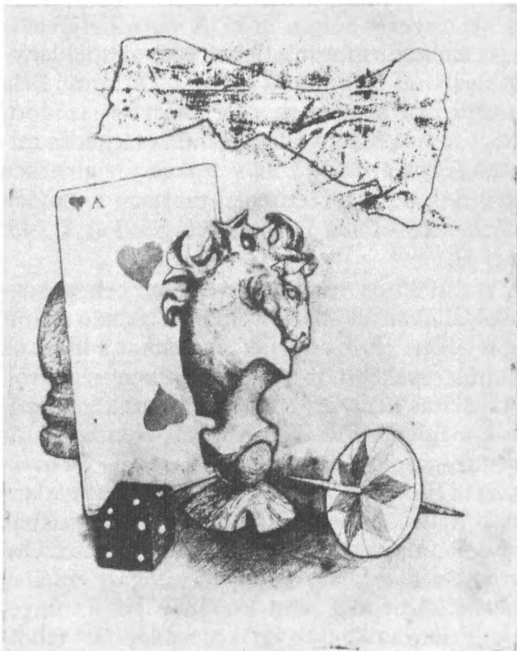
1908-ban szerezte meg magyar–latin–görög szakos tanári képesítését a bölcsészettudományi karon. Azonnal alkalmazták Budapest egyik legjobb iskolájában, a VI. kerületi főgimnáziumban. Előbb helyettes tanár volt, majd két év múlva rendes tanárrá nevezték ki. Nagy lelkesedéssel és munkabírással látott a tanításhoz.

A heti „kötelező” óraszámom kívül osztályfőnöki és egyéb teendőket is ellátott. Értekezleti jegyzői megbízatást kapott, és az 1912/13-as tanévben franciaországi ösztöndíjas tanulmányútról visszatérve 1914-ig a Cercle

Français-t (Francia Kör) vezette és az ifjúsági könyvtár őre lett.

Mint a *Fekete kolostorból* tudjuk, 1914 nyarán a háború kitörése Franciaországban érte, és ott – ellenséges állam polgáraként – internálták. Diákjaihoz írt köszönőlevele, amelyben a karácsonyi ajándékért fejezi ki háláját, közvetlen hangú, s a diákok világának alapos ismeretét és a gyerekekhez fűződő személyes, meleg kapcsolatát tükrözi. Nem egyetlen osztály a címzett: mint iskolakönyvtáros, Kuncz Aladár valamennyi diákkal kapcsolatba kerülhetett, ezért tudott ilyen bensőséges hangon írni az egész iskola diákságához.

1919 tavaszán, ötévi internálás után tért haza, s kereste fel szeretett iskoláját. Tavasszal

már nem készült új órarend, helyette, annak érdekében, hogy a visszatért tanár dolgozhasson, az ifjúsági könyvtár kezelését és bizonyos órák helyettesítését látta el. Erről az Országos Levéltárban a *múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége* részére készített következő szövegű iratot őrzik *Gazdag Lajos* „iskolavezetőtől”: „A könyvtár kezelője dr. Kuncz Aladár főgimnáziumi rendes tanár, sz. 1886. Képzettsége egyetemi bölcsészeti tanfolyam, középiskolai tanári oklevél és doctori oklevél, könyvtárosi képesítése nincs. A könyvtárat az 1913/14. tanév végén vette át. 1914. aug. hó elejétől a folyó év májusáig internálva volt Franciaországban. Hazatérése után ismét átvette a könyvtár kezelését. Más könyvtárt nem kezel. Tiszteletdíjat, fizetést teendőiért nem kap.” Ugyancsak könyvtári tevékenységéhez fűződik a „volt ig., felelős számadó” 1919. július 10-én kelt, a *Közoktatásügyi Népbiztoság Számvevőségének* küldött jelentése: „Mellékelve beküldöm az ifjúsági díjakról szóló számadást és mellékleteit. Az ifjúsági könyvtár rendezés alatt van, ezért pótléktár helyett ismét csak ideiglenes kimutatást mellékelek a beszerzésekről. Az ifjúsági könyvtár bevétele magyarázatául szolgáljon az, hogy Dr. Kuncz Aladárnak 1914. július hóban Párisba küldtem könyvek vásárlására 200 franknak megfelelő összeget. Az időközben bekövetkezett háború

és internálás következtében a pénzt, amelyet az 1914/15. tanévi számadásban mint kiadást mutattam ki, most hazatérése után visszafizette, mivel könyveket vásárolni és hozni nem tudott.”

Tudjuk, hogy Kuncz Aladárt eltávolították a gimnáziumból. Ekkor, 1919. december 29-én a gimnázium igazgatója felszólította őt, „hogy a tanári és esetleg ifjúsági könyvtárból Tanár Úrnál levő könyveket beküldje, hogy a könyvtár revízióját befejezhessük”.

Új iskoláját, a VI. kerületi állami főiskolát, amely a VII. kerületi állami főreáliskola fiókintézete volt, hamarosan megszerette. Bizonyosság erre többek között az iskola évkönyvében olvasható rövidke bejegyzés: „Tanári könyvtárnak Kuncz Aladár 2 darab könyvet adott.”

A *Fekete kolostor* írója nagy hatású, lelkiismeretes pedagógus volt. Tanári, főleg magyar szakos tanári tevékenysége szervesen épített könyvtárosi ténykedésére. Nem volt képzett könyvtáros, de érdeklődése, tárgyi tudása, pontossága, lelkiismeretessége pótolta a hiányzó végzettséget. A könyvtárosok büszkén tekinthetik kartársuknak, és tisztelettel emlékezhetnek arra, aki annyi lelkesedéssel és hivatástudattal végezte sokszor nehéz, de mégis szépés tanári és könyvtárosi munkáját.

Dr. Berényi Zsuzsanna Ágnes

Lapozgató

Bella István József Attila-díjas költővel készített riportot *Szale László a Népművelés* 1987/6-os számának, *Ott van a szántásban* is címmel, egy sorozat keretében, amelyben magyar írók beszélnek kulturális közállapotainkról. A költő, mint a riportból kiderül, évekig könyvtárosként is dolgozott, s ma is úgy véli: az író elsőrendű feladata, hogy az írás mellett egy kissé népművelő is legyen. Lényegesnek tartja a valamikori olvasókörök, -egyletek – ma olyannyira hiányzó – közösségteremtő erejét, s nem mulasztja el hangsúlyozni, hogy az olvasótáborokat eredetileg fiatal írók kezdeményezték, különösen fontos munkát végezvén együtt könyvtárosokkal és népművelőkkel, nem utolsósorban a hátrányos helyzetű gyerekek körében. Mindazonáltal az író értékrend-

jében *József Attila* Ars poeticájának sokat idézett két sora: „Ehess, ihass, ölelhes, alhass! / A mindenséggel mérd magad!” tökéletesen egyértelmű értékhierarchiát jelent: az életértékek elsőbbségét a művelődéssel, a „kulturával” szemben. „Én többre becslöm, ha egy falu előbb épít víztornyot, s csak azután művelődési házat” – mondja Bella István, hozzátéve, hogy csak méltó létfeltételek között születhet meg a valódi emberi kultúra is, amely alatt nem csupán művelődési formákat, hanem a bármilyen területen megnyilvánuló emberi kreativitást érti. S talán – az író véleménye szerint – a manapság újraalakuló új irodalmi közösségi formák, társaságok szerepe is túlmutathat majd az irodalom határain.

(A. R.)

Államilag engedélyezett magánkönyvtárak?

A közművelődési könyvtárosok e régi gondjával találja magát újra szemközt az olvasó *Abody Rita Szerepkörök* című cikkében (*Könyvtáros*, 1987/5. szám). Az abban kifogásolt antikváriumi gyakorlat (az eladott könyv visszavásárlása olcsóbban, ami tulajdonképpen maszek kölcsönzés) nálunk, Kaposváron is létezik. Gyakorló könyvtárosként azonban a „konkurenciát” mégsem látom olyan sötéten. Igaz, a megszólaltatott antikvárius meglehetősen cinikusan „ideologizálja meg” üzleti fogását, azt azonban nem lehet elvitatni tőle, hogy üzleti szempontból jogosan jár el.

Az intézményes könyvkölcsönzés terén a helyi lakosság ellátásában monopolhelyzetet élvező (?) közművelődési könyvtárak anyagi és/vagy elvi okokból az olvasói igények jelentős részét kielégítetlenül hagyják; mondhatni, a könyvtárakban is tetten érhető a szocialista gazdaságot jellemző Kornai-féle *hiány*. (S a hiány, mint tudjuk, használati értékétől függetlenül is megnövelheti annak a forgalmi értékét, amiből hiány van.) Az élelmes (és borostás) fiatalember egyszerűen csak a maga területére alkalmazta azt a régi kereskedői tapasztalatot, miszerint a mások által ki nem elégített keresletből tőke kovácsolható. Ha mármost nem akarjuk ezt az új konkurenciát sértődött monopolista vagy valamiféle voluntarista „kultúrmisszionáriusi” szemszögből, érzelmi alapon megítélni, akkor nem árt, ha szem előtt tartjuk a kultúrának azt a kettősségét, amit *Gyurkó László* nemrég így fogalmazott meg: „Hazugság, hogy a kultúra nem áru. Hazugság, hogy a kultúra csak áru.” (*A hazugságot le lehet váltani?* = *Élet és Irodalom* 1987/28. szám.) A kölcsönző antikvárium megítélése persze végül is szemlélet kérdése. Ha egy könyvtár anyagi okokból kényszerül arra, hogy állománya gyarapításakor az olvasók által ke-

resett, ám esztétikai mércével kevésbé értékesnek minősített irodalom rovására szelektáljon, akkor ez a könyvtár csak üdvözölheti a kölcsönző antikváriumot, amely így csökkenti a könyvtárra gyakorolt – a könnyebb fajsúlyú művek beszerzését szorgalmazó – olvasói nyomást. Az a nézet viszont, amely pedagógiai indokokra, művelődéspolitikai szempontokra hivatkozva utasítja el az „alacsonyabb szintű” olvasói igények kielégítését, figyelmen kívül hagyja, hogy a könyvtárnak ahhoz rövid az *erőkarja*, hogy a társadalmi valóság kemény tényei által kialakított ízlés- és igényszinteket egymaga érdemben magasabbra emelje. (Ellelben képes a *továblendítésre*, de csak arról a pontról, ahová használója a könyvtárral való találkozásig eljutott.)

Arra a kérdésre, hogy az igényeket vagy az eszményeket szolgáljuk-e, a válasz, úgy gondolom, nem adható meg kizárásos alapon, vagyis eszményeket (holnapi igényeket) és mai igényeket egyaránt szolgálnunk kell. A kérdés az: milyen arányban? A számunkra legkedvezőbbnek tűnő arány kialakítása véleményem szerint annál nehezebb, minél kevésbé fedik egymást a könyvtárral szemben támasztott művelődéspolitikai, illetve az adott könyvtárban jelentkező olvasói igények. Az „elvárásokkal” (eszményekkel) nagyjából tisztában vagyunk, ezek lényege az össztársadalmi szempontból értéknek minősített kulturális tartalmak gyűjtése, őrzése és minél szélesebb körben való terjesztése. A könyvtárhasználói igényeket viszont csak konkrétumokban, hely és idő függvényében lehet meghatározni. Meg kellene tehát ismernünk a mindenkori helyi igényeket, s az ismeretek birtokában kialakítani vagy változtatni az állományszervezési stratégiát. Nem elegendő, ha – a munkatervek stílusában fogalmazva – „fokozottabban figye-

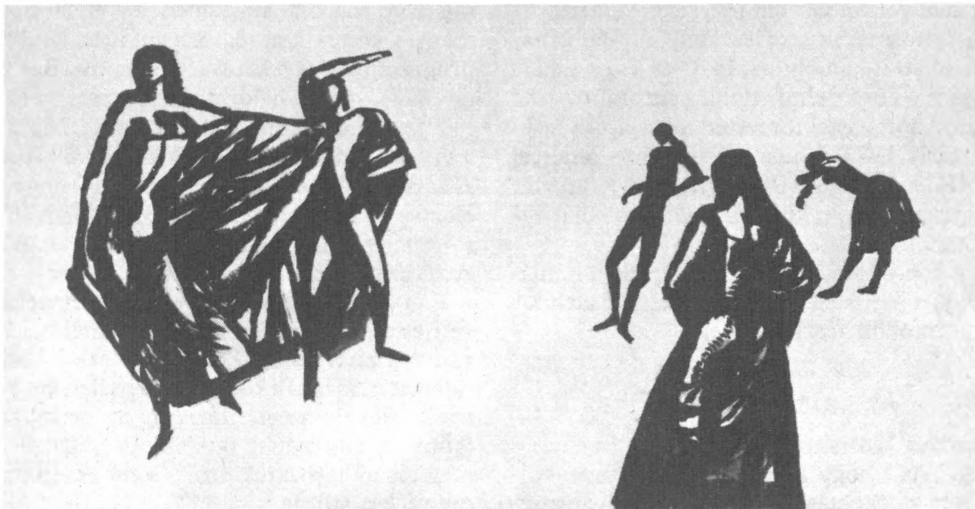
lembe vesszük az olvasói igényeket”; a könyvtár egész tevékenységét, közelebbi és távolabbi céljait a megismert könyvtárhasználói igényekre kellene építeni, arra a szilárd alapra, amelyről továbblépni is lehet.

Néhány lehetséges megoldást említenék. Kiss Jenő vetette fel a *Könyvtáros* már említett számában *A könyvtárhasználók (és a könyvtárak?) típusai* című cikkében, hogy „a közművelődési könyvtárakkal szemben támasztott társadalmi követelményeket e rendszer egészének és nem minden egyes könyvtárnak külön-külön kell teljesítenie”. Az egyes közművelődési könyvtárak abban is különbözhetnének, hogy milyen típusú olvasói igények kielégítésére vállalkoznak elsősorban. Az ötletből merítve, úgy gondolom, olyan városainkban, ahol eltérő (A, B, C, D) típusú közművelődési könyvtárak működnek egymás mellett, kialakítható az állománygyarapításban – az olvasók és a könyvtárak érdekeit egyaránt szem előtt tartó – *munkamegosztás* a bibliotékák között. Az alapellátást nyújtó könyvtárak az alapvető értékek beszerzése mellett bátrabban vállalkozhatnának a gyakran lebecsült szórakoztató-rekreációs típusú olvasói igények kielégítését, míg az e téren tehermentesített magasabb szintű szolgáltatóhelyeken a korábnál nagyobb lehetőség nyílna a szakirodalom gyarapítására, példányszámnövelésére. C típusú lakótelepi könyvtár vezetőjeként gyakran tapasztalom, hogy a tőlünk pár száz méterre működő megyei könyvtárból komoly szakirodalmi igényekkel jönnek hozzánk olvasók. Az általuk keresett mű többnyire megvan ugyan a *Palmi-*

ro Togliatti Megyei Könyvtár állományában, de éppen olvasónál, tehát valószínű, hogy belőle a szükségesnél kevesebb példányt tudott beszerezni a megyei könyvtár. Ugyanakkor több olyan olvasónk van, aki, bár szinte kizárólag szórakoztató irodalmat olvas, ide is, oda is jár; sőt akad, aki három (!) könyvtárból gyűjti be az őt érdeklő könyveket. Ez talán jó a könyvtáraknak (statisztika), de biztosan nem jó az olvasóknak.

A megoldást el tudom képzelni állami közművelődési és engedélyezett, legálisan kölcsönző *magánkönyvtárak* munkamegosztása révén is. A társadalom által fenntartott könyvtárak tevékenységét kiegészítve a „pénzes” könyvtárak olyan keresetre is építhetnének, amelynek kielégítése talán nem ösztársadalmi érdek, de létező igény. Abban az esetben, ha egy kisebb helységben vagy körzetben csak magánkönyvtár működne, természetesen kötelezni lehetne a könyvtár tulajdonosát az olvasók tudását, személyiségét gazdagító alapművek beszerzésére. Ezt szakfelügyelet vagy a helyi szakigazgatási szerv ellenőrizhetné.

Végül pedig ott, ahol egyetlen (állami) közművelődési könyvtár feladata megfelelni a „felülről” és „alulról” jövő igényeknek, mint a községek többségében, a könyvtárnak magának kellene megtalálnia a megfelelő arányokat. Egy lehetséges megoldás: a könyvtár gyűjti az *Új Könyvekben* megjelölt törzsanyagot (szépírodalom esetében a törzsanyag-jelölés többnyire egyben a mű alapérték voltát is jelöli), ezen túlmenően pedig a könyvtár állományát az olvasói *igény- vagy érdeklődésvizsgálat* ered-

ményének megfelelően gyarapítja. A *Bartos-Mándy*-féle tematikus érdeklődésvizsgálat tesztjét bármely közművelődési könyvtár felhasználhatja, ezt egyébként maguk a szerzők is ajánlják tanulmányukban (*Bartos Éva-Mándy Gábor: Tematikus érdeklődésvizsgálat közművelődési könyvtárakban, OSZK KMK, 1981. 125 l. 20 Ft.*)

Úgy gondolom, a könyvtárakkal kapcsolatban demokratizálásról, társadalmisításról nemigen beszélhetünk (illetve *csak* beszélhetünk) addig, amíg az olvasók igényeinek rendszeres és a tervezés alapjául szolgáló felmérése

nem válik ugyanolyan magától értetődő részévé a könyvtári munkának, mint az állomány feltárása vagy a statisztika elkészítése. A kölcsönző antikváriumok „konkurenciája” is erre kell, hogy ösztönözzön minket. De a könyvtárhatalmas igényeivel-érdekeivel való számolásra a jövőben más is ösztönözhet. A személyi jövedelemadózás nyilvánvalóbbá teszi majd az állampolgárok számára, hogy a most már közvetlenül tőlük elvont jövedelmet ők is hozták létre, ennél fogva feltehetően az is jobban fogja érdekelni őket, hogy az állam intézményei (köztük a könyvtárak) mire költik a pénzüket.

Fekete Gábor

A „Könyvtári kiadványok”-ról a szerkesztő szemével

Amikor a *Könyvtáros* 1987. évi 5. számában elolvastam *Zircz Péter* sorait (309. oldal), örömben felkiáltottam: Ez nem lehet igaz! Kis hazánkban végre valaki észrevette a *Könyvtári kiadványok* címet viselő szerény kiadványt, amely 1973 óta évről évre megjelenik. Mivel a kiadvánnyal születése pillanatától kezdve (az 1984–1985. évet kivéve) a mai napig foglalkozom, mint a témát leginkább ismerő, szót kérek a *Könyvtáros* hasábjain.

A *Könyvtári kiadványok* nem csupán a közművelődési könyvtárak tárgyévben megjelent kiadványainak címjegyzéke, hanem országos információcsere és kiadványszolgáltatás eszköze is, amely az 1970-es évek elején született. Történelmi dokumentumhoz illő megilletődöttséggel forgatom az „alapító levelet”, amely 1973. január 20-án kelt, s amelyet a KMK és a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár valamennyi megyei könyvtárigazgatónak megküldött.

Úgy gondolom, helyes, ha a feledés homályából kiemeljük és a nyilvánosság elé tárjuk e levél fontosabb részleteit.

Az „alapító levél”

„Kedves Igazgató Elvtárs(nő)!

Régi óhaj, hogy a megyei könyvtárak kölcsönösen tájékoztassák egymást kiadványaik-

ról. Régi probléma, hogy a kiadványok nem mindig jutnak el a többi könyvtárhoz, vagy ha eljutnak is, nem mindig a kellő példányszámban. Közrejátszik ebben, hogy a könyvtárak általában a várható kereslet ismerete nélkül határozzák meg a példányszámot, amely nem egy esetben alatta marad a tényleges, országos igényeknek. Az információcsere hiányában igen gyakori a párhuzamosság, vagyis azonos vagy hasonló témát egyszerre két-három könyvtárban is feldolgoznak. A tájékoztató munka színvonalának emelése, a gazdaságosság elve viszont sürgetően követeli, hogy a megyei könyvtárak összehangolják kiadványprogramjukat, s a kiadványok eljussanak mindenhová, még a hálózati könyvtárakba is.

E problémák megoldását kívánja elősegíteni a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár vállalkozása. A könyvtár vállalja, hogy a megyei könyvtárak előztes jelzései alapján a készülő kiadványokról értesíti a többi intézményt, s hasonló tájékoztatást ad az elkészülő kiadványokról is.

Elgondolásaink szerint ez az információkövetítés a megyei könyvtárak valamennyi kiadványára kiterjedne. Tehát nemcsak a bibliográfiákat és más tájékoztatói segédleteket kísérnénk figyelemmel, hanem a periodikákat (könyvtári híradók, rendszeres időközönként megjelenő sorozatok stb.), a módszertani útmutatókat stb. is.

Fontosnak tartanánk a helyismereti kiadványok számbavételét is, mert ezek módszertani szempontból más könyvtárak számára hasznosak lehetnek, vagy helyismereti jellegük ellenére országos érdeklődésre tarthatnak számot. Nemcsak a könyvekről, füzetekről kérnénk küldeni információkat, hanem az aprónyomatvány-jellegű sokszorosítványokról, röplapbibliográfiákról is...”

A körlevél ezután közli a jelentkezés és az adatszolgáltatás módját és formai szabályait, majd így folytatódik:

„A [beküldött] adatokat a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár rendszeresen – legalább havi egy alkalommal – továbbítja a könyvtáraknak. Azok közvetlenül a közreadó könyvtártól rendelhetik meg a szóban forgó kiadványt, kiadványokat; a számukra (hálózatuk számára) szükséges példányban. Kb. hat hét alatt az adatok továbbítása és a megrendelések lebonyolítása megtörténhet, így a könyvtárak kiadványaikat az igényeknek megfelelő példányban állíthatják elő.

Az elkészült és a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtárnak megküldött kiadványokról ugyancsak havonta készülne jegyzék, a legfontosabb adatok (cím, szerző-szerkesztő, jelleg, terjedelem, kiadó könyvtár) feltüntetésével. A kiadványokból a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár különgyűjteményt hoz létre, amely a könyvtárközi kölcsönzés útján bármelyik hazai könyvtár által használható lenne.

Az együttműködésbe egyelőre a megyei könyvtárakat és a megyei városi könyvtárakat, valamint két SZMT-könyvtárt (a székesfehérvári és a miskolci) vonnánk be. Természetesen lehetőség van arra, hogy a megyei könyvtárak a hálózati tagkönyvtárak kiadványairól és a megrendelésre vonatkozó igényeiről is tájékoztassák egymást a szolgáltatás keretében.

Reméljük, hogy elképzelésünkkel valamennyi könyvtár egyetért, s támogatja a vállalkozást.

Reméljük, hogy kölcsönös informálódásunk hozzájárul majd a megyei könyvtárak, ezen keresztül az egész magyar könyvtárügy színvonalának emeléséhez.

Debrecen, 1973. január 20.”

A felhívásra és az általunk küldött jelentkezési lapra több mint 80 könyvtár válaszolt. *Az együttműködést vállaló könyvtárak kötelezettsége* kiterjed: 1. a készülő kiadványok előzetes bejelentésére és 2. a megjelent kiadványok 3 példányos beszolgáltatására a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtárnak. *A Hajdú-Bihar Megyei*

Könyvtár kötelezettséget vállalt: 1. a bejelentett információk szétsugárzására; 2. a kiadványok őrzésére; 3. a róluk szóló folyamatos, illetve 4. évi egy alkalommal történő kumulatív címjegyzék előkészítésére.

Tapasztalatok és a jövő útja

Eddigi tapasztalataink alapján elmondhatjuk: a szolgáltatás beindításakor megfogalmazott egyik alapvetőnek tartott cél: *az előzetes információcsere és az erre ráépülő példányszámtervezés, nem valósult meg.* A könyvtárak egy része a már elkészült kiadványokkal együtt juttatja el a bejelentő lapot, a rosszabb változat az, amikor el sem küldi. A könyvtárak – többségükben – a kiadványszolgáltatást mechanikusan teljesítik ugyan, de hogy ezt miért teszik, arra már senki sem emlékszik. Úgy tűnik, a folyamatosan szigorodó gazdasági kényszer is kevés a könyvtárak számára, hogy reálisan állapítsák meg kiadványaik példányszámát. Sokszor 400–500 példányban jelennek meg – ki tudja miért? – olyan kiadványok, amelyekből egy-két száznál többre nincs szükség. Érdemes lenne a tanácsok és könyvtárak pincéiben és padlásain valaki(k)nek az évek óta elfekvő kiadványokat számba venni!

A kiadványokra vonatkozó tájékoztatásról a használó könyvtáraknak kellene véleményt mondaniuk. Rejtély számomra például, hogy az éves kumulációból kimaradó címekért – mert bizonyára vannak ilyenek – miért nem tesznek szemrehányást könyvtárunknak? Ennyire mindegy, hogy a könyvtárak munkáját reprezentáló kiadványba bekerülnek-e vagy sem? Talán kevesen tudják, hogy a kiadványra igényt tartanak a lipcsei és washingtoni könyvtárak, sőt a külföldön élő magyarok is számon tartják. Vajon ezek az információk határainkon túl fontosabbak, mint itthon? Vagy csupán arról van szó, hogy nem tudunk megfelelőképpen élni az információkkal és azok hozzáférési lehetőségeivel?

A kiadványok tartalmi elemzésére szándékosan nem térek ki, ezt szolgálja *Zircz Péter* élvezetes cikksorozata. Kívánjuk, hogy sokáig folytassa!

Visszatekintve az elmúlt évekre *a szolgáltatás egészével nem lehetünk elégedettek.* Nemcsak azért, mert 1. az általunk összegyűjtött kötelepéldány-gyűjtemény nem teljes; 2. egyre több könyvtár számunkra is csak pénzért adja kiadványait; 3. a „bejelentések” szétsugárzása

lényegében az utólagos információszolgáltatás funkcióját látja el, hanem sokkal inkább azért, mivel 4. az együttműködés tartalmilag embrionális állapotban maradt.

A koordináció vállalásakor a kooperáló könyvtárak egyesítését gondoltuk-álmodtuk magunk köré. Úgy ítéltük meg, hogy a könyvtári kiadványok általában nem valós szükségleteket elégítenek ki, tartalmilag nem illeszkednek egymáshoz sem az egyes könyvtárakon, sem a hálózat keretén belül; és az intézmények nem veszik figyelembe egymás törekvéseit.

A kialakult rendszer kétségtelen eredményének tartjuk, hogy kevesebb a párhuzamos vagy felesleges kiadvány; s kezdenek kialakulni az egyes könyvtári „profilok” (például a szolnokiak lexikon-pótlásai, a tatabányaiak vers- és novellaelemzési bibliográfiái vagy a debreceniek havi *Tájékoztatója*).

A különböző típusú könyvtárak területi együttműködése – közművelődési könyvtári kezdeményezésre – teljességgel elképzelhetetlen, de a közművelődési könyvtárak közötti együttműködést – a csaknem azonos felhasználói réteg és információsükséglet miatt – járható útnak tartjuk.

A könyvtári kiadvány- és információcserének – szándékunk szerint – rendszerre szervezett és rendszerként működtetett szolgáltatásnak kell lennie. Hogy a rendszer mennyiben működik megfelelően, mennyire gazdaságos, illetve hatékony, azon valóban érdemes vitat-

kozni. A fejlesztés egyik lehetséges alternatívája a következő: *kísérletet kellene tenni az OSZK KMK által kiadott éves könyvtári bibliográfiai tervek és a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár által készített Könyvtári kiadványok összehangolására*. Valamennyi könyvtár készít ugyanis éves kiadványtervet, és abból a bibliográfiai munkákat bejelenti az OSZK-nak. Ugyanezt a tervet és jelentést a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtárnak is meg kellene küldeni, s ez utóbbi a szükséges információkat, a szolgáltatás hagyományainak megfelelő módon és formában, azonnal továbbítaná az együttműködésben részt vevő könyvtárnak. Ezáltal kiderülne, hol és mire készülnek bizonyos témákban, témacsoportokban stb., s így lehetne elkerülni az esetleges párhuzamosságokat. Úgy hisszük, a mostaninál felelősségteljesebb és hálózatban gondolkodó kiadványtervek születnének. A megváltozott bejelentések lehetővé tennék, hogy a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár évközi információs szolgáltatása kizárólag az előre nem látott, váratlan kiadványokra korlátozódjék, természetesen az éves összesítő kötet változatlan megjelenése mellett.

Várjuk bármilyen típusú könyvtár jelentkezését! A regisztráló feladatok ellátásán túl célnünk a közművelődési könyvtárak közötti funkcionális együttműködés megvalósítása. Időszerű cél ez még 15 év után is.

Gellér Ferencné dr.

A kibicnek semmi sem drága

Minden szakma két részre oszlik. Azonos diplomával rendelkező emberek egy csoportja műveli, egy másik magyarázza. A társadalmi munkamegosztás elve alapján ezt így tökéletesen helyénvalónak találjuk. A kibiccek azonban szerintünk nem tartoznak egyik kategóriába sem; ezúttal róluk szeretnénk írni. A *Könyvtáros* 1987/7. számában (B. L.) buzdítja a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár jobb sorsra érdemes munkatársait, hogy üres idejükben fagyaltot áruljanak.

Mint a leendő „helyre könyvtároslánnyok” egyike-másika, valahogy nem tudjuk igazán díjazni ezt az ötletet. A monogram mögött

feltehetően egy férfi kollégánk rejtőzik, aki úgy döntött, hogy „nem esik le az aranygyűrű” a *mi* ujjunkról, ha fagyaltot vagy egyéb nyálánkságot kellene árulnunk az övével azonos diploma birtokában. Van egy javaslatunk: a kísérletet végezzük el fordítva. Majd *mi* nézzük, hogy az *ő* ujjáról *mi* esik le, ahogy két cikk lektorálása közé beiktat egy gombóc pisztáciát. (Érdekes módon szóban és írásban azok „válalják” hősiesen az új korszakkal járó nehézségeket, akik személyükben nincsenek érintve. Ennyit a dolog etikai oldaláról.)

És még annyit, hogy a magunk részéről hasonlóan problematikusnak érezzük a cikk utaló

megjegyzését a diplomás könyvtárosok takarítására vonatkozólag. Más kérdés, hogy egy gyengén fizetett szakember hogyan próbálja a létminimumot előteremteni maga és családja számára. Megint más, hogy egy szakmát oly módon devalválunk, hogy művelőit olyan tevékenységre buzdítjuk (netán kötelezzük), ami távol áll hivatásuktól, sőt annak gyakorlásában akadályozza őket. Ezzel a társadalmi köztudatot olyan irányba orientálnánk, hogy itt egy réteg, amely tetszés szerint bármire felhasználható. És mindegyre olyan periódusban kerülne sor, amikor egyébként is kényszerhelyzetben, romló feltételek között dolgozunk. Jó néven vennénk, ha szakmai folyóiratunk e téren adna tippeket: miként lehet ilyen körülmények közt színvonalcsökkentés nélkül ellátni feladatainkat. (Egyébként megjegyezzük: igen rossz emlékű rendszereket idéz a „szellemi

dolgozókat fizikai segédmunkára” jelszó – jobb nem visszatérni hozzá.)

Még valamit. Káros tendencia és országos jellegű, hogy a művelt Nyugatról rosszul szelektálva veszünk át módszereket: nem mindegy, mit és hogyan – és mikor! Szűkebb szakmánknál maradvá: nem közömbös, hogy Nyugaton járt atyánkfiaiak min akad meg a szeme. Nem azon, hogy a legeldugottabb falusi könyvtár is felkészül a legdifferenciáltabb igények fogadására is, és a gépesítés magas fokán azok kielégítése hallatlanul rövid idő alatt megtörténik. Majd ha ezen az úton legalább elindulnánk, *ha után* mondhatjuk, hogy hű és ha, odakint hason fekvé szürcsölgetik a könyvtárakban a nedűt!

Addig pedig maradunk „finnyás magyar széplelkek”, azzal az alig titkolható arisztokratikus igénnyel, hogy végre tanult szakmánkat művelhessük, azt viszont profi módon – ha lehet. (Félreértés ne essék: vezetőként sem *ilyen téren* tartottuk és tartjuk feladatunknak „fruskáink” menedzselését.)

Kollégák közt felesleges arra hivatkozni, hogy a társadalom szellemi karbantartása rövid távon is megtérülő tőkebefektetés, tehát nagy luxus ennek munkásait köztisztasági, gasztronómiai vagy egyéb területen segédmunkára alkalmazni. Ilyenirányú képességeinket talán némileg túl is becsüli (B. L.), amikor ettől várja a „legatyásodott” könyvtárak tatarozásának finanszírozását, az állománygyarapítását, modern felszerelés beszerzését – és az ezek után még makacsul a pályán maradó szakemberek busás megfizetését.

**Meiszner Tamásné
Ottovayné Ecsedi Klára**

Lapozgató

Megjelent a Ki-kicsoda Békés megye tudományos életében címmel, a Békés Megyei Tanács V. B. tudományos-koordinációs szakbizottsága által készített, kézhezálló kis könyvecske. Sajátos, de roppant hasznosnak tűnő vállalkozás ez. A megyében élő és dolgozó kutatók lajstromozása nem holmi kárderzsemle, hanem lehetőség arra, hogy mindazok, akik – legyen szó intézmények, üzemek vezetőiről vagy előadók kereső könyvtárosokról – bármilyen okból tájékozódni kívánnak

szűkebb pátriájuk tudományos munkásairól, áttekintést szerezzenek a személyekről és folyamatos munkájukról egyaránt.

Az összeállítás célja nem valamiféle értékelés, hanem a különböző kutatási irányok feltérképezése, tekintet nélkül a publikációk számára vagy az illető kutató pozíciójára. A kiadvány – előszavából kiderül, hogy célja sem egyéb – alkalmas arra, hogy gazdasági, társadalmi és kulturális feladatok megoldásába segítse bevonnai a legmegfelelőbb személyeket. (A. R.)

Mermeze Nóra

Ameddig csak felért a keze – hároméves kislánynak – rajzolta-rajzolta a piros-kék freskókat minden lehetséges falfelületre, *felfreskózta* őket. Volt ugyanis egy ceruzája, lapos, piros-kék ácsplajbász. És a keze ügyébe kerülő valamennyi könyvet is illusztrálta, ha volt bennük más rajz, ha nem. Az évtizedek persze elmúltak, de a nagy, csupaszfelületek iránti szenvedély – kézmozdulatokkal, mint egy bűvész, megszaporitani a dimenziók számát kettőről háromra, s csinálni teret a síkból – megmaradt: ma óriás szénpasztellek és akvarellek születnek belőle. A művész keze is *magasabbra* ér már.

Megfoghatatlan nyitottság. Némelykor skiccszerű, csak mozdulatot rögzítő gesztuskép, egy-két ecsetvonás, máskor aprólékos, naturalis pontosság. Hajlam a groteszkre, fintorgás és ártalmatlan kinevetés. Bohócszentsimentalizmus: könnyekig-meghatottság, tragikus érzékenység. Aztán meg könnyörtelen, jéghideg leképezése az abszurdnak és a dekadensnek. A *karikatúra* partikularitása és az *elvont* emelkedettsége. Jelenetezések. Magányosságok. Garázdálkodás a karakterisztikumban. A *dry clown* és a *sly clown* kettőssége, a szomorú-jó és a vidám-rossz bohócé. De mindig és csakis: az emberi lények, egyedül vagy együtt, alakok és situációk, a barlangrajzok ősrégi indulataival. Mintha *zárkózott istenek* vagy *zárkózott állatok* lennének: áhitat és éhség, szájalom és gúny tárgyai: megfigyelőjükkal együtt egy szertartás részei és részesei.

Szerencsésnek tartja magát Mermeze Nóra *mesterei* miatt. A Képzőművészeti Gimnáziumban a kitűnő pedagógus, *Viski Balás László* tanította, a rajzverseny-nyerések és jeles érettségi után pedig *Kmetty János* osztályába került a főiskolán. *Hintz Gyula*, másik, mindannyiukra fogékony tanáruk teljes szabadságot biztosított az ahányan-annyiféleképpen dolgozó csapatnak. *Ék Sándor* fakultatív grafikaóráin

sajátította el máig kedves technikáinak, a linómetszésnek és rézkarcnak alapjait. Igen szerette *Barcsayt*, s utolsó éveinek tanárát: *Bernáth Aurélt*.

„Főiskolásként mentem férjhez. Bernáth mester szerencsére nem vette észre, hogy terhes vagyok, s így még lediplomázhattam, noha rajztanár–művészettörténész diplomám lett a festőművészi helyett... *Jól van ez*. Sosem tudtam volna »ember« nélkül elképzelni az életemet, sem gyerek nélkül. Aki csak magának él, ha mégoly tehetséges is, csak olyan ridegmarha... Már-már kispolgári harmóniában élek. A családhoz való kötődés persze egészen más életformát is jelent: viszonylagos zárközöttséget, irányzathoz, csoporthoz nem tartozást, az otthonlét pedig mindig magával hozta a grafika elsődlegességét, hisz ez oly könnyen alkalmazkodó műfaj, s annak idején megélhetést is jelentettek az illusztrációk; az alkalmazott grafika más módozatai, s a portrékészítés mellett... Alap-tag vagyok, a Fiala Művészek Stúdiójába jártam, majd tíz évig a kecskeméti művésztelepre, s volt vagy hét önálló kiállításom is vidéken és Pesten. Úgy alakult azonban, hogy csak most kezdek eljutni a nyugodt alkotómunkáig. Ma is dolgozom a Tankönyvkiadónak, a Zichy Galériának, újságoknak – *Nagy László* ideje óta az ÉS-t igen szeretem –, de komolyabb, *nagy* feladatokra várok. Izgat a freskó, a mozaik, s változatlanul a grafika... A színek olyasfélék nekem, mint szólista mellett a zenekar: a rajz az elsődleges. Nincs esztétikám, se prekonceptióm, se korszakaim, a technikák kérdésében is nyitott vagyok: úgy formálok meg mindent, ahogy jön. És: kizárólag az ember érdekel, a *figura* – egyedül és többbedmagával, a másokhoz és a világhoz fűződő viszonyaiban. *Mindenki hatott rám* – aki valami jót csinál, az az én emberem. A többi nem számít.”

Abody Rita

Kiterjedt teljesítmény elhibázott cím alatt

Igen: *Kovalcsik József* művével, amely – már itt ne legyen felőle semmi kétség – a művelődési otthonokkal foglalkozik, mindenekelőtt felettébb kiterjedt teljesítményt ajánlunk a *Könyvtáros* t. olvasóinak figyelmébe.

Ha egy-egy teljesítmény kiterjedésében is szemlélhető, különös tisztelettel viseltetem iránta. Ennek nyilvánvaló oka eredendő lustaságom, amely sohasem hagyta, hogy bármiféle szakmai kérdésről, jelenségről, folyamatról, akár történetébe hátráltam, akár mélységébe próbáltam alábukni, három szerzői ívnél többet engedélyező adatot-tényt gyűjtsék össze, szintetizáljak, végül pedig tanulmánnyá, cikké fogalmazzak.

Kovalcsik műve – remélem jól számoltam – nem kevesebb, mint 85 szerzői ív. Atyaúristen! – fohászkodtam magamban három vaskos kötetének láttán. Aztán lázasan sürgőldödni – összeadni, szorozni, kivonni és osztani – kezdem, s az jött ki belőle: ha az én napi átlagos

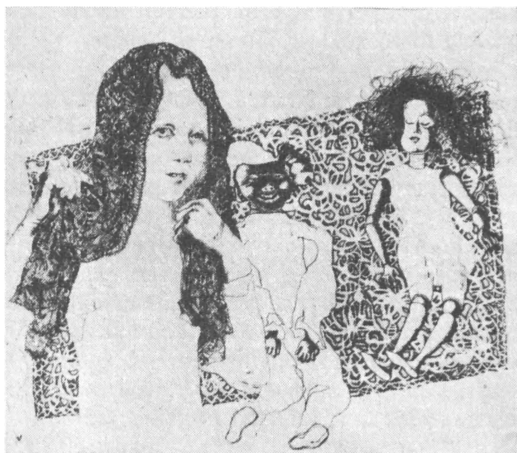
szövegíró teljesítményemet veszem alapul, a szerzőnek kereken egy esztendőre volt szüksége csak a munka megírásához. De úgy ám, hogy közben se május elseje, se karácsony, se hivatal, se szabadidő, se barátság, se szerelem.

És hol van még az írást megelőző irdatlan sok tennivaló, a források összegyűjtése, feldolgozása, szintetizálása? Erre nézve a következőket: az ismertetett munkában összesen 1687 hivatkozás van. Ha ebből a számból ki is vonjuk az egyes forrásokra vonatkozó ismételt hivatkozásokat, a szerzőnek még mindig vagy 1300 dokumentumot kellett áttanulmányoznia, legalább „átgyorsolvasnia” ahhoz, hogy mindegyikből kiírhasa a neki tetsző-kellő passzusokat, amit – hál’ istennek – nem önös céllal tett meg, hanem a felhasznált bibliográfiai tételek bőséges dokumentálhatósága érdekében. A szöveggyűjteményi funkció vállalása igencsak megnöveli a munka értékét.

Az imént körvonalazott előkészítő munkák becslésem szerint, és a „se ez, se az” feltételnek érvényesülését feltételezve, további két évet hasíthattak ki a szerző életéből.

Mindez – persze – elméleti számítás, minthogy Kovalcsik prominens, sokféle feladattal megterhelt közművelődési szakember, s így a valóságban bizonyára nem volt művének megalkotására háromévnnyi *salvus conductus*. Azt akarom ezzel mondani, hogy szerzőnek több-kevesebb intenzitással legalább egy évtizedet kellett szorgoskodnia, amíg művét élénk tehette.

Ilyen áldozatra csak akkor hajlandó az ember, ha témáját szubjektíven nagyon-nagyon fontosnak tartja. Kovalcsik szubjektív fontosság-érzete egybeesik a köz által képviselt objektív fontosság-érzettel, hisz a művelődési otthonok ügye mindenképpen egyike meghatá-

rozó összetevője az ország, az egyes települések és a különféle állampolgári rétegek-csoportok művelődéssel, köz- és társasélettel, szórakozással összefüggő közérzetének.

Jó, ha minél többet tudunk erről az ügyről, nemzetközi történetéről éppen úgy (erről az első kötet ad áttekintést), mint hazai „őstörténetéről” (az 1945-ig tartó szakaszt a második kötet tárja fel) és máig sorjázó tegnapijairól (róluk a harmadik kötet szól). És: egyértelműen a jövő egyengetése érdekében történő tanulság-levonásokkal.

Ehelyütt kell rátérnem az elhibázott címre, *A kultúra csarnokaira*. Nekem, megvallom, amíg el nem olvastam a munka némileg körülményes alcímét (*A közösségi művelődés szinterei – utópiák, mozgalmak, társadalomszervezés: a művelődési otthonok kialakulása*), inkább jutott eszembe a Tolbuchin körüti Vásárcsarnok, a Budapesti Sportszarnok, a Keleti és Nyugati pályaudvar indító és érkeztető csarnoka, mint bármiféle művelődési otthon típusú intézmény, amelynek még legfejlettebb megjelenési formáira is inkább a palota illenék, nem pedig a csarnok, miközben túlnyomó többségül csak ház, terem vagy éppen egy-két, két-három szoba.

Jó-jó – mosolyogtam elnézően az eufemizmus fölött. Megszoktuk mi már, hogy a házmesterből házfelügyelő lett, s nem kevésbé azt, ami ezzel járt. Hogy mégsem hagyom a címet megfricskázatlanul, a munka tartalma teszi. Azt szűrtem ugyanis le belőle, hogy következetesen humanista, manipulációt elutasító, nyílt és kritikus hangvétele ellenére Kovalcsiknak sem sikerült – noha forrásai és szemelvényei szinte kínálkoznak a radikálisan merész konzekvenciák levonására – igazán a „helyükre

tenni” a művelődési otthonokat, megtalálni immanenciájukat. Enélkül pedig minden tárgyalás hol parttalansághoz (csúnyább szóval: bekebelezéshez), hol leszűkítésekhez (durvábban: kirekesztésekhez) vezet, ami kezelésük jövője szempontjából veszélyes. A tárgyalás kompetenciális bizonytalansága leginkább a harmadik kötetben tűnik ki, nem utolsósorban a művelődési otthonok és a közművelődési könyvtárak viszonyának, kapcsolatrendszerének értelmezésében, hiányos bemutatásában. A cím elhibázott volta mindkét bizonytalansági határsávra jellemző.

Pedig a dolog – véleményem szerint – rendkívül egyszerű. A művelődési otthon típusú intézmény legfőbb sajátossága az, hogy beltartalmát nézve nincs szorosan vett immanenciája. Olyannak kellene lennie, mint a Barba-családnak, amelynek tagjai azért derűsek, boldogok és magabiztosak, mert akkorák és olyan alakúak tudnak lenni, mint amit a szükségletek éppen megkívánnak. Ezen túlmenően már csak azt kellene elérni, hogy e Barba-intézmények belől folyó énekkari, színjátszó, tánc-házi, tájházi, nyelvtanfolyami, klub-, könyvtári, csipkeverő, korongozó és az ég tudja, hogy még miféle munka megmaradjon, megmaradjon annak, ami a művelődési otthon keretein kívül, azaz megtarthassa a maga mivoltját, s ne kényszerítették – volt rá negatív példa elég – átítatódni a „művelődési otthonosság” diszfunkcionális ideológiájával. Annál is kevésbé, mert – mint már utaltam rá – a művelődési otthonok nemcsak a művelődés szinterei, hanem – egyenlő intenzitással – a köz- és társadalmi életé és a szórakozásoké is. Nem lehetnek sem szubtilisek, sem arisztokratikusak.

Lassan-lassan nyugdíjba készülődve, Kovalcsik munkája számomra személyes ajándékként sem elhanyagolható. Részint azért, mert gazdag forrásközlése folytán sok utánajárástól kíméli meg az embert, részint pedig azért, mert mi mást csinálhatna egy nyugdíjas, amíg egészsége megengedi, mint hogy megpróbálja maradék szakmai mondanivalóját papírra vetni, ha csak két-három íves adagokban is. Szinte előre érzem bizsergető melegét azoknak az acsarkodásoknak, amelyeket – főként a közművelődési könyvtárügy ilyen-olyan alakulásait mérlegelve – Kovalcsik munkájának rész-megállapításai idéznek majd bennem elő. Kíváncsi magamnak: úgy legyen. (*Kovalcsik Jó-zsef: A kultúra csarnokai. Művelődéskutató Intézet, 1986. 1–3. köt. 150 Ft [leragasztva]*)

Futala Tibor

MERMEZE NÓRA grafikáiból
(Cikkünket lásd a 694. oldalon)

